

Individuele Traject Begeleiding op papier en in de praktijk

Een onderzoek naar de programmatheorie en
de -uitvoering van ITB harde kern en ITB-CRIEM

B. Bijl

L.G.M. Beenker

Y. van Baardewijk

Colofon

Duivendrecht, maart 2005

Dit rapport is te bestellen bij:

PI Research
Postbus 366
1115 ZH Duivendrecht
Telefoon: 020 - 77 45 680
www.piresearch.nl

In opdracht van:

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie.

Met dank aan:

Alle medewerkers van de Bureaus Jeugdzorg en de William Schrikker Groep die een bijdrage hebben geleverd aan dit onderzoek.

Vertegenwoordigers van het ministerie van Justitie/DJJ, de MOgroep, De Transfergroep en de Raad voor de Kinderbescherming voor hun bijdrage aan de interviews ten behoeve van het onderzoek.

De medewerkers van de Bureaus Jeugdzorg Amsterdam, Breda en Dordrecht voor hun inzet en bijdrage aan de interviews en het dossieronderzoek.

Medewerkers van het WODC voor het bewerken en extraheren van de onderzoeksdata afkomstig uit de Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD).

De leden van de begeleidingscommissie voor hun constructieve betrokkenheid bij het onderzoek.

Anne-Marie Terpstra voor de opmaak van het rapport.

Auteurs:

Dr. B. (Bas) Bijl, Drs. L.G.M. (Lieke) Beenker en Drs. Y. (Yoast) van Baardewijk zijn allen werkzaam bij PI Research.

Met medewerking van:

Dr. B.O. Vogelvang, Drs. E. Veltkamp en Drs. T. Kayser van Adviesbureau van Montfoort te Woerden.

© 2005 WODC, ministerie van Justitie, auteursrecht voorbehouden.

Inhoudsopgave

Samenvatting	I
Achtergrond van het onderzoek	I
Doel- en vraagstelling van het onderzoek.....	I
Onderzoeksopzet en werkwijze	II
Bevindingen	II
Conclusies.....	X
Aanbevelingen	XI
1. Inleiding	1
1.1. Achtergrond van het onderzoek.....	1
1.2. Opdracht	4
1.3. Onderzoeksvragen.....	4
1.4. Opzet en uitvoering van het onderzoek	5
1.5. Opzet van de rapportage	7
2. De beoogde doelgroep	9
2.1. Inleiding.....	9
2.2. Juridisch kader, kenmerken en hulpvragen	10
2.3. Theoretische onderbouwing van doelgroepkenmerken	14
2.4. Samenvatting.....	15
3. De bedoelde interventies	17
3.1. Inleiding.....	17
3.2. De interventiedoelen	17
3.3. De interventies	20
3.4. Samenvatting	25
4. Indicaties van de werkzaamheid van het programma	27
4.1. Inleiding.....	27
4.2. De soliditeit van het ontwerp.....	27

4.3. De veronderstelde werkzaamheid van de programma's	31
4.4. Samenvatting	40
5. Landelijke inventarisatie ITB programma's	43
5.1. Inleiding.....	43
5.2. Eerste inventarisatie ITB	44
5.3. Tweede inventarisatie	48
5.4. Samenvatting	54
6. De bereikte doelgroep	57
6.1. Inleiding.....	57
6.2. De doelgroep van ITB harde kern	58
6.3. De doelgroep van ITB-CRIEM	60
6.4. Achtergrondgegevens van de jongeren	62
6.5. Strafrechtelijke gegevens.....	71
6.6. Samenvatting	76
7. De praktijk van de uitvoering	79
7.1. Inleiding.....	79
7.2. De interventies van ITB harde kern.....	79
7.3. De interventies van ITB-CRIEM	82
7.4. Procedure en samenwerking met de ketenpartners en randvoorwaarden van ITB	84
7.5. De interventie in de praktijk.....	87
7.6. Samenvatting	96
8. Conclusies en aanbevelingen	99
8.1. Inleiding.....	99
8.2. De beantwoording van de onderzoeksvragen.....	99
8.3. Conclusies.....	109
8.4. Aanbevelingen	110
Literatuur	113

Bijlage 1 Leden begeleidingscommissie	117
Bijlage 2 <i>What works?</i>	119
Bijlage 3 Deelnemers telefonische inventarisatie	123
Bijlage 4 Protocol dossieronderzoek	125
Bijlage 5 Risicofactoren op itemniveau	133

Samenvatting

Achtergrond van het onderzoek

Individuele Traject Begeleiding (ITB) is een intensieve vorm van (jeugd)reclassering, die vaak wordt opgelegd als alternatief voor een (deel van een) detentie. Het doel van ITB is het voorkomen van recidive door vergroting van de sociale integratie en door verbetering van de persoonlijke vaardigheden van de jongere. Er zijn twee varianten: ITB harde kern en ITB-CRIEM.

ITB harde kern is een intensief begeleidingstraject bedoeld voor minderjarigen (12 t/m 17 jaar) en jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar). Voor minderjarigen van niet-westerse afkomst die, voor het eerst voor een delict zijn aangehouden of die een paar lichte vergrijpen hebben gepleegd is ITB-CRIEM beschikbaar¹.

De evaluatie van ITB past in het 'Actieprogramma aanpak jeugdcriminaliteit 2003 - 2006' dat het kabinet, als onderdeel van de nota Jeugd Terecht, eind 2002 aan de Tweede Kamer heeft aangeboden. Het actieprogramma stelt zich als doel 'het voorkomen van eerste delicten en het terugdringen van recidive'. Verder wordt groot belang gehecht aan de systematische toetsing van sanctiemodaliteiten op hun effectiviteit. Op termijn zal de Minister van Justitie alleen nog programma's financieren die als effectief (in termen van voorkomen van recidive) of veelbelovend zijn beoordeeld.

Doel- en vraagstelling van het onderzoek

Ten eerste is het onderzoek gericht op het achterhalen van de programmatheorie van ITB: wat is kenmerkend voor de aanpak en wat zijn de werkzame factoren? Ten tweede vindt een programma-evaluatie plaats. Hierin wordt nagegaan hoe ITB in de praktijk wordt gebracht en in hoeverre deze uitvoering overeenstemt met het oorspronkelijke 'papierene' programma.

Het onderzoek dient kennis en inzichten op te leveren, op basis waarvan het ministerie van Justitie kan besluiten over de toekomst van ITB: voortzetting en, zo ja, welke verbeteringen en/of uitbreidingen zijn dan noodzakelijk of gewenst. De volgende onderzoeksvragen dienen daartoe te worden beantwoord, voor zowel ITB harde kern als ITB-CRIEM.

1. Wat zijn de kenmerken van ITB, en in hoeverre onderscheidt ITB zich van reguliere jeugdreclassering?
2. Wat is de beoogde doelgroep van ITB?

¹ CRIEM is een afkorting van 'Criminaliteit in Relatie tot de Integratie van Etnische Minderheden' en is ontleend aan de gelijknamige nota, die in 1997 door het kabinet is aangeboden aan de Tweede Kamer.

3. Wat zijn de mogelijke werkzame factoren en welke empirische onderbouwing bestaat daarvoor (met andere woorden wat is het achterliggende mechanisme)?
4. Hoe scoort ITB op de (overige) What works-criteria?
5. Op welke wijze wordt ITB in de praktijk uitgevoerd?
6. Welke verschijningsvormen van ITB zijn er in het land?
7. Wat zijn kenmerken van de jongeren die met ITB in aanraking komen en op welke wijze heeft ITB bij die jongeren vorm gekregen?
8. In hoeverre komt de uitvoering van ITB overeen met de bedoelingen?
9. In hoeverre komen de cliënten van ITB overeen met de beoogde jongeren?

Onderzoeksopzet en werkwijze

Het onderzoek is uitgevoerd tussen juli 2004 en januari 2005. In die periode zijn diverse informatiebronnen geraadpleegd. Voor de analyse van de programmatheorie is, behalve van de beschikbare methodiekbeschrijvingen, gebruik gemaakt van uiteenlopende documenten als beleidsnota's, rapporten en ministeriële circulaire's. Voorts zijn diverse literatuur *reviews* bestudeerd, teneinde de werkzame factoren (*What works* criteria) van ambulante programma's voor delinquente jongeren op te sporen. Verder hebben de onderzoekers met behulp van een *checklist* de 'soliditeit' beoordeeld van ITB harde kern en ITB-CRIEM, zoals die op papier zijn beschreven. Tenslotte, zijn met de interviews met sleutelfiguren (o.m.) gegevens verzameld die inzicht geven in de oorspronkelijke opzet en rationale van ITB.

De programma-evaluatie is in drie stappen uitgevoerd (zie figuur 1). Ten eerste zijn de verschijningsvormen van ITB in Nederland geïnterviewd. Daartoe is een telefonische enquête gehouden onder de arrondissementen en de landelijk werkende William Schrikker Groep. Ten tweede heeft bij een selectie van deze arrondissementen een specifiekere inventarisatie plaatsgevonden, waarbij op een aantal onderwerpen dieper is ingegaan. Ten derde zijn uit deze groep drie arrondissementen (Amsterdam, Breda en Dordrecht) geselecteerd voor dossieronderzoek. Van de betrokken jongeren zijn ook registratiegegevens opgevraagd uit het Informatiesysteem Jeugdzorg (IJ) en de Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD) van het WODC.

In de drie genoemde arrondissementen zijn diverse sleutelfiguren geïnterviewd over de bereikte doelgroep en het juridisch kader, inhoud en uitvoering, procedure en samenwerking met ketenpartners en de randvoorwaarden.

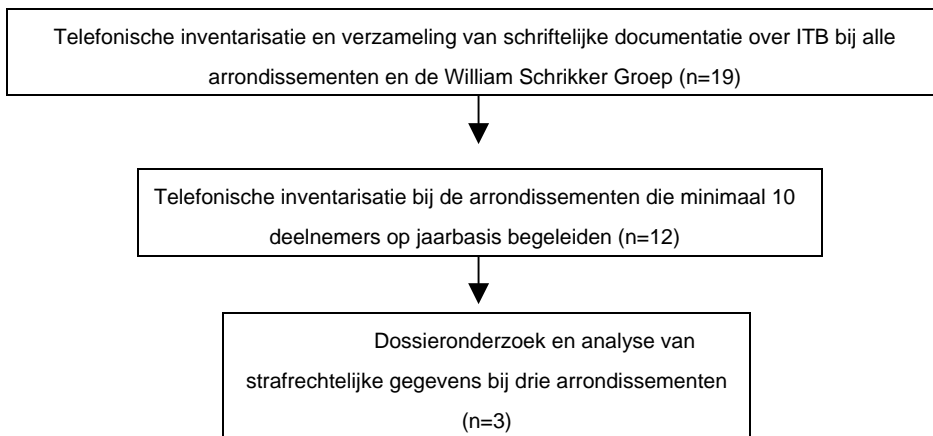
Bevindingen

Het ITB-programma: kenmerken en het onderscheid met de reguliere jeugdreclassering

De beoogde doelgroep

ITB harde kern en ITB-CRIEM zijn programma's die bestemd zijn voor jongeren die problemen hebben op meerdere leefgebieden (waaronder thuis/het gezin, school/werk, vrije tijd) en die, onder invloed hiervan, een reëel risico lopen (nog verder) af te glijden naar de

criminaliteit. Bij ITB harde kern gaat het om tamelijk ernstig problematische jongeren: delinquenten (van 12 t/m 24 jaar) die al enige keren met Justitie in aanraking zijn gekomen voor ernstige strafbare feiten en in aanmerking komen voor een forse vrijheidsstraf. Veel van deze jongeren lijken te hebben gekozen voor een criminele carrière of levensstijl.² De beoogde doelgroep van ITB-CRIEM bestaat uit jongeren (12 t/m 17 jaar) van niet-westerse komaf,³ die voor het eerst met Justitie in aanraking zijn gekomen (*first offenders*, incidentele delictplegers) en van wie wordt gevreesd dat zij – zonder ingrijpen – zullen afglijden naar de criminaliteit. Het 'leven tussen twee culturen' en de veelal gebrekkige maatschappelijke integratie van het gezin (de ouders) van deze jongeren is voorts kenmerkend voor de doelgroep. De niet-Nederlandse afkomst van deze jongeren wordt een risicofactor van belang geacht.

Figuur 1 Schematische weergave van inventarisatie in de praktijk

De reguliere jeugdreclassering is vooral bedoeld voor een bijzondere groep jongeren waarover binnen de jeugdstrafrechtketen veel zorgen bestaan. Die zorgen betreffen – naast de delicten – de ontwikkeling van de jongeren en uiteenlopende problemen die de jongeren hebben in de persoonlijke en sociale sfeer. De reguliere jeugdreclassering is qua 'zwaarte' van de doelgroep tussen beide ITB-programma's in te plaatsen. Zowel aan de onderkant (*first offenders*, incidentele delictplegers) als de bovenkant (harde kernjongeren) is sprake van overlap.

De bedoelde interventies

Kenmerkend voor ITB is, in de eerste plaats, de intensiteit van het contact dat de jeugdreclasseringswerker heeft met zijn cliënten. Door een relatief lage *caseload* (6 à 8

² Hoewel ITB harde kern ook bij meerderjarigen kan worden opgelegd, gebeurt dit in de praktijk nog maar nauwelijks. Dit blijkt uit de in het kader van dit onderzoek uitgevoerde landelijke inventarisatie van ITB-programma's. Om die reden is dit onderzoek toegespitst op ITB harde kern voor minderjarigen (tenzij nadrukkelijk anders vermeld).

³ Oorspronkelijk was ITB-CRIEM alleen bedoeld voor Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren uit de 'grotere' steden in Nederland. Medio 2004 is ITB-CRIEM ook beschikbaar gesteld voor alle jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond. Bovendien is het programma landelijk verspreid en kan dus ook in niet-verstedelijkte regio's worden uitgevoerd.

jongeren per fte) is het mogelijk meerdere cliëntcontacten per week te hebben. In de tweede plaats heeft het programma een brede doelstelling. Primair zijn de interventies erop gericht een zichtbare verbetering te realiseren in het persoonlijk functioneren van de jongeren op de leefgebieden die een relatie hebben met het delictgedrag, waarbij het uiteindelijke doel is dat recidive uitblijft. Maar daarnaast gelden doelen die het individuele niveau overstijgen: de interventies vinden óók plaats in het gezin en andere pedagogische contexten (school, buurt). Reguliere jeugdreclasseringcontacten zijn, in vergelijking met ITB harde kern en ITB-CRIEM, veel minder intensief en de interventies zijn – mede als gevolg van de beperktere begeleidingstijd (*caseload* van 1:22) – sterker op het individu gericht.

Box 1 en 2 bevatten beknopte beschrijvingen van de kenmerkende interventies van ITB harde kern, respectievelijk ITB-CRIEM. Hieruit blijkt dat ITB-CRIEM, in vergelijking met die van ITB harde kern, specifiek is en meer in termen van handelingsrichtlijnen en –adviezen beschreven. Een ander wezenlijk verschil betreft het juridisch kader waarbinnen de programma's worden opgelegd en uitgevoerd. ITB harde kern heeft een zeer strikt en niet-onderhandelbaar kader en wordt getypeerd als 'extramuraal detentie' (jongeren zitten als het ware gevangen in een net van afspraken en controles). Het programma is bedoeld als 'een laatste kans'. Het kader waarbinnen ITB-CRIEM wordt uitgevoerd is veel minder streng: er is veel meer ruimte voor begeleiding en het (leren) oplossen van problemen. Verder heeft ITB harde kern met zes maanden een langere looptijd dan ITB-CRIEM (3 maanden). Tot slot onderscheidt ITB-CRIEM zich van ITB harde kern doordat het expliciet eisen stelt aan de specificiteit en meetbaarheid van de geformuleerde begeleidingsdoelen (de zgn. 'SMART-criteria').

Box 1 Beknopte beschrijving van de kenmerkende interventies van ITB harde kern.^a

ITB harde kern biedt jongeren een individuele begeleiding, die is afgestemd op de specifieke situatie waarin zij zich bevinden en op hun persoonlijke geschiedenis en vaardigheden. Aanvankelijk heeft de jeugdreclasseringswerker een strikte controlerende taak.^b Ook de politie speelt een rol in de (intensieve) controle op gemaakte afspraken. De jeugdreclasseringswerker meet zich gaandeweg een steeds meer ondersteunende rol^b aan. Zijn aanpak is gestoeld op een cognitief gedragsmatige benadering, waarin de training van sociale en cognitieve vaardigheden een belangrijk onderdeel uitmaakt. Naast interventies die op de jongeren zelf zijn gericht, worden hun ouders (zo veel als mogelijk) bij de begeleiding betrokken. De contacten met de ouders hebben tot doel de opvoedingsrelatie en het ouderlijk gezag te herstellen en eventuele andere problemen in de thuissituatie op te lossen. Verder zijn de activiteiten van de jeugdreclasseringswerker gericht op de opbouw van netwerken en randvoorwaarden, die bevorderen dat instellingen die met de jongeren te maken hebben beter in staat raken om hen te begeleiden of 'binnen boord' te houden. Tot slot biedt ITB harde kern ruimte om in het kader van de begeleiding (indien gewenst) aandacht te schenken aan materiële en/of immateriële schade ten gevolge van het gepleegde delict, en waar mogelijk te herstellen ('herstelbemiddeling').

^a De onderstreepte interventies worden o.g.v. de *What works* literatuur beschouwd als aantoonbaar werkzaam.

^b Het gaat hier om de combinatie van een strikte controle en doelgerichte ondersteuning door de jeugdreclasseringswerker. De onderstreepte interventies worden o.g.v. de *What works* literatuur beschouwd als aantoonbaar werkzaam.

Box 2 Beknopte beschrijving van de kenmerkende interventies van ITB-CRIEM.^a

Bij *ITB-CRIEM* wordt de begeleiding individueel en 'op maat' geboden. De begeleiding bestaat uit een cognitief gedragsmatige training, waarbij naast de ontwikkelingstaken, die voor alle adolescenten gelden, ook aandacht wordt besteed aan de 'extra' taak waarmee allochtone jongeren te maken hebben, namelijk 'het leven in twee culturen'. Aldus wordt gewerkt aan competentievergroting, inclusief de zogenaamde biculturele competentie. In de begeleiding van de jongeren biedt de jeugdreclasseringswerker zich aan als prosociaal rolmodel (*modeling*) en wordt met de jongere stil gestaan bij het gepleegde strafbare feit (delictanalyse). Het bieden van praktische hulp bij het vinden van een opleiding of werk maakt eveneens deel uit van de hulp. In het kader van de begeleiding oefent de jeugdreclasseringswerker doelgerichte toezicht en controle uit.

ITB-CRIEM kenmerkt zich voorts door een multimodale aanpak: de interventie vindt plaats op meerdere leefgebieden tegelijk (ouders/familie, school, vrije tijd). Hierbij kan de jeugdreclasseringswerker gebruik maken van uiteenlopende interventies: Informatieverstrekking over Nederlandse samenleving (incl. waarden- en normen), Conflictbemiddeling/-oplossing ('counseling') en Contactlegging tussen ouders en andere pedagogische contexten (bijv. school). De activiteiten van de jeugdreclasseringswerker zijn voorts gericht op de uitbreiding en versterking van het sociaal netwerk van de jongere. Het organiseren en mobiliseren van sociale steun en ondersteuning is daarbij een belangrijk element. Daartoe behoren ook de inspanningen die moeten bevorderen dat instellingen, die met de jongeren te maken hebben, beter in staat raken om hen te begeleiden of 'binnen boord' te houden.

^a De onderstreepte interventies worden o.g.v. de *What works* literatuur beschouwd als aantoonbaar werkzaam.

De veronderstelde werkzame factoren in het ITB-programma

Op grond van de literatuur is een aantal 'kenmerkende interventies'⁴ van ITB harde kern als potentieel effectief te beschouwen (zie de onderstreepte interventies in box 1). Althans, uit de *What works* literatuur blijkt dat deze methoden en technieken doorgaans een positief effect sorteren in de ambulante begeleiding van delinquente jongeren. Bij ITB-CRIEM (zie box 2) blijken naar verhouding iets minder (kenmerkende) interventies overeen te komen met methoden en technieken die aantoonbaar effectief zijn.

ITB harde kern en ITB-CRIEM lijken zich in enige mate te kunnen spiegelen aan factoren die aantoonbaar effectief zijn. Dat neemt niet weg dat in beide programma's relatief veel interventies zijn opgenomen, die verondersteld worden cruciaal te zijn, maar waarvan de werkzaamheid vooralsnog niet door empirisch onderzoek wordt ondersteund.

Andere indicaties van de werkzaamheid van het ITB-programma

ITB harde kern blijkt over het geheel genomen maar in beperkte mate te voldoen aan een aantal algemene uitgangspunten of beginselen, die aan de basis liggen van effectief ingrijpen.

⁴ Kenmerkende interventies' zijn activiteiten en middelen die worden ingezet ter beïnvloeding van de (veranderbare, criminogene) behoeften en factoren, die verantwoordelijk worden geacht voor het ontstaan en de instandhouding van het delinquente gedrag. In theorie zouden deze 'cruciale' interventies de beoogde gedragsverandering moeten bewerkstelligen, danwel bevorderen.

Uit de *What works*-literatuur blijkt dat programma's die deze beginselen huldigen, doorgaans succesvoller, effectiever zijn in de aanpak van antisociaal en delinquent gedrag.⁵ Alleen de methodische aansluiting van ITB harde kern op de mogelijkheden en beperkingen van de deelnemers is expliciet (*responsiviteitsbeginsel*). Het beginsel dat de interventie dient aan te sluiten op beïnvloedbare factoren, die het delinquente gedrag versterken en in stand houden, is maar gedeeltelijk uitgewerkt in deze methodiek (*behoeftebeginsel*). ITB-CRIEM scoort over het geheel genomen gunstiger op de effectiviteitsbeginselen. De aandacht voor (criminogene) behoeften (*behoeftebeginsel*) en de *match* tussen programma en deelnemers (*responsiviteitsbeginsel*) is overtuigend. De zorg voor een goede professionele opleiding en ondersteuning is maar tot op zekere hoogte terug te vinden in de programmaopzet van ITB-CRIEM (*professionaliteitsbeginsel*). Het recidiverisico van jongeren (*risicobeginsel*) krijgt in beide programma's niet (geheel) de aandacht die zij op grond van de literatuur zouden moeten krijgen. En aan het waarborgen van een uitvoering van ITB, overeenkomstig de oorspronkelijke bedoeling (*het beginsel van programma-integriteit*), wordt in het geheel geen aandacht gegeven.

De soliditeit van ITB is een tweede indicatie van de werkzaamheid van het programma. Een solide programma is transparant, onderbouwd, uitvoerig onderzocht en aan de totstandkoming ervan is een gedegen ontwikkelingsproces voorafgegaan. Uit het onderzoek blijkt dat de soliditeit van ITB harde kern en ITB-CRIEM niet overtuigend is. Als bij ITB-CRIEM rekening wordt gehouden met de zeer jonge 'leeftijd' van het programma, waardoor het nog nauwelijks aan onderzoek onderworpen heeft kunnen zijn, komt dit programma redelijk goed uit de verf. Bij ITB harde kern laat vooral de onderbouwing van het programma te wensen over en schiet de wijze waarop het ontwikkeld is tekort. De soliditeit van een programma is geen voorwaarde of garantie voor succes of doeltreffendheid. Niettemin is het waarschijnlijker dat een solide programma juist doet waarvoor het ontworpen is (thans: voorkoming van recidive). Vanuit dat oogpunt liggen de kaarten van ITB-CRIEM gunstiger dan die van ITB harde kern.

Over het geheel genomen leveren de indicaties van de werkzaamheid van het programma een wat mager beeld op. Vooral ITB harde kern scoort op een aantal punten matig tot slecht. Aanspraken op doeltreffendheid lijken in het geval van ITB-CRIEM iets meer te kunnen worden gerechtvaardigd. Dat laat onverlet dat de programmatheorie ook in dit geval scherper, maar vooral vollediger en overtuigender zou kunnen worden gesteld. Daardoor is door de programmaontwerpers niet inzichtelijk gemaakt (verklaard, gelegitimeerd) hoe de – noodzakelijk geachte – activiteiten en middelen aangrijpen op de criminogene behoeften en factoren die ten grondslag liggen aan het delinquente gedrag.

⁵ Er worden vijf beginselen onderscheiden: het risicobeginsel, het behoeftebeginsel, het responsiviteitsbeginsel, het professionaliteitsbeginsel en het beginsel van programma-integriteit. Zij hebben betrekking op de persoon van de jongere en de achtergronden en oorzaken van zijn antisociale of delinquente gedrag, of op de wijze van implementatie en uitvoering van het programma.

Inventarisatie van verschijningsvormen en werkwijzen van het ITB-programma

De landelijke enquête onder ITB-coördinatoren bevestigt het bestaan van een grote variatie van ITB-programma's. De interviews met sleutelfiguren ondersteunen voorts de bevindingen uit de enquête.

Uit het onderzoek blijkt dat de 'officiële' methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern en ITB-CRIEM veel afdekken van hetgeen in de praktijk feitelijk plaatsvindt (wat het sterkst voor ITB-CRIEM blijkt te gelden). Aan de andere kant hebben de beschrijvingen geen dwingend karakter en laten zij veel ruimte voor lokaal initiatief en specifieke invulling.

Een opvallend (vorm)verschil is allereerst de omvang van het programma-aanbod, uitgedrukt in 'fte jeugdreclasseringswerker' en aantal ITB-deelnemers per arrondissement. In verreweg de meeste arrondissementen is er geen ITB harde kernaanbod voor jongvolwassenen. Een tweede vormverschil betreft het (juridisch) kader van ITB. In enkele arrondissementen zijn de selectiecriteria voor ITB-deelnemers versoepeld, waardoor voor ITB harde kern ook jongeren met een 'lichtere' delictgeschiedenis worden toegelaten of bij ITB-CRIEM ook autochtonen en recidiverende jongeren in aanmerking komen. Over de toepassing van sancties bij het niet nakomen van afspraken ('rode kaart' bij ITB harde kern) blijken verschillende opvattingen te bestaan. Bij ITB-CRIEM worden voor verlenging zeer verschillende regels gehanteerd. Er zijn arrondissementen die verlenging categorisch uitsluiten, maar ook die van deze mogelijkheid tamelijk vaak gebruik maken.

Er is een grote verscheidenheid van zogenaamde aanvullende programma's (zoals sociale vaardigheidstraining, agressieregulatietraining, 'Herstelrecht'). De verscheidenheid betreft zowel het aantal potentieel inzetbare programma's als de programma-inhoud. Overigens is in geen van deze arrondissementen formeel gedocumenteerd waarom en op welke wijze deze additionele interventies ten behoeve van ITB worden gebruikt. Een tweede inhoudelijk verschil betreft de cliëntgerichte informatieverzameling. Over de gehele linie, uitzonderingen daargelaten, laat de aandacht voor dit onderdeel sterk te wensen over. De eerder genoemde effectiviteitsbeginselen vereisen een gedegen verzameling van gegevens bij individuele cliënten over het recidiverisico (risicobeginsel), over factoren en behoeften die het delinquent gedrag versterken en in stand houden (behoeftebeginsel), alsmede over intellectuele en praktische vaardigheden (responsiviteitsbeginsel). Tot slot blijkt uit de enquête dat het accent dat in de methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM op de integratieproblematiek wordt gelegd, in de praktijk veelal niet de overeenkomstige aandacht krijgt. Verder meent men dat het belang, dat formeel aan een systeemgerichte benadering wordt gehecht, over het algemeen minder sterk in de praktijk van ITB-CRIEM is terug te vinden.

Het ITB-programma in de praktijk

De bereikte doelgroep

Uit de onderzochte dossiers (in totaal 85) blijkt dat de jongeren die deelnemen aan ITB harde kern en ITB-CRIEM gemiddeld bijna 17 jaar, respectievelijk 15½ jaar oud zijn. Beide groepen bestaan uitsluitend uit jongens, die over het algemeen 'thuis' wonen bij tenminste een

biologische ouder. Ruim de helft bezoekt het voortgezet onderwijs. Bij ITB harde kern heeft ruim de helft van de jongeren een allochtone achtergrond. In beide groepen heeft een groot percentage te maken gehad met eerdere hulpverlening.

De schorsings- en de vonnisvariant komen in ongeveer gelijke mate voor bij de oplegging van ITB. In het geval van een vonnis, gaat het bijna uitsluitend om een bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijk jeugddetentie. De CRIEM-jongeren blijken over het algemeen niet te voldoen aan het profiel van licht-delinquente jongere of *first offender*. Uit de geraadpleegde justitiële *database* (OBJD) blijkt dat zij over het algemeen al vaker delicten hebben gepleegd. Bovendien wijkt het type en de zwaarte van de gepleegde delicten bij de CRIEM-jongeren over het algemeen niet af van dat van de harde kernjongeren (die over het algemeen wel overeenkomen met het verwachte profiel). De delictgeschiedenis van de CRIEM-jongeren blijkt evenmin wezenlijk af te wijken van die van de harde kernjongeren. Wat betreft de aanwezigheid van risicofactoren in de ontwikkeling van antisociaal gedrag zijn er minder grote verschillen gevonden tussen beide groepen dan op voorhand werd verwacht. Beide groepen jongeren worden voornamelijk gekenmerkt door risicovol gedrag op het gebied van vrijetijdsbesteding. Op de andere gebieden (gedragskenmerken, gezin, leerprestaties/school) zijn de ingeschatte risico's beduidend lager en voor beide groepen ongeveer gelijk⁶.

De uitgevoerde interventies

Uit de dossiers blijkt dat alleen bij ITB harde kern de maximale begeleidingsduur van zes maanden (incidenteel) wordt overschreden. ITB-CRIEM wordt in iets minder dan de helft van de gevallen verlengd, ITB harde kern zelden tot nooit. Een voortijdige of niet-geplande beëindiging van ITB komt relatief vaak voor. Bij ITB harde kern gebeurt dat in bijna de helft van de gevallen, vanwege recidive, het niet nakomen van afspraken of op initiatief van de jongere. Ook bij ITB-CRIEM blijkt dit bij ruim een vijfde van de begeleidingen voor te komen. De betrokken dossiers illustreren dat ITB een intensieve begeleiding is met frequente contacten. Ook de ouders en het netwerk worden betrokken bij de begeleiding, zij het lang niet altijd. Een vergelijkbaar beeld geldt voor ITB-CRIEM. Met het bredere netwerk wordt minder vaak contact onderhouden, in meer dan de helft van de gevallen zelfs geheel niet bij ITB harde kern. Dit geldt in mindere mate ook voor ITB-CRIEM.

De gestelde interventiedoelen hebben voornamelijk betrekking op de gebieden recidive, vrijetijdsbesteding, dagbesteding en sociale, praktische en cognitieve vaardigheden. Opmerkelijk is dat bij ITB-CRIEM sporadisch doelen gesteld worden op het gebied van biculturaliteit. Doelen gericht op het functioneren van de ouders worden eveneens zelden geformuleerd. De doelen blijken alleen aan het eind van ITB te worden geëvalueerd; systematische tussentijdse evaluatie komt nooit voor.

⁶ De inschatting van de ernst van de problematiek is waarschijnlijk conservatief. In werkelijkheid zou de situatie waarin de jongeren zich bevinden nog ernstiger kunnen zijn, omdat de geraadpleegde dossiers vermoedelijk een onderregistratie van probleemgedrag bevatten.

De overeenstemming tussen programmatheorie en -uitvoering

Beoogde versus bereikte doelgroep

De methodiekbeschrijving van ITB harde kern vermeldt vier criteria voor selectie van deelnemers. Aan het *juridisch criterium* wordt tot op zekere hoogte voldaan. De ITB harde kern deelnemers blijken geen van alle incidentele plegers te zijn en aan de gepleegde strafbare feiten is een strafverwachting van minimaal drie maanden detentie verbonden. Uit de geraadpleegde dossiers is niet duidelijk af te leiden of het criminele gedrag een onderdeel was van het leefpatroon van deze jongeren. Harde kernjongeren lijken grotendeels aan het tweede criterium te voldoen, dat voorschrijft dat er sprake dient te zijn van *meervoudige problematiek*. Voor bijna tachtig procent van de jongeren geldt dat zij naast de gedragsproblemen (delinquent gedrag) tevens verhoogde risico's lopen op tenminste een levensgebied (relaties, school en werk, vrije tijd en vrienden). Over het derde criterium (*Er is minimale motivatie om aan het traject deel te nemen*) en het vierde criterium (*De prognose is dat ITB het middel is om verbetering tot stand te brengen*) kan op basis van het onderzoek geen uitspraak worden gedaan, omdat de dossiers hierover geen (betrouwbare) informatie bevatten. Samenvattend, het dossieronderzoek biedt onvoldoende basis voor de conclusie dat de beoogde doelgroep ook feitelijk tot ITB harde kern is toegelaten. Daarvoor rest te veel onzekerheid over de mate waarin is voldaan aan het juridisch criterium, het motivatiecriterium en het prognosecriterium.

Voor de selectie van deelnemers aan ITB-CRIEM gelden vijf criteria. Aan het *juridische criterium* blijken de CRIEM-jongeren uit de onderzoeksgroep niet te voldoen. De meeste jongeren blijken reeds een tamelijk gevuld strafblad te bezitten, waarop meestal middelzware en zware vergrijpen voorkomen; de typering *first offender* of incidentele delictpleger lijkt niet toepasselijk voor de onderzochte groep jongeren. Over het tweede criterium (*De etnische achtergrond is naar het oordeel van de raadsonderzoeker een belangrijke risicofactor*) bieden de dossiers geen informatie. Aan het derde criterium, volgens welk sprake dient te zijn van *beginnende problematiek op meerdere leefgebieden*, wordt voldaan. De meeste jongeren lijken het stadium van 'beginnende' problematiek echter reeds te hebben gepasseerd. In die zin lijkt de feitelijk bereikte doelgroep van ITB-CRIEM van een zwaarder kaliber. Voor wat betreft het vierde criterium – *er is minstens een minimale motivatie bij de jongere en diens ouders om aan het traject deel te nemen* – geldt voor de jongeren én de ouders dat precieze informatie hierover in de dossiers ontbreekt. Dat gaat ook op voor het vijfde criterium (*De prognose is dat ITB het middel is om verbetering tot stand te brengen*). Samenvattend, er zijn sterke aanwijzingen dat de feitelijk bereikte doelgroep niet overeenkomt met de doelgroep die met ITB-CRIEM wordt beoogd. Er zijn indicaties dat het programma een zwaardere doelgroep bedient dan oorspronkelijk bedoeld.

Deze conclusies over de doelgroep worden ondersteund door bevindingen uit de interviews met sleutelfiguren. Hieruit bleek reeds dat de begrippen 'harde kernjongere' en 'CRIEM-jongere' soms erg soepel worden gehanteerd, met alle gevolgen voor het instroombeleid.

Bedoelde versus uitgevoerde interventies

De feitelijke uitvoering van ITB blijkt in grote lijnen overeen te komen met de bedoelingen van het programma. Ook de formele procedures en afspraken die aan het programma zijn verbonden worden over het algemeen goed nageleefd. Het dossieronderzoek geeft echter aanleiding tot enkele kanttekeningen. Ten eerste geldt voor ITB harde kern en ITB-CRIEM dat de gestelde begeleidingsdoelen vaak niet voldoen aan de vereiste SMART-criteria en vindt er geen systematische tussentijdse evaluatie plaats. Ten tweede blijken in het kader van beide programma's sporadisch doelen te worden gesteld die gericht zijn op het functioneren van de ouders en op de relatie van de jongere met zijn ouder. Dit staat in schril contrast met het belang dat hieraan in de methodiekbeschrijvingen wordt gehecht. In het verlengde hiervan wordt – ten derde – nog opvallend vaak het netwerk rondom de jongere niet bij de begeleiding betrokken. Ook dit wijkt af van wat de programmaopzet als het ware voorschrijft. Een vierde kanttekening betreft de zeer geringe aandacht die in de praktijk van ITB-CRIEM wordt gegeven aan 'het leven tussen twee culturen'; doelen gericht op het verwerven van biculturele competentie worden nauwelijks gesteld. In de vijfde plaats blijkt uit de ITB harde kerndossiers dat de intensiteit van het persoonlijk contact in het begin van de begeleiding (de eerste fase) over het algemeen minder frequent is dan in methodiekbeschrijving wordt voorgesteld.

Conclusies

In dit onderzoek is ITB als het ware voor de spiegel gezet van de internationale kennis over werkzame factoren en bestanddelen van interventies voor antisociale en delinquente jongeren. Ofschoon het bouwwerk – de programmatheorie – hier en daar hiaten vertoont, wordt geconcludeerd dat het ontwerp van de beide ITB-programma's redelijk veelbelovend is. ITB harde kern en ITB-CRIEM bezitten een acceptabel aantal elementen die aantoonbaar effectief ('werkzaam') zijn. Maar wellicht belangrijker is dat de geconstateerde omissies en onvolkomenheden goed te repareren zijn. Er is dus perspectief. De aangehaalde *What works*-literatuur biedt immers genoeg aanknopingspunten voor een verdere, conceptuele verbetering. Daarmee zou de soliditeit van de programma's aanzienlijk kunnen worden verbeterd. Overigens is een 'renovatie' voor ITB harde kern in sterkere mate geboden dan voor ITB-CRIEM. Maar ook voor ITB-CRIEM is nog winst te boeken. Hoewel in de methodiekbeschrijving gewag wordt gemaakt van de *What works*-literatuur, en er wordt gesteld dat inzichten hieraan ontleend zijn verwerkt in de methodiek, gebeurt dit niet expliciet en zeker niet overtuigend.

In de tweede plaats wordt geconcludeerd dat de uitvoering van ITB in de praktijk niet geheel aansluit bij de programma's zoals die oorspronkelijk zijn bedoeld. Met betrekking tot de doelgroepenmerken en vorm en inhoud zijn soms forse discrepanties vastgesteld. Zo blijken doorgaans niet de jongeren, voor wie de interventies zijn ontworpen, tot het programma te worden toegelaten (ITB-CRIEM), danwel bestaat er onzekerheid of de juistheid van de selectie (ITB harde kern). Verder blijkt uit het onderzoek dat de inhoudelijke variatie van de programma's zeer groot is. Er bestaan niet alleen verschillen tussen arrondissementen onderling, maar in sommige gevallen is er ook een grote afstand tussen het programma in de praktijk en het programma zoals dat is opgezet. Deze verscheidenheid creëert een mogelijke

rechtsongelijkheid voor jongeren uit verschillende arrondissementen. De vele verschijningsvormen van ITB zetten ook de programma-integriteit onder druk. Verschillen tussen het 'beschreven programma' en het 'bedreven programma' kunnen een succesvolle aanpak ondermijnen, omdat bepaalde onderdelen, die verondersteld worden effectief aan de uitkomst bij te dragen, niet of niet geheel overeenkomstig de oorspronkelijke bedoeling worden uitgevoerd. Vanuit de programmatheorie geredeneerd heeft dit nadelige consequenties voor het te verwachten eindresultaat. De identiteit, continuïteit en kwaliteit van het programma zijn evenmin gediend met een dergelijke *program drift*.

Ten slotte wordt vastgesteld dat de documenten waarin ITB harde kern en ITB-CRIEM officieel zijn vastgelegd, en die tot dusver consequent als methodiekbeschrijving zijn aangeduid, feitelijk niet als zodanig fungeren. Wat ontbreekt – zo blijkt ook uit het onderzoek – zijn hanteerbare aanwijzingen voor het gebruik van het programma: handelingsrichtlijnen en adviezen, tips, *do's & dont's*, die door uitvoerende hulpverleners en hun begeleiders kunnen worden gebruikt bij de dagelijkse uitvoering van het programma.

Aanbevelingen

De volgende aanbevelingen worden gedaan (voorzien van een 'adres').

- Gelet op de gebrekkige soliditeit van de beide ITB-programma's, wordt aanbevolen te investeren in een project waarin ITB harde kern en ITB-CRIEM verder worden ontwikkeld (*rijksoverheid, ministerie van Justitie*.)
- Het verdient aanbeveling om het (juridisch) kader waarin ITB-CRIEM wordt uitgevoerd opnieuw te bezien (*rijksoverheid, ministerie van Justitie*).
- Aanbevolen wordt een actief beleid te voeren betreffende de integriteit van het programma, wat zou moeten voorkomen dat ITB harde kern en ITB-CRIEM verwateren of, letterlijk, ontaarden (*rijksoverheid, ministerie van Justitie; MOgroep*).
- De aanbieders van ITB (*bureaus jeugdzorg*) wordt aanbevolen om de relatie met (eventueel in te zetten) aanvullende programma's expliciet te maken. Hierdoor wordt de positie van deze programma's verhelderd en is het eenvoudiger te verantwoorden waarom zij wel of niet moeten worden ingezet (tegenover jongeren, ouders, justitiële autoriteiten, de financier).
- Het verdient aanbeveling om een actief publiciteitsbeleid te voeren. Dit bevordert de instroom van jongeren, zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht. De regionale aanbieders van ITB (*bureaus jeugdzorg/ ITB-teams*) zouden daarin het voortouw dienen te nemen, echter daartoe voldoende gefaciliteerd door de rijksoverheid (*ministerie van Justitie*) en/of de brancheorganisatie (*MOgroep*).
- Om 'maatwerk' te kunnen leveren wordt aanbevolen wordt om (a) bij de start van ITB stelselmatig uitvoering te geven aan het risicobeginsel, het behoeftebeginsel en het responsiviteitsbeginsel – alle ontleend aan de *What works*-literatuur, en (b) daar per direct mee te beginnen en deze werkwijze standaard op te nemen in het hulpverleningsproces (*jeugdreclasseringswerkers*.)

- Een effectonderzoek (in klassiek zin) naar 'de' methodiek wordt op grond van de resultaten van dit onderzoek niet zinvol en realistisch bevonden. In plaats daarvan wordt aanbevolen om een, wellicht kleinschaliger onderzoek uit te laten voeren naar zogenaamde '*good practice*'. Hierin worden behalve metingen aan de doelgroep en de interventie, ook gegevens verzameld over de uitkomsten van (enkele geselecteerde) programma's. De resultaten van dit onderzoek dienen te worden vertaald en, vervolgens, benut, in het kader van de voortgezette methodiekontwikkeling (*rijksoverheid, ministerie van Justitie*).

Het verdient aanbeveling om de behoefte aan ITB-aantal voor jongvolwassenen aan een nader onderzoek te onderwerpen en naar gelang de uitkomsten daarvan passende maatregelen te treffen (*rijksoverheid, ministerie van Justitie*).

1. Inleiding

1.1. Achtergrond van het onderzoek

1.1.1. Jeugd Terecht

Eind 2002 is de nota Jeugd Terecht (ministerie van Justitie, 2002) met daarin het actieprogramma 'aanpak jeugdcriminaliteit 2003-2006' aangeboden aan de Tweede Kamer. Aanleiding hiervoor is de aard en omvang van de jeugdcriminaliteit die een serieuze bedreiging voor de maatschappelijke orde vormt. Met name het gebruik van geweld neemt toe. Jongeren maken zich op steeds jongere leeftijd schuldig aan strafbare feiten en er is een duidelijke oververtegenwoordiging van etnische minderheden in de criminaliteit. Een groot deel van de overlast wordt veroorzaakt door hardnekkige delictplegers. Het actieprogramma stelt zich als doel 'het voorkomen van eerste delicten en het terugdringen van recidive'. Voorkomen moet worden dat jongeren een criminele loopbaan ontwikkelen. Wanneer er al sprake is van criminele carrières moeten deze worden gestopt. Omdat de problematiek om maatwerk vraagt wordt er in de aanpak gedifferentieerd naar dadercategorie. De dadergroepen die worden onderscheiden zijn de first-offenders, de licht-criminele jongeren en de veelplegers en harde kernjongeren (ministerie van Justitie, 2002). Daarbij gaat speciale aandacht naar de aanpak van criminaliteit die gepleegd wordt door kinderen die jonger dan twaalf jaar zijn en naar het verkleinen van het aandeel van criminele jongeren die uit etnische minderheidsgroepen afkomstig zijn. Verder wordt in het actieprogramma groot belang gehecht aan de systematische toetsing van sanctiemodaliteiten op hun effectiviteit. Op termijn zal de Minister van Justitie alleen nog programma's financieren die als effectief (in termen van voorkomen van recidive) of veelbelovend zijn beoordeeld.

Het actieprogramma is begonnen op 1 januari 2003 en eindigt op 31 december 2006. Binnen vier jaar moeten de activiteiten dan zodanig zijn geïmplementeerd dat voortzetting binnen de reguliere werkzaamheden van de organisaties gewaarborgd is. Ten behoeve van de implementatie van het programma zijn bij aanvang de activiteiten onderverdeeld in vijf deelprogramma's: 1) Voorkomen delictgedrag, 2) Jeugdige veelplegers, groepsriminaliteit en high crime areas, 3) Jeugdsancties, 4) Begeleiding en toezicht en 5) Effectieve keten. Individuele Traject Begeleiding (ITB) is onderdeel van het deelprogramma Begeleiding en toezicht. Naast ITB zijn ook de Scholings- en Trainingsprogramma's (STP's) en de positionering van de jeugdreclassering onderdelen van dit deelprogramma.

1.1.2. Voorgeschiedenis Individuele Traject Begeleiding

Sinds 1993 zijn in verschillende delen van ons land experimentele projecten opgezet voor zogenoemde harde kern jongeren of stelselmatige daders. De projecten beogen de overlast die recidiverende daders veroorzaken terug te dringen door middel van vergroting van hun sociale integratie. De ambulante begeleiding, ook wel Individuele Traject Begeleiding (ITB) genoemd, is gericht op het bieden van een toekomstperspectief in combinatie met strikte

afspraken en controle. In de periode 1995-1997 is door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) een evaluatieonderzoek uitgevoerd bij vijf van deze ITB-projecten (Kleiman & Terlouw, 1997). De projecten verschilden qua opzet en doelgroep van elkaar. De onderzoeksgroep bestond met name uit meerderjarigen. Recidive werd nagegaan aan de hand van gegevens uit het Herkenningssysteem (HKS) van de politie over een periode van acht tot veertig maanden. Van de 114 personen die in het HKS voorkwamen, bleek 72% te hebben gerecidiveerd. De periode waarover de recidive is nagegaan verschilt per persoon, variërend van 8 tot 40 maanden. Daarbij bleken grote verschillen te bestaan tussen de diverse projecten. In de projecten waaraan over het algemeen jongere deelnemers deelnamen recidiveerden 52%, terwijl in de projecten met voornamelijk volwassenen en verslaafde delinquenten alle deelnemers recidiveerden (Kleiman & Terlouw, 1997). De onderzoekers concludeerden dat de harde kernprojecten in het algemeen hun bestaansrecht hebben bewezen. In vergelijking met andere begeleidingsprogramma's is de uitval relatief gering, de leefsituatie is bij de meeste deelnemers na de begeleiding verbeterd en het recidiveniveau is lager of hetzelfde. Het onderzoek leert dat de aanpak van de projecten redelijk effectief is.

De onderzoeksresultaten gaven aanleiding tot voortzetting en bredere toepassing van deze harde kern aanpak. Begin 1998 is er een ambtelijke werkgroep samengesteld die zich heeft gebogen over de vraag hoe de aanpak van de harde kern breder kon worden geïmplementeerd. Dit heeft geresulteerd in een voorbereidende notitie. Vervolgens is er een landelijke werkgroep ingesteld die op basis van deze notitie voorstellen heeft ontwikkeld voor de wijze waarop en de condities waaronder de individuele trajectbegeleiding voor de harde kern een brede en structurele toepassing zou kunnen krijgen. Dit voorstel is door de Minister van Justitie ter advisering voorgelegd aan een aantal uitvoeringsinstanties en adviesorganen (ministerie van Justitie, 2000). Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in het besluit om ITB harde kern landelijk in te voeren. Gekozen is voor een gefaseerde invoering met de verwachting dat begin 2003 alle arrondissementen een aanbod zouden hebben. Aan de Tweede Kamer werd toegezegd dat er een evaluatieonderzoek zou worden uitgevoerd. Vanuit het ministerie van Justitie werd (door de toenmalige directie Preventie Jeugd en Sancties) aan het WODC opdracht gegeven tot het doen uitvoeren van dat onderzoek.

Voor licht-delinquente jongeren, behorend tot etnische minderheden bestaat sinds medio 2000 een afzonderlijke ITB-variant, de zogeheten ITB-CRIEM (Criminaliteit in Relatie tot de Integratie van Etnische Minderheden). In 1997 werd de nota 'Criminaliteit in relatie tot integratie van etnische minderheden', door het kabinet aangeboden aan de Tweede Kamer. Op basis van een analyse van de criminaliteit onder jongeren uit etnische minderheidsgroepen komt deze nota tot aanbevelingen voor beleid. Gepleit wordt voor een integrale aanpak op drie verschillende beleidssporen. Het eerste spoor richt zich op de groep allochtone jongeren die met Justitie in aanraking (dreigen te) komen. Het tweede spoor richt zich op het voorkomen van spijbelen en voortijdig schoolverlaten. Het derde spoor is gericht op de voorschoolse jeugd. De ITB-CRIEM aanpak is een onderdeel van deze integrale aanpak (Krechtig, 2004). Hierover is niet in een aparte brief aan de Kamer gerapporteerd. ITB-CRIEM werd in eerste instantie toegepast in de 25 grote steden (G25), aangevuld met gemeenten behorend tot de G17. Sinds eind 2002 is door het ministerie van Justitie

goedgekeurd dat naast Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen ook andere jongeren van niet-westerse afkomst in aanmerking komen voor ITB-CRIEM. Met ingang van juni 2004 is ITB-CRIEM structureel ingevoerd in heel Nederland voor alle delinquente jongeren met een niet-westerse afkomst.

1.1.3. ITB harde kern

ITB harde kern is een intensief begeleidingstraject bedoeld voor minderjarigen (12 t/m 17 jaar) en jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) die behoren tot de zogeheten harde kern. Het gaat hier om delinquenten die al enige keren (vijf antecedenten waarvan twee in het peiljaar) met Justitie in aanraking zijn gekomen voor ernstige strafbare feiten en die nu, bij voorkeur maar niet uitsluitend, voor het eerst in aanmerking komen voor een forse vrijheidsstraf (Standpunt van de Minister van Justitie inzake invoering individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de harde kern, februari 2000). ITB harde kern vindt plaats in een strafrechtelijk kader. De begeleiding duurt zes maanden voor minderjarigen en wordt gekenmerkt door intensieve begeleiding in combinatie met toezicht en controle. De begeleiding kan voor minderjarigen één maal verlengd worden. De Transfergroep Rotterdam heeft in opdracht van het ministerie van Justitie een methodiekbeschrijving gemaakt voor ITB harde kern (2001).

1.1.4. ITB-CRIEM

ITB-CRIEM is een intensief begeleidingstraject bedoeld voor minderjarigen van niet-westerse afkomst die voor het eerst voor een delict zijn aangehouden of die een paar lichte vergrijpen hebben gepleegd. Deze jongeren zijn nog niet gemarginaliseerd, maar hebben wel op verschillende leefgebieden beginnende problemen. Deze jongeren dreigen af te glijden in de criminaliteit en de aansluiting tussen het gezin en de samenleving is niet optimaal. Er is sprake van gebrekkige integratie. In het traject wordt daarom niet alleen zorg verleend aan de jongere, maar ook aan zijn omgeving. De begeleiding duurt drie maanden en kan verlengd worden. De Transfergroep Rotterdam heeft in opdracht van het ministerie van Justitie een methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM gemaakt. Deze is in juni 2004 verschenen.

1.1.5. Ontwikkelingen

ITB voor harde kernjongeren bestond al langere tijd in de praktijk en de implementatie verliep niet van een 'leien dakje'. In mei 2002 rapporteerde het WODC over tegenvallende instroom van jongeren in de ITB-trajecten (Kruissink & Verwers, 2002). Voor het ministerie van Justitie was dit aanleiding om KPMG een quick scan uit te laten voeren (ministerie van Justitie, 2003). De vraagstelling luidde: "Welke knelpunten bij de uitvoering van ITB zijn de oorzaak voor het achterblijven van de instroom en welke concrete activiteiten kunnen vanuit (en door) het departement en de andere verantwoordelijken in de ITB-keten worden ontplooid om stagnatie in de uitvoering van ITB te verhelpen". KPMG rapporteerde drie hoofdoorzaken voor de tegenvallende instroom:

1. Een latere dan voorziene aanvang van de operationele uitvoering van ITB;
2. Kritiek op de methodologie, op de gehanteerde definities en op het bekostigingsmodel;
3. Onvolkomenheden in de ketensamenwerking bij de operationele uitvoering van ITB.

Verklaringen hiervoor zijn onder meer het gebrek aan onderling vertrouwen en afwezigheid van een gemeenschappelijke visie, onbekendheid door een gebrek aan voorlichting en het ontbreken van een gezaghebbend beschouwende regierol bij de uitvoering van ITB. KPMG komt in haar rapport met een voorstel voor een betere organisatiestructuur rond ITB.

Om in te kunnen spelen op deze knelpunten, die zich hebben voorgedaan in de beginperiode van ITB zijn vijf werkgroepen ingesteld die zich bezig hebben gehouden met vijf deelonderwerpen: 1) Juridisch kader en doelgroep, 2) Communicatie en voorlichting, 3) Methodiekontwikkeling, 4) Financiering en 5) Registratie en effectevaluatie.

Deze laatste werkgroep ligt ten grondslag aan onderhavig onderzoek. De werkgroep had als doel zorg te dragen voor een landelijk uniforme registratie van ITB'ers door de hele strafrechtstroken. Zij moesten er op toezien dat de nodige voorbereidingen getroffen zouden worden voor de effectevaluatie ITB harde kern en ITB-CRIEM, zodat deze van start kon gaan in 2004 (ministerie van Justitie, 2003).

1.2. Opdracht

PI Research is door het WODC gevraagd evaluatie-onderzoek uit te voeren naar ITB, zowel naar ITB harde kern als ITB-CRIEM. Het onderzoek bestaat uit twee onderdelen. Het eerste deel is gericht op het achterhalen van de programmatheorie van ITB: wat is kenmerkend voor de aanpak en wat zijn de werkzame factoren? Het tweede deel omvat de uitvoering van een programma-evaluatie. Hierin wordt nagegaan hoe ITB in de praktijk wordt gebracht en in hoeverre deze uitvoering overeenstemt met het oorspronkelijke 'papierene' programma. In dit onderzoek is de effectiviteit van ITB nog niet aan de orde. Afhankelijk van de uitkomsten van dit onderzoek zal een dergelijk onderzoek in een later stadium plaatsvinden¹. Uiteindelijk dient het huidige onderzoek naar ITB kennis en inzichten op te leveren, op basis waarvan het ministerie van Justitie kan besluiten over de toekomst van ITB: voortzetting en, zo ja, welke verbeteringen en/of uitbreidingen zijn dan gewenst?

1.3. Onderzoeksvragen

Het onderzoek dient voor beide ITB-programma's onderstaande onderzoeksvragen te beantwoorden. Deze onderzoeksvragen zijn overgenomen uit de, reeds aangehaalde, startnotitie ITB. De eerste vier vragen hebben betrekking op de identificering van de programmatheorie; de vragen 5 tot en met 9 houden verband met de programma-evaluatie.

1. Wat zijn de kenmerken van ITB, en in hoeverre onderscheidt ITB zich van reguliere jeugdreeclassering?
2. Wat is de beoogde doelgroep van ITB?
3. Wat zijn de mogelijke werkzame factoren en welke empirische onderbouwing bestaat daarvoor (met andere woorden wat is het achterliggende mechanisme)?
4. Hoe scoort ITB op de (overige) What works-criteria?

¹ WODC-startnotitie "ITB" (projectnummer 1160)

5. Op welke wijze wordt ITB in de praktijk uitgevoerd?
6. Welke verschijningsvormen van ITB zijn er in het land?
7. Wat zijn kenmerken van de jongeren die met ITB in aanraking komen en op welke wijze heeft ITB bij die jongeren vorm gekregen?
8. In hoeverre komt de uitvoering van ITB overeen met de bedoelingen?
9. In hoeverre komen de cliënten van ITB overeen met de beoogde jongeren?

1.4. Opzet en uitvoering van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden zijn verschillende informatiebronnen gebruikt. In de afzonderlijke hoofdstukken zal meer gedetailleerd worden ingegaan op de werkwijze. In tabel 1.1 staat een overzicht van de informatiebronnen die voor de beantwoording van de vragen zijn geraadpleegd. De beantwoording van de onderzoeksvragen 8 en 9, niet opgenomen in de tabel, vloeit voort uit de informatie die is gebruikt bij de beantwoording van eerdere onderzoeksvragen.

Tabel 1.1 **Overzicht van informatiebronnen die zijn geraadpleegd, geordend naar onderzoeksvraag**

Onderzoeksvraag	Informatiebron					
	Literatuur	Documentatie	Registratie	Sleutelfiguren	Onderzoekers	Dossiers
1. ITB-kenmerken: theorie		x		x		
2. Beoogde doelgroep		x		x		
3.& 4. <i>What works</i> -criteria	x				x	
5.& 6. ITB-kenmerken: praktijk		x		x		
7a. Feitelijke doelgroep			x	x		x
7b. Feitelijke begeleiding		x		x		x

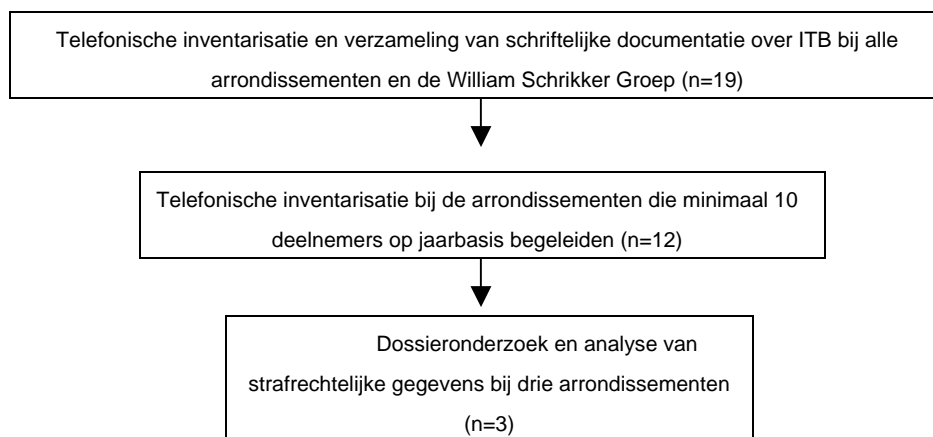
In alle arrondissementen is beschikbare documentatie over ITB verzameld. Niet alleen de methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern en ITB-CRIEM zijn bestudeerd, ook schriftelijk materiaal van de verschillende arrondissementen, nota's, rapporten en circulaire's van het ministerie van Justitie zijn bekeken. Daarnaast is de reguliere (jeugd)reclasseringsmethodiek op inhoud geanalyseerd.

Er is daarnaast literatuuronderzoek gedaan naar werkzame factoren van ambulante programma's voor delinquente jongeren. Diverse reviews en meta-analyses zijn bestudeerd. Op grond hiervan is een checklist samengesteld. De methodiekbeschrijvingen van ITB zijn aan de hand van deze checklist beoordeeld door de onderzoekers.

Met behulp van het Instrument ter Beoordeling van de Soliditeit van een Programma (IBSP) is de 'soliditeit' van het programma gemeten. De soliditeit weerspiegelt de transparantie van programma's en de mate waarin deze – onderbouwd – aanspraken maken op potentieel

succes. Op basis van internationale literatuur is dit meetinstrument ontwikkeld, waarmee de mate van soliditeit betrouwbaar en valide kan worden gemeten (Bijl, 1996).

Om ITB in de praktijk te inventariseren is gefaseerd onderzoek gedaan. In figuur 1.1 staat deze inventarisatie grafisch weergegeven.

Figuur 1.1 Schematische weergave van inventarisatie in de praktijk

Bij alle arrondissementen² die ITB aanbieden en bij de William Schrikker Groep³ is een telefonische enquête gehouden. Met deze enquête zijn de verschijningsvormen van ITB in de verschillende arrondissementen voorlopig geïnventariseerd. Uit deze enquête bleek dat, hoewel ITB harde kern ook bij meerderjarigen kan worden opgelegd, dit in de praktijk nauwelijks te gebeuren. Om die reden is deze rapportage hoofdzakelijk toegespitst op ITB harde kern voor minderjarigen (tenzij nadrukkelijk anders vermeld).

Bij een selectie heeft vervolgens een tweede inventarisatie plaatsgevonden. Er is gesproken met vertegenwoordigers van de arrondissementen die jaarlijks minimaal tien deelnemers begeleiden. In deze ronde is dieper ingegaan op onder meer implementatie, onderhoud aan het programma en programma-integriteit, caseload, intake, aanvullende programma's en eventuele afwijkingen van de bestaande methodiekbeschrijvingen.

Drie arrondissementen zijn geselecteerd voor dossieronderzoek, te weten Amsterdam, Breda en Dordrecht. Deze arrondissementen zijn vervolgens bereid gevonden om aan het onderzoek medewerking te verlenen. Er is een protocol opgesteld om de verschillende dossiers te kunnen analyseren. Hiervoor is gebruik gemaakt van een bewerking van de

² Er is gesproken met mensen van de Bureaus Jeugdzorg. Omdat de Bureaus Jeugdzorg provinciaal verschillend georganiseerd zijn, wordt in dit rapport gesproken over arrondissementen.

³ De William Schrikker Groep is een gespecialiseerde instelling. Zij werkt op het grensvlak van jeugdzorg en gehandicaptenzorg. De William Schrikker Jeugdreclassering is een zelfstandig onderdeel van de William Schrikker Groep. Zij begeleidt gehandicapte jongeren met een verstandelijke, lichamelijke en/of zintuiglijke handicap en/of een chronische ziekte, tussen de 12 en 21 jaar die in aanraking zijn gekomen met het strafrecht. Deze jongeren hebben baat bij gespecialiseerde zorg die is afgestemd op hun handicap.

Signaleringslijst voor jongeren boven de twaalf jaar (Orobio de Castro, 1999). Met deze screeningslijst worden risicofactoren voor het ontstaan van delinquent gedrag in kaart gebracht. Met het dossieronderzoek wordt daarnaast ook inzicht verkregen in de (achtergrond)kenmerken van de jongeren en in het verloop van het begeleidingstraject. Van deze jongeren zijn ook registratiegegevens opgevraagd uit twee registratiesystemen: het Informatiesysteem Jeugdzorg (IJ) en de Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD) van het WODC. Voor de raadpleging van laatstgenoemde database is dankbaar gebruik gemaakt van de diensten van enkele WODC-medewerkers.

Diverse sleutelfiguren zijn benaderd voor de afname van (semi-gestructureerde) interviews. Er zijn interviews gehouden met landelijke sleutelfiguren van de MOgroep en het ministerie van Justitie en er is gesproken met De Transfergroep. Daarnaast zijn regionale sleutelfiguren geïnterviewd. Er is gesproken met de Raad voor de Kinderbescherming, het Openbaar Ministerie, een kinderrechter en met de ITB-coördinatoren uit de drie arrondissementen die geselecteerd zijn voor het 'diepte-onderzoek'. De spanning tussen theorie en praktijk stond in dit interview centraal. Onderwerpen die aan bod zijn gekomen zijn de doelgroep en het juridisch kader, inhoud en uitvoering, procedure en samenwerking met ketenpartners en de randvoorwaarden.

1.5. Opzet van de rapportage

De indeling van de rapportage ziet er als volgt uit. Hoofdstuk 2 bevat een beschrijving van de doelgroep voor wie ITB bedoeld is. Het juridisch kader, de kenmerken van de doelgroep en het theoretisch kader worden besproken. In hoofdstuk 3 worden de ITB interventies in kaart gebracht en vergeleken met de interventies van de reguliere jeugdreclassering. Hoofdstuk 4 richt zich op de veronderstelde werkzame factoren van de programma-opzet van ITB en op de soliditeit van het programma. In hoofdstuk 5 staan de landelijke verschijningsvormen van ITB centraal. Ingegaan wordt op de verschillen in uitvoering van het programma in de diverse arrondissementen en op het gebruik van aanvullende programma's. Hoofdstuk 6 en 7 gaan vervolgens in op de doelgroep die daadwerkelijk wordt bereikt met het ITB-programma en de uitvoering van het programma in de praktijk. Tenslotte wordt in hoofdstuk 8 antwoord gegeven op de onderzoeksvragen en worden de belangrijkste conclusies samengevat.

2. De beoogde doelgroep

2.1. Inleiding

Het ITB-programma zoals het oorspronkelijk is ontworpen, staat in dit hoofdstuk centraal. Hoewel 'programma' hier in het enkelvoud wordt gebruikt, is in feite sprake van twee programma's. De opzet of de programmatheorie van ITB harde kern en ITB-CRIEM wordt in beginsel afzonderlijk behandeld.⁴

Met de programmatheorie wordt het ontwerp of 'het plan van uitvoering' bedoeld. In zijn algemeenheid is de programmatheorie de conceptuele structuur van datgene wat in de praktijk ten uitvoer wordt gebracht; het is het plan of de rationale achter de activiteiten. Een programmatheorie behoort op conceptueel niveau een 'logische' verbinding te leggen tussen de beoogde activiteiten en de gewenste uitkomsten daarvan (Rossi, Lipsey & Freeman, 2004).

Veerman e.a. brengen hierbinnen een verfijning aan door een onderscheid te maken tussen de 'ontstaanstheorie' en de 'behandelingstheorie' (Veerman, Damen & Ten Brink, 2000). De ontstaanstheorie biedt een verklaring van de problematiek die onderwerp is van de hulp. Het gaat om een algemene theorie (in het huidige kader is dat het ontstaan van criminaliteit onder jongeren), om "general understandings of social phenomena" (Nixon, geciteerd door Veerman e.a., 2000). De ontstaanstheorie is ook non-specifiek, er kunnen verschillende soorten zorgaanbod uit afgeleid worden. De behandelingstheorie is wel specifiek en specificeert de activiteiten (het verlenen van hulp ofwel de *interventies*) en de hiermee beoogde *uitkomsten* voor cliënten met een bepaalde problematiek (*doelgroep*). Met dit laatste sluit de behandelingstheorie ook aan bij de ontstaanstheorie. De behandelingstheorie moet derhalve niet alleen de klinische triade doelgroep-interventies-uitkomsten specificeren, maar ook expliciteren hoe het voorgenomen zorg- of hulpaanbod aansluit bij een ontstaanstheorie. De ontstaanstheorie is de lijm die de onderdelen van de behandelingstheorie verbindt (Nixon in Veerman e.a., 2000).

Inzicht in de programmatheorie is een voorwaarde voor de uitvoering van de evaluatie van het ITB-programma. Deels is dit onderzoek gericht op de vraag hoe ITB in de praktijk wordt gebracht en in hoeverre deze uitvoering overeenstemt met het oorspronkelijke 'papierene' programma ("Wordt ITB bedreven zoals beschreven?").

In dit hoofdstuk wordt een eerste aspect van de ITB-programmatheorie behandeld: de beoogde doelgroep. De interventies van het programma zoals die 'officieel' zijn beschreven,

⁴ Mocht in het vervolg over 'het' ITB-programma worden gesproken, dan worden beide onderscheiden programma's bedoeld, tenzij anders wordt vermeld.

het tweede aspect, wordt in het volgende hoofdstuk behandeld.⁵ Omwille van de positionering, zal het ITB-programma in beide hoofdstukken worden afgezet tegen de beoogde doelgroep en de bedoelde interventie van de 'reguliere' (jeugd)reclassering.

2.2. Juridisch kader, kenmerken en hulpvragen

2.2.1. Reguliere jeugdreclassering

Niet de hele groep jongeren die, vanwege een strafbaar feit, bij de officier van Justitie terecht komt (ca. 26.000 per jaar; Vedio, 2002) krijgt met de jeugdreclassering te maken. Voor een belangrijk deel van deze groep is een geldboete, een taakstraf of een andere voorwaarde bij een sepot voldoende als reactie op het strafbaar feit. Een kwart van de groep (ca. 6.000 per jaar) heeft echter meer begeleiding nodig. Alleen een transactie, of een taakstraf als voorwaarde bij een sepot biedt in die gevallen te weinig garanties dat de jongere niet opnieuw een strafbaar feit zal plegen (Vedio, 2002). In box 2.1 is kort samengevat in welk juridisch kader de reguliere jeugdreclassering ten uitvoer kan worden gelegd. Hierbij is tevens een onderscheid gemaakt tussen begeleiding in het kader van de maatregel tot 'Hulp en Steun' en de opdracht tot 'Toezicht en Begeleiding'.

Box 2.1 Juridische kaders voor de tenuitvoerlegging van reguliere jeugdreclassering. De eerste vier varianten zijn de basis voor de maatregel tot 'Hulp en Steun', de laatste vier behoren bij de opdracht tot 'Toezicht en Begeleiding' (zie Kruissink & Verwers, 2002).

1. als bijzondere voorwaarde van de officier van Justitie bij een voorwaardelijk sepot of in het kader van voorwaarden bij een transactie)
2. als bijzondere voorwaarde bij schorsing van een voorlopige hechtenis
3. als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke jeugddetentie of PIJ-maatregel
4. bij het aanhouden van een strafzitting (bijv. in afwachting van een persoonlijkheidsonderzoek)
5. op verzoek van de Raad voor de kindbescherming of de officier van Justitie, direct nadat de politie het proces-verbaal heeft opgestuurd naar de officier van Justitie en een melding heeft gedaan aan de Raad ('voorzorg')
6. tijdens en na een taakstraf
7. bij een voorwaardelijke invrijheidstelling
8. na detentie ('nazorg')

De jeugdreclassering is vooral bedoeld voor een bijzondere groep jongeren waarover binnen de jeugdstrafrechtketen veel zorgen bestaan. Die zorgen betreffen de ontwikkeling van de jongere, omdat hij op meerdere leefgebieden problemen heeft en de reële kans bestaat dat hij (nog verder) naar de criminaliteit afglijdt.

Van de doelgroep die de reguliere jeugdreclassering beoogt te bereiken, ontbreekt een heldere beschrijving. Enkele recent verschenen publicaties over de jeugdreclassering (Vedio, 2001 en 2002) geven dienaangaande geen nadere aanduiding. Kruissink en Verwers (2002)

⁵ Beide hoofdstukken zijn gebaseerd op bijdragen van B.O. Vogelvang en E. Veltkamp, senior-, resp. junioronderzoeker van Adviesbureau van Montfoort (te Woerden), welk onder verantwoordelijkheid van PI Research een deel van het onderzoek heeft uitgevoerd.

constateren, dat de beschrijving van de doelgroep nog niet is afgerond, omdat de jeugdreclassering nog niet lang bestaat (pas sterke groei sinds 1995). De cliëntengroep wordt gedomineerd door jongens (90%), tussen 15 en 17 jaar oud (80%), die overwegend thuiswonend zijn (90%). Eenderde heeft gescheiden ouders en van 12% van de jongeren is een van de ouders overleden. Ongeveer de helft van deze jongeren is van Nederlandse afkomst, maar in de grote steden zijn allochtone jongeren in de meerderheid. De meesten (ruim tweederde) bezoeken school; vijftien procent heeft een andersoortige dagbesteding.

Uit hetzelfde onderzoek blijkt dat het in de praktijk gaat om jongeren die – naast het plegen van delicten – allerlei problemen in de persoonlijke en sociale sfeer hebben: gedragsproblemen thuis en op school, problemen met gezag, veelvuldig spijbelen en moeite met het invullen van de vrije tijd. Ook zijn er vaak opvoedingsproblemen zoals verwaarlozing door de ouders, of ernstige relatieproblemen van de ouders waardoor de opvoedingstaken in de knel komen. In een aantal gevallen is er daarnaast sprake van problematisch gebruik van (soft)drugs en of van psychische problemen. Een deel van deze jongeren heeft, vanwege de situatie waarin ze verkeert, een sterk verhoogd risico op een criminele carrière. Deze risicjongeren maken ongeveer eenderde uit van het totaal aantal cliënten van de jeugdreclassering. Daarnaast, zo blijkt uit dit onderzoek, bestaat een ongeveer gelijk aandeel uit afgegleden risicjongeren, die lijken te hebben gekozen voor een criminele carrière of levensstijl. Tot slot zijn er 'lichtere gevallen': incidentele plegers en psychosociaal kwetsbaren. Incidentele plegers (25%) hebben een nauwelijks problematische achtergrond en het strafbaar feit dat zij hebben gepleegd zien zij ook zelf als een incident dat niet had moeten gebeuren. Zij komen eigenlijk niet voor de jeugdreclassering in aanmerking, maar voor een lichtere interventie, zoals een Halt-afdoening of wellicht ITB-CRIEM. De psychosociaal kwetsbare jongeren tenslotte (rond de 10%) hebben zeer ernstige sociale en psychische problemen waarbij intensieve hulp geboden is, soms ook in de vorm van een ondertoezichtstelling (Kruissink & Verwers, 2002).

Er zijn twee criteria die gelden als contra-indicatie voor begeleiding door de reguliere jeugdreclassering (Vedivo, 2002):

- Een juridisch criterium: het gepleegde delict of de delictgeschiedenis is te licht om jeugdreclassering voor de jongere te indiceren, een vermaning of Halt-verwijzing is meer op zijn plaats.
- Een inhoudelijk criterium: Er is sprake van ernstige achterliggende psychosociale problematiek, waardoor een civielrechtelijke aanpak door middel van een kinderbeschermingsmaatregel meer op zijn plaats is.

2.2.2. ITB harde kern

Vergeleken met de doelgroep van de reguliere jeugdreclassering is de beoogde doelgroep voor ITB harde kern duidelijk zwaarder. Zij bestaat uit recidiverende 'harde kern'-jongeren van 12 tot 25 jaar, voor wie reeds allerlei andere, lichtere vormen van begeleiding zijn ingezet zonder het gewenste resultaat. De definitie van harde kern van het ministerie van Justitie luidt: "Delinquenten die al enige keren (vijf antecedenten waarvan twee in het peiljaar) met Justitie

in aanraking zijn gekomen voor ernstige strafbare feiten en die nu, bij voorkeur maar niet uitsluitend, in aanmerking komen voor een forse vrijheidsstraf".⁶

Bij de jongeren die aan deze definitie voldoen wordt door de onderzoeker van de Raad voor de kindbescherming en door de officier van Justitie op basis van vier selectiecriteria bekeken of het traject aan de jongere wordt aangeboden (Krechtig & Menger, 2001):

1. *Het juridische criterium.* ITB harde kern is bedoeld voor jongeren bij wie criminaliteit een onderdeel is van hun leefpatroon en geen incidenteel gegeven. Eerdere vormen van straf en begeleiding hebben niet tot het gewenste resultaat geleid. Het gaat hier om afgedegen risicojongeren. De jongere stroomt in vanuit detentie of voorlopige hechtenis. Bij minderjarigen moet de strafverwachting minimaal drie maanden detentie zijn, bij meerderjarigen tenminste zes maanden. De officier van Justitie beoordeelt uiteindelijk of het delict 'ITB-waardig' is. In box 2.2 is kort samengevat bij welke justitiële modaliteiten ITB harde kern kan worden opgelegd.
2. *Er is sprake van meervoudige problematiek.* Ernstige gedragsproblematiek in combinatie met problemen op diverse levensgebieden (relaties, school en werk, vrije tijd, en vrienden). Zonder deze combinatie is ITB harde kern niet geïndiceerd.
3. *Er is minimale motivatie om aan het traject deel te nemen.* De jongere dient niet afwijzend te staan tegenover begeleiding. De jongere is extern gemotiveerd: hij wil meedoen aan het traject om erger (detentie) te voorkomen, niet omdat hij dat – bij aanvang – zelf graag wil. Het traject is niet toegesneden op jongeren die een sterke interne motivatie hebben.⁷ Voor hen is een regulier reclasseringscontact vaak meer geschikt. Als bij de jongere elke wil om te stoppen met de criminele activiteiten ontbreekt, heeft het ook geen zin ITB op te leggen.

De prognose is dat ITB het middel is om verbetering tot stand te brengen. Er dient voldoende grond te zijn voor de verwachting dat, gegeven de persoon van de jongere en diens leefomstandigheden, de aanpak een redelijke kans van slagen heeft.

Voor ITB harde kern gelden de volgende contra-indicaties (Krechtig & Menger, 2001):

- hardnekkige weigering van de jongere om aan het traject mee te doen;
 - ernstige psychiatrische problemen (niet nader omschreven), ADHD zonder (effectieve) medicatie, depressies, trauma's;
 - ernstige verslaving;
4. zodanige cognitieve beperkingen dat jongere de niet begrijpt wat er van hem in het traject wordt verwacht.

⁶ Bron: Standpunt van de Minister van Justitie inzake invoering individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de harde kern, februari 2000. In : *Individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de harde kern*, ministerie van Justitie/DPJS, februari 2000.

⁷ De termen externe en interne motivatie zijn ontleend aan de methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern. Conceptueel komen deze termen overeen met de in de motivatiepsychologie bekende begrippen extrinsieke en intrinsieke motivatie.

Box 2.2 Justitiële modaliteiten voor de oplegging van ITB harde kern.^a Er zijn kortweg twee hoofdvarianten van ITB te onderscheiden. In de ene variant wordt ITB bij vonnis opgelegd door de rechter. Bij de andere variant wordt ITB opgelegd als bijzondere voorwaarde bij schorsing van een voorlopige hechtenis.

Voor 12 tot en met 17 jarigen worden de volgende modaliteiten onderscheiden:

1. als bijzondere voorwaarde bij schorsing van een voorlopige hechtenis
2. bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke jeugdetentie
3. bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke PIJ-maatregel
4. door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke invrijheidstelling (v.i.) na jeugdetentie
5. door de administratie (DJI) als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke beëindiging van de PIJ-maatregel

Voor 18 tot en met 24 jarigen worden de volgende modaliteiten onderscheiden:

1. als bijzondere voorwaarde bij schorsing van een voorlopige hechtenis
2. bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke vrijheidsstraf
3. door de administratie (DJI) in het kader van de tenuitvoerlegging van een vrijheidsstraf

^a Bron: Circulaire ministerie van Justitie/DPJS (31 mei 2000; kenmerk 5031101/00/PJS), betreffende de implementatie van de individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de zogenaamde harde kernjongeren.

2.2.3. ITB-CRIEM

In vergelijking met de doelgroep van de reguliere jeugdreclassering kent ITB-CRIEM een beoogde doelgroep die over het algemeen relatief licht van aard is. Het traject is bedoeld voor allochtone jongeren tussen de 12 en 17 jaar (van niet-westerse afkomst), die legaal in Nederland verblijven en dreigen af te glijden naar de criminaliteit. In de praktijk gaat het hier – in termen van Kruissink en Verwers (2002) – om een mix van beginnende risicojongeren en incidentele daders. Oorspronkelijk was ITB-CRIEM alleen bedoeld voor jongeren van Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse afkomst. Verder kon het programma alleen worden toegepast in de ‘grotere’ steden in Nederland (de zgn. G25, aangevuld met gemeenten behorend tot de G17).

Bij de selectie van deelnemers aan ITB-CRIEM gelden de volgende criteria (Krechtig, 2004):

1. *Het juridische criterium.* Jongeren zijn first-offender of hebben een of meerdere lichte delicten gepleegd. Het feit dat ook first-offenders een ITB-CRIEM aangeboden krijgen betekent dat ook jongeren die relatief zware delicten gepleegd hebben – maar dan voor het eerst – dit traject kunnen volgen. Krechtig merkt op dat sommige jongeren al veel meer ‘op hun kerfstok hebben’, maar daarvoor nooit zijn opgepakt. Het afglijden lijkt dus voor een deel van deze doelgroep reeds aan de gang. In box 2.3 is kort samengevat bij welke justitiële modaliteiten ITB-CRIEM kan worden opgelegd
2. De etnische achtergrond is naar het oordeel van de raadsonderzoeker een belangrijke risicofactor: cultuurverschillen bemoeilijken de integratie van de jongere en het gezin.
3. *Er is sprake van beginnende problematiek op meerdere leefgebieden.* Ook hierbij wordt door Krechtig een kanttekening gemaakt: in het contact met de jongere kan de jeugdreclasseringswerker ontdekken dat er toch veel ernstiger problemen zijn, die door de raadsonderzoeker niet zijn opgemerkt. Bijvoorbeeld als gevolg van de vaak kortdurende bemoeienis van de Raad, en door het gegeven dat het in gezinnen met een

niet-Nederlandse achtergrond niet gebruikelijk is reeds in de eerste contacten alle problemen op tafel te leggen.

4. Er is minstens een minimale motivatie bij de jongere en diens ouders om aan het traject deel te nemen.
5. *De prognose is dat ITB het middel is om verbetering tot stand te brengen.* Er dient voldoende grond te zijn voor de verwachting dat, gegeven de persoon van de jongere en diens leefomstandigheden, de aanpak een redelijke kans van slagen heeft.

Box 2.3 Justitiële modaliteiten voor de oplegging van ITB-CRIEM^a

Voor ITB-CRIEM worden eveneens de vonnis- en schorsingsvariant onderscheiden. Voor 12 tot en met 17 jarigen worden de volgende modaliteiten onderscheiden:

1. als voorwaarde bij een transactie met de officier van Justitie
2. als bijzondere voorwaarde bij schorsing van een voorlopige hechtenis
3. bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke geldboete
4. bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke jeugddetentie
5. bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke PIJ-maatregel
6. bij leerplichtzaken

^a Bron: Circulaire ministerie van Justitie/DPJS (14 juni 2004; kenmerk 529195/04/DJC), betreffende gelgeving en voorschriften.

De contra-indicaties zijn gelijk aan die van ITB harde kern, aangevuld met de eis dat de jongere over een geldige verblijfstitel beschikt.

2.3. Theoretische onderbouwing van doelgroepkenmerken

2.3.1. Reguliere jeugdreclassering

In het visiedocument van Vedivo worden de doelgroepkenmerken van de reguliere jeugdreclassering theoretisch onderbouwd (Vedivo, 2002). Het begrip 'bedreigde participatie' staat hier centraal als beschrijvend element, een concept dat de ontwikkeling van de jongere voorop stelt. In het verlengde daarvan wordt de jeugdreclassering dan ook opgevat als een primair pedagogische interventie in een strafrechtelijk kader. Als verklarend element wordt vooral de leertheorie (breed, met inbegrip van de sociale leertheorie en de cognitieve benadering) naar voren gebracht. Het delinquente gedrag wordt primair opgevat als aangeleerd gedrag.

In dit document wordt ook de 'What works' benadering beschreven (zie ook hoofdstuk 4). Het delictgedrag van de jongere wordt in deze benadering gezien als de resultante van diverse risicofactoren en beschermende factoren, waarvan sommige veranderlijk (dynamisch) zijn, en andere vaststaand (statisch). Een analyse van deze factoren leidt tot een inschatting of taxatie van het recidiverisico, die maatgevend is voor de intensiteit van de interventie: hoe hoger het risico, hoe intensiever de vereiste aanpak. Bij deze criminogene factoren – dat wil zeggen, factoren die het ontstaan en het voortduren van delictgedrag beïnvloeden – komen naast het delictgedrag van de jongere ook het gezin, sociaal netwerk, en betrokken instanties in beeld. Het gaat hier om een ecologisch (bio-psycho-sociaal) model, wat tot gevolg heeft, dat de jeugdreclassering niet uitgaat van één theorie om de doelgroep te beschrijven en te begrijpen,

maar van een metamodel waarin diverse theorieën kunnen worden geplaatst die per cliënt kunnen verschillen, zolang zij maar bijdragen aan een beter begrip van het ontstaan en voortduren van het delictgedrag. Als onderdeel hiervan wordt in dit document het ernstige en gewelddadige delictgedrag in een (in onderzoek gevalideerd) ontwikkelingspsychologisch model geplaatst (Loeber, 1998; Loeber & Farrington, 1998).

2.3.2. ITB harde kern

De methodiekbeschrijving spreekt over *calculerende daders*, die niet impulsief handelen, maar voor- en nadelen van het plegen van delicten bewust afwegen. De oorzaak daarvan wordt beschreven in termen van *aangeleerde onverschilligheid*.⁸ het ontbreken van vertrouwen in een positieve uitkomst van het eigen handelen en een fundamenteel wantrouwen van de bedoelingen van anderen (de medemens, de samenleving) als gevolg van een historie van teleurstellende en kwetsende ervaringen. Hierdoor hebben de jongeren alleen vertrouwen in zichzelf, niet in anderen, en zij staan *onverschillig* tegenover de gevolgen van hun daden voor anderen. Sommigen hebben een patroon van *dwingen (coercion)* aangeleerd. Er is op veel gebieden sprake van onvoldoende vaardigheden (competenties), waarbij naast onwil ook sprake is van onmacht. Verklaring wordt dus vooral gezocht op individueel gebied, en in termen van de leertheorie. Het betreft hier een hypothese, die niet door middel van onderzoek is onderzocht. Het delinquente gedrag wordt dus ook primair opgevat als aangeleerd gedrag, en beschreven in termen van jongeren die 'hebben doorgeleerd'. Het gaat dan om ernstige gedragsproblemen die dreigen een levenshouding te worden, omdat zij steeds meer door cognities of overtuigingen, en een pro-criminele houding worden ondersteund (Krechtig & Menger, 2001).

2.3.3. ITB-CRIEM

De theoretische onderbouwing is gelijk aan die van de reguliere jeugdreclassering. Echter, als oorzaak van bedreigde participatie wordt de niet-Nederlandse afkomst als risicofactor benadrukt in de methodiekbeschrijving ITB-CRIEM. Allochtone jongeren komen in een pedagogisch vacuüm terecht als er geen verbinding is tussen het thuismilieu, dat vaak nog georiënteerd is op de cultuur van het land van herkomst, en de Nederlandse samenleving waarin zij participeren. Ter opvulling van dat vacuüm zijn er jongeren die een eigen overlevingsstrategie ontwikkelen, waarvan probleem- en crimineel gedrag deel uit maken. Omdat de jongeren pas aan het begin staan van een mogelijk criminele carrière, wordt sterk de nadruk gelegd op de rol en inspanningen van ouders, sociaal netwerk en betrokken instanties als beschermende, preventieve factor.

2.4. Samenvatting

De drie vormen van (jeugd)reclassering die in dit hoofdstuk zijn behandeld hebben met elkaar gemeen dat het hulpaanbod in beginsel bestemd is voor jongeren die problemen hebben op meerdere leefgebieden (waaronder thuis, school, vrije tijd) en die, onder invloed hiervan, een reëel risico lopen (nog verder) af te glijden naar de criminaliteit. Op het continuüm van zware

⁸ Het concept is afgeleid van het uit de psychologie bekende fenomeen van *learned helplessness*.

naar lichte problematiek is de doelgroep van ITB harde kern aan de ene kant te plaatsen en ITB-CRIEM aan de andere kant. De doelgroep van de reguliere jeugdreclassering lijkt een tussenpositie in te nemen.

Binnen de beoogde cliëntengroep van de reguliere jeugdreclassering wordt een onderscheid gemaakt in drie categorieën. In de eerste plaats is er een groep jongeren die een sterk verhoogd risico loopt op een criminele carrière. Ten tweede bestaat de doelgroep uit een categorie reeds afgegleden risicojongeren, die lijken te hebben gekozen voor een criminele carrière of levensstijl. Tot slot zijn er 'lichtere gevallen': incidentele plegers en psychosociaal kwetsbaren.

De beoogde doelgroep van ITB harde kern overlapt de groep van 'criminele carrière' jongeren, maar lijkt zich hiervan te onderscheiden door het aantal en de ernst van de delicten die door deze jongeren worden gepleegd. ITB-CRIEM sluit aan bij de genoemde categorie van 'lichtere gevallen' (incidentele plegers, *first offenders*), met dien verstande dat de cliënten van niet-westerse komaf zijn.

Overigens is de kwalificatie 'licht' hier enigszins misleidend. In deze categorie jongeren, die voor het eerst met Justitie in aanraking komt, gaat het ook om jongeren die een relatief ernstig delict hebben gepleegd, zij het voor de eerste keer. Verder blijken onder de zogenaamde *first offenders* zich tevens jongeren te bevinden die al veel meer delicten hebben gepleegd, maar daarvoor nooit zijn opgepakt. Bij deze groep lijkt het afglijden reeds aan de gang. Dit geeft aan dat de definitie van de beoogde doelgroep in termen van 'zwaar' en 'licht' enige onnauwkeurigheid in de afbakening tot gevolg kan hebben. Wanneer uitsluitend wordt afgegaan op het strafrechtelijke verleden kan een bepaalde categorie jongere ten onrechte worden toegeleid naar een relatief lichte interventie, danwel een noodzakelijke zwaardere aanpak worden onthouden.

3. De bedoelde interventies

3.1. Inleiding

Het ITB-programma zoals dat op papier is beschreven, staat in dit hoofdstuk centraal. Onder 'programma' wordt een hulpaanbod verstaan, waarbij een samenhangend geheel van middelen wordt aangewend ter realisering van specifieke doelen van hulpverlening ten behoeve van een nauw omschreven doelgroep. De middelen die worden ingezet (interventies) hebben betrekking op het handelen van de hulpverlener, de fysieke omgeving waarin de hulp wordt geboden en de organisatie van de hulp (vgl. Bijl, 1996). In dit hoofdstuk gaat de aandacht in het bijzonder uit naar de doelstelling van de interventie (§ 3.2) en de middelen die beschikbaar zijn om de gestelde doelen te bereiken (§ 3.3). De belangrijkste aspecten worden in paragraaf 3.4 samengevat. Overigens worden ook in dit hoofdstuk de kenmerken van ITB vergeleken met het 'papieren' programma dat in de reguliere jeugdreclassering als uitgangspunt van begeleiding wordt gehanteerd.⁹

3.2. De interventiedoelen

3.2.1. Algemene en specifieke doelen

3.2.1.1. *Reguliere jeugdreclassering*

De kerntaak van de jeugdreclassering is het voorkomen of ombuigen van een criminele carrière van jongeren. In de visie op de jeugdreclassering staat het begrip maatschappelijke participatie centraal (Vedivo, 2002). Het doel van de jeugdreclassering is om 'het meedoen in de samenleving' van jongeren die met Justitie in aanraking zijn gekomen weer op gang te krijgen. Want alleen door (weer) te gaan participeren, leren jongeren bijvoorbeeld thuis, op school, op de club of op het werk hoe persoonlijke doelen zijn te bereiken zonder strafbare feiten te plegen. Vanuit deze visie ligt het algemene doel van de jeugdreclassering voor de hand. Zij moet er op gericht zijn om de jongere geleidelijk aan weer in staat te stellen om te participeren in allerlei sociale verbanden. Daarmee sluit het visiedocument aan bij de kerntaak van de jeugdreclassering: zodanige begeleiding aan jongeren bieden dat zij niet opnieuw een strafbaar feit plegen of dat in ieder geval hun criminele carrière wordt tegengegaan.

Het 'Functieprofiel jeugdreclassering' (Vedivo, 2001) geeft aan dat de begeleiding is gericht op het vergroten van het handelingsvermogen en de zelfsturing van de jongere en eventueel van zijn ouders of verzorgers, zodat de jongere op een verantwoorde wijze kan uitgroeien naar volwassenheid en risico's op criminaliteit zoveel mogelijk worden tegengegaan.

⁹ Dit hoofdstuk is gebaseerd op bijdragen van B.O. Vogelvang en E. Velkamp, senior-, resp. junioronderzoeker van Adviesbureau van Montfoort (te Woerden), welk onder verantwoordelijkheid van PI Research een deel van het onderzoek heeft uitgevoerd.

Ten slotte noemt het 'Protocol jeugdreclassering' (1997) vier standaarddoelen die voor alle jongeren worden gesteld:

1. de jongere komt de afspraken na die met de jeugdreclassering zijn gemaakt (op tijd komen, een programma volgen, bijvoorbeeld);
2. de jongere heeft een zinvolle dagbesteding (werk of school);
3. de jongere heeft een zinvolle vrijetijdsbesteding (lidmaatschap van een vereniging, geen negatieve vriendenkring);
4. de jongere recidiveert niet.

Uit het onderzoek van Kruissink en Verwers (2002) blijkt dat in 95% van de gevallen voor jongeren ook specifieke doelen worden opgesteld. Tabel 3.1 geeft een overzicht van de betreffende categorieën.

Tabel 3.1 Interventiedoelen van de reguliere jeugdreclassering (gecategoriseerd), gerapporteerd door Kruissink en Verwers (2002)^a

Interventiedoelen (categorieën)	Percentage (n=123)
1. Sociale vaardigheden en psychosociale ontwikkeling	56%
2. School/opleiding	50%
3. Relatie met ouders	24%
4. Doelen gericht op ouders / sociaal netwerk	23%
5. Werk	20%
6. Relatie met vrienden	13%
7. Wonen	11%
8. Financiën	11%
9. Alcohol / drugs	11%
10. Gezag en regels	10%
11. Geestelijke gezondheid	8%
12. Overig/diversen	22%

^a Per jongere kunnen meerdere interventiedoelen van toepassing zijn.

3.2.1.2. ITB harde kern

Bij ITB harde kern worden op verschillende niveaus doelen gesteld. Op cliëntniveau (jongere, ouders) luidt de doelstelling: het komen tot een zichtbare verbetering in het functioneren van de deelnemer op die leefgebieden die een relatie hebben met het delictgedrag.

Anders dan de reguliere jeugdreclassering, stelt ITB harde kern ook doelen op cliëntoverstijgende niveaus. ITB-harde kern is daarmee meer dan een begeleidingsvorm, het is ook een netwerkbenadering, en een benadering die zichzelf doelen stelt: niet alleen de jongere moet worden begeleid, ook de buurt en de samenleving dient tegen nieuw delictgedrag van de jongere te worden beschermd. Krechtig en Menger (2001) onderscheiden drie cliëntoverstijgende niveaus waarop de doelen betrekking kunnen hebben.

1. Op lokaal niveau is het doel terugdringen en zo mogelijk voorkomen van criminaliteit en daarmee samenhangende overlast door recidiverende jongeren in de leeftijd van 12 tot 25 jaar.

2. Op het niveau van de ketenpartners is de doelstelling het bieden van een nieuw toekomstperspectief aan harde kernjongeren.
3. Op het niveau van de (jeugd)reclassering gaat het om het ombuigen van maatschappelijk onaanvaardbaar gedrag naar aanvaardbaar gedrag.

3.2.1.3. ITB-CRIEM

Evenals bij ITB harde kern geldt ook voor ITB-CRIEM dat het uitblijven of afnemen van recidive het uiteindelijke doel is. Een tweede, algemeen doel is te komen tot een zichtbare (meetbare) verbetering in het functioneren van de deelnemer op die leefgebieden die een relatie hebben met het delictgedrag.

Ook ITB-CRIEM stelt naast doelen op cliëntniveau, doelen die zijn gericht op de informele en formele sociale context van de jongere. Of, zoals dat in de methodiekbeschrijving is geformuleerd: het komen tot een zichtbare (meetbare) verbetering in de pedagogische context, waarbij de inspanningen van de actoren op de verschillende gebieden beter op elkaar aansluiten. Net als ITB harde kern is ITB-CRIEM een netwerkbenadering. De doelen hebben niet alleen betrekking op de jongeren en zijn ouder(s), maar ook op de bredere omgeving van de jongere (Krechtig, 2004).

3.2.2. Aanwijzingen voor het stellen van doelen

3.2.2.1. Reguliere jeugdreclassering

In de geraadpleegde stukken worden geen concrete aanwijzingen gegeven voor de levensgebieden of risicofactoren waarop de doelen zich dienen te richten of de wijze waarop deze doelen tot stand moeten komen. Wel is er de algemene aanwijzing dat doelen moeten voldoen aan de zogenaamd 'SMART-criteria'. Doelen dienen Specifiek te zijn, Meetbaar, Acceptabel (relevant) voor de cliënt, Realistisch (haalbaar) en Tijdgebonden.

'Perspectief in de jeugdreclassering' (Vedivo, 2002) bevat geen aanwijzingen voor het stellen van doelen. In het 'Handboek methodiek jeugdreclassering' (Vogelvang & Janssen, i.v.) zullen dergelijke richtlijnen zijn opgenomen.

3.2.2.2. ITB harde kern

De jeugdreclasseringswerker zet de toon en bepaalt in hoge mate wat in het plan van aanpak wordt opgenomen. Hij begint met een uitgebreide analyse van de leefwereld van de jongere. Uitgangspunt hierbij is het delictgedrag. Voor- en nadelen van het plegen van delicten worden uitgebreid besproken en vertaald naar winst- en verliesrekeningen. Er wordt hiermee aangesloten op de calculerende houding van de jongere: er wordt hem als het ware voorgerekend wat pro sociaal en delictgedrag voor gevolgen heeft.

Voordat de jongere uit detentie komt is er op basis van deze analyse een plan van aanpak gemaakt waarin helder wordt gemaakt aan welke doelen wordt gewerkt en in welke volgorde. Naast de te volgen programma's en te regelen voorzieningen gaat het hier ook om een gedetailleerd dagprogramma en weekschema, waarin tot op het kwartier is aangegeven waar de jongeren verblijft, en wie op welke momenten hier een controlerende taak in heeft. De doelen worden dus grotendeels vóór de jongere opgesteld.

3.2.2.3. ITB-CRIEM

Bij aanvang van het traject wordt een analyse gemaakt van de situatie van de jongere. Deze analyse moet een antwoord geven op de volgende vragen. Welke factoren hebben geleid tot het delictgedrag? Welke rol spelen culturele factoren? In welke mate is er sprake van een culturele afstand tussen de verschillende systemen waarbinnen de jongere leeft en tot welke problemen leidt dit? Op basis van deze analyse wordt een plan van aanpak gemaakt, waarin de doelen waaraan zal worden gewerkt zijn opgenomen. Over de doelen in het plan wordt overeenstemming gezocht met zowel de jongere als zijn omgeving (Krechtig, 2004).

In de methodiekbeschrijving wordt ten eerste benadrukt dat de doelen zodanig dienen te worden gesteld dat bij beëindiging van ITB-CRIEM kan worden nagegaan of ze zijn gehaald (Krechtig, 2004). Daartoe dienen de doelen:¹⁰

- concreet en meetbaar te zijn;
- positief te zijn geformuleerd (er dient beschreven te zijn wat er wel is, niet wat ontbreekt);
- aan te geven welk resultaat bij beëindiging is behaald (niet: wat er tijdens de hulp wordt gedaan);
- aan te geven op wie de interventie zich richt (de jongere, de ouders, een derde uit de pedagogische context);
- haalbaar te zijn binnen de geldende termijn en de beschikbare tijd van de jeugdreclasseringswerker.

Ten tweede wordt onderstreept dat de doelen behaald moeten kunnen worden met het arsenaal van interventies (de middelen) waarover de jeugdreclasseringswerker beschikt.

3.3. De interventies

3.3.1. Enkele vormaspecten

3.3.1.1. Reguliere jeugdreclassering

De begeleidende taak van de jeugdreclassering kent twee vormen: de maatregel tot 'Hulp en Steun' en de opdracht tot 'Toezicht en Begeleiding'.

Typerend voor de maatregel tot Hulp en Steun is dat hij wordt opgelegd door een justitiële autoriteit (de rechter of de officier van Justitie). De maatregel heeft daarmee een gedwongen karakter. Als de jongere zich aan de Hulp en Steun onttrekt, heeft dit strafrechtelijke gevolgen. Zo kan bijvoorbeeld zijn voorwaardelijke hechtenis of zijn voorwaardelijke jeugddetentie worden omgezet in een onvoorwaardelijke vrijheidsberoving. De begeleidingsduur in het kader van deze maatregel heeft doorgaans een omvang van een tot twee jaar.

De opdracht tot Toezicht en Begeleiding heeft formeel geen gedwongen karakter. Het gaat niet om een maatregel die aan de jongere wordt opgelegd, maar om een verzoek aan de jeugdreclassering om de jongere te begeleiden (tot aan de dag van de strafzitting). De begeleiding is echter niet vrijblijvend. Het verzoek wordt namelijk gedaan in een strafrechtelijk kader door een partner in de strafrechtketen. Onttrekt de jongere zich aan deze vorm van

¹⁰ Vgl. de eerder genoemde SMART-criteria.

begeleiding dan kan dat in een aantal gevallen leiden tot een zwaardere strafrechtelijke reactie. Toezicht en Begeleiding omvat door de bank genomen een periode van zes maanden.

De fase waarin het plan van aanpak wordt uitgevoerd omvat doorgaans ongeveer 20 weken, vanaf het moment dat het plan van aanpak is vastgesteld tot aan de periodieke (of tussentijdse) evaluatie. In deze periode wordt minimaal uitgegaan van 12 contacten met de jongere (als de planuitvoering plaatsvindt voorafgaande aan een mogelijke strafzitting) of van 6 contacten met de jongere (in geval van planuitvoering na de zitting) en van minstens 4 contacten met de ouders en drie met anderen.¹¹ Gemiddeld komt dit neer op één contact per cliënt per week (Vedivo, 1997). De caseload van de reguliere jeugdreclassering bedraagt 1:22 per *full time equivalent* (fte) (Kruissink & Verwers, 2002).¹²

3.3.1.2. ITB harde kern

Het juridisch kader bij ITB harde kern is zeer strikt en niet-onderhandelbaar. De aanpak is een alternatief voor schorsing van de voorlopige hechtenis of als alternatief voor detentie. ITB harde kern is een vast programma dat aan de jongere wordt opgelegd als voorwaarde voor vrijlating. Krechtig en Menger (2001, p. 9) spreken van “extramurale detentie”, de jongere zit ‘gevangen’ in een net van afspraken en controles.

ITB harde kern heeft een maximale duur van zes maanden voor minderjarigen en van twaalf maanden voor meerderjarigen. Voor minderjarigen kan de begeleiding met nog één periode van zes maanden worden verlengd. De voortgang van de begeleiding bij minderjarigen wordt eens per zes weken geëvalueerd. Bij meerderjarigen is dat eens per drie maanden. Het traject kan tussentijds worden gestopt, indien de jongere zich niet houdt aan de overeengekomen afspraken. Het kan daarbij gaan om recidive, het zich onttrekken aan de controle, of schending van gemaakte afspraken. In overleg met de officier van Justitie kan (eerst) een ‘gele kaart’ of (daarna, of meteen) een ‘rode kaart’ worden uitgedeeld. De gele kaart geldt als een formele en laatste waarschuwing. Bij ‘rood’ wordt gestopt en wordt de juridische rechtsgang vervolgd, met als consequentie dat de jongere (opnieuw) wordt gedetineerd.

Er wordt, zoals bij de reguliere jeugdreclassering, ambulant gewerkt met de jongere, met ouders, familie, school, en andere betrokken instanties. De begeleiding is intensief. De contacten vinden in het begin van de begeleiding meerdere keren per week plaats. Bij de beëindiging van ITB harde kern is dat nog steeds minstens twee keer per week. De caseload van jeugdreclasseringswerkers bedraagt acht jongeren (1:8, per fte).

3.3.1.3. ITB-CRIEM

Het juridisch kader van ITB-CRIEM is veel minder strikt dan bij de reguliere jeugdreclassering en ITB-harde kern. ITB-CRIEM is vooral een zorgtraject, waarbij de jongere wordt geholpen bij het oplossen van de problemen die er op de verschillende leefgebieden zijn (Krechtig, 2004).

¹¹ Zie bijlage III Protocol Jeugdreclassering (Vedivo, 1997) ‘Minimale contactfrequenties’.

¹² In de optiek van jeugdreclasseringswerkers biedt deze verhouding te weinig mogelijkheden voor voldoende directe contacttijd met de jongeren (Kruissink & Verwers, 2002).

De aanpak van ITB-CRIEM is kort en intensief. De caseload is 1:6 (per fte), wat betekent dat de jeugdreclasseringswerker in een week meerdere gesprekken (soms zelf 4 à 5) met de jongere kan hebben. Daarnaast spreekt hij ook met mensen uit de pedagogische context van de jongere. De begeleidingsperiode is drie maanden en kan worden verlengd met nog eens 3 maanden. De fase van planvorming is relatief kort (2 tot 3 weken), en in deze periode wordt vaak al gelijk aan concrete doelen gewerkt.

3.3.2. Inhoudelijke kenmerken

3.3.2.1. Reguliere jeugdreclassering

In de praktijk heeft de werkwijze van de reguliere jeugdbescherming een overwegend eclecticisch karakter. Er is geen sprake van een uitgewerkte methode, met uitzondering van de organisaties die – zo blijkt uit het onderzoek van Kruissink en Verwers (2002) – een op het competentiemodel gebaseerde werkwijze hanteren.

Kerntaak van de jeugdreclasseringswerker is de (psychosociale) begeleiding van de jongere op basis van het plan van aanpak. Daarnaast controleert hij de naleving van de bijzondere voorwaarden die de officier van Justitie, de rechter-commissaris of de rechter de jongere heeft opgelegd.

Een verzameling aanwijzingen voor interventies in de reguliere jeugdreclassering is thans nog niet voorhanden. In deze situatie komt in 2005 verandering met het verschijnen van een methodiekboek voor de jeugdreclassering. De methodiek bouwt voort op 'Perspectief in jeugdreclassering' (Vedivo, 2002).

3.3.2.2. ITB harde kern

De uitgangspunten van het visiedocument 'Perspectief in jeugdreclassering' (Vedivo, 2002) gelden onverkort voor ITB harde kern, maar de begeleiding heeft zeer duidelijk een dwingend karakter en een sterkere gerichtheid op netwerkvorming en coördinatie (Krechtig & Menger, 2001).

De onderzoekers hebben onafhankelijk van elkaar de methodiekbeschrijving van ITB harde kern geanalyseerd, met als doel de kenmerkende interventies van het programma te identificeren. Een bepaalde interventie (methode of techniek) wordt 'kenmerkend' beschouwd als deze *expliciet* in verband wordt gebracht met het uiteindelijke doel van het programma: de vermindering of opheffing van antisociaal of delinquent gedrag. De uitkomsten van de afzonderlijke analyses zijn door de onderzoekers met elkaar vergeleken en bediscussieerd. Het resultaat hiervan, dat op consensus berust, is weergegeven in tabel 3.2.

Jongeren die (extern) gemotiveerd zijn voor ITB harde kern, stromen in vanuit detentie of voorlopige hechtenis. De motivering van de jongere is een eerste belangrijke stap. De jongere wordt op scherpe, duidelijke wijze voor de keuze gesteld: ingaan op het ITB-aanbod of een 'traditionele' afdoening. Door middel van informatievoorziening over duur en zwaarte van het traject, het inlassen van bedenktijd, het vragen van medewerking aan de ouders van (thuiswonende) jongeren wordt aan de besluitvorming gewerkt.

Tabel 3.2 Kenmerkende interventies van ITB harde kern.

Interventies	
1.	Individuele begeleiding, afgestemd op de specifieke situatie, geschiedenis en vaardigheden van de jongere
2.	Cognitief gedragsmatige aanpak (training van sociale en cognitieve vaardigheden)
3.	Situationeel leiding geven: van strikt controlerende taak naar ondersteunende rol (jeugdreclassering) ^a
4.	Intensieve controle (politie)
5.	Betrekken van ouders: herstel van opvoedingsrelatie, herstel van het ouderlijk gezag, oplossen van problemen in de thuissituatie
6.	Bevorderen dat instellingen, die met de jongere te maken hebben, beter in staat raken om hem te begeleiden of binnen boord te houden
7.	<u>Eventueel</u> : herstelbemiddeling (herstel van materiële en immateriële schade t.g.v. het gepleegde delict)

^a De term 'situationeel leiding geven' komt niet letterlijk in de methodiekbeschrijving voor.

Er is al met al sprake van streng aanpakken, controleren, op basis van een gedragsmatige benadering (vaak d.m.v. SoVa-training). De aanpak is zakelijk en niet moraliserend, wat goed past bij extern gemotiveerde jongeren, die vanuit het oogpunt van het vermijden van jeugddetentie voor ITB kiezen.

Bij de uitvoering van het plan van aanpak blijft de jeugdreclasseringswerker sterk de nadruk leggen op controle en gerichte aanwijzingen en opdrachten. De jongere moet zelf krediet opbouwen. Al naar gelang de vooruitgang die de jeugdreclasseringswerker in het gedrag van de jongere waarneemt zal hij (a) de jongere vrijheden laten terugverdienen, (b) vrijheden (weer) intrekken en (c) de aandacht in de begeleiding van praktische problemen naar achterliggende patronen en het lange termijnperspectief verleggen.

Met de ouders wordt vooral samengewerkt als partners bij de controle op de naleving van afspraken door de jongere. De jeugdreclasseringswerker kan opvoedingsadviezen geven, maar moet er bij belemmerende gezinspatronen voor waken 'het hele systeem op de nek te nemen'.

De intensieve benadering van ITB vereist van de jeugdreclasseringswerker dat hij ook zelf, intensief en persoonlijk, investeert in de samenwerkingspartners. Hij dient, als spil en regisseur van het traject, zelf te investeren in voorlichting, bevorderen van onderling vertrouwen en de opbouw van netwerken, en niet te varen op 'papieren' procedures of afspraken.

De ketenpartners (officier van Justitie, rechter, politie, Raad voor de kindbescherming en jeugdreclassering) maken afspraken over ieders bijdrage. Met name voor de controle van de jongere (op basis van het weekplan) wordt intensief met de politie samengewerkt. Daarnaast zijn er intensieve contacten met de jongere zelf, ouders en familie, met school, werk en andere instellingen waar de jongere mee te maken heeft. De jeugdreclasseringswerker is de spil in het traject, hij ziet de jongere meerdere keren per week en is de centrale contactpersoon voor de ketenpartners en voor alle betrokkenen rondom de jongere.

3.3.2.3. *ITB-CRIEM*

Tot medio 2004 was er geen methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM beschikbaar. In den lande werd naar eigen goeddunken invulling gegeven aan de begeleiding. Daarbij werd voortgebouwd op een notitie van het ministerie van Justitie, waarin enkele hoofdlijnen van de (beoogde) aanpak werden beschreven (*ITB: status quo en plan van aanpak*, 2003; *ITB-CRIEM*, 2000). Ongeveer gelijktijdig met de start van dit onderzoek is de 'Methodiekbeschrijving ITB-CRIEM' gepubliceerd (Krechtig, 2004). Ook dit programma bouwt voort op het visiedocument (Vedivo, 2002).

Naar analogie van de in de vorige paragraaf beschreven procedure, is ook de methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM door de onderzoekers geanalyseerd. De 'kenmerkende interventies' die op deze manier zijn geïdentificeerd staan vermeld in tabel 3.3. Opmerkelijk is dat in deze opsomming behalve methoden, ook technieken (zoals 'modeling' en delictanalyse) voorkomen. Dit in tegenstelling tot ITB harde kern waar vooral in termen van methoden wordt gesproken. In die zin kent ITB-CRIEM een specifiekere uitwerking dan ITB harde kern.

Tabel 3.3 Kenmerkende interventies van ITB-CRIEM.

Kenmerkende interventies van ITB-CRIEM

1. Individuele begeleiding (maatwerk)
 2. Multimodale aanpak: interventie op meerdere leefgebieden tegelijk (jongere zelf, ouders/familie, pedagogische context)
 3. 'Modeling': aanbieden/presenteren als prosociaal rolmodel
 4. Bieden van praktische hulp bij het vinden van opleiding/werk ('regelen voor')
 5. Cognitief gedragsmatige training
 6. Competentievergroting (incl. 'biculturele competentie')
 7. Informatieverstrekking over Nederlandse samenleving (incl. waarden en normen)
 8. Conflictbemiddeling/-oplossing ('counseling')
 9. Contactlegging tussen ouders en andere pedagogische contexten
 10. Organiseren/mobiliseren van sociale steun/ondersteuning voor de jongere
 11. Bevorderen dat instellingen die met de jongere te maken hebben beter in staat raken om hem te begeleiden of binnen boord te houden
 12. Analyse van het delict (samen met de jongere)
 13. Uitoefenen van toezicht en controle (i.h.k.v. doelgerichte begeleiding)
-

Tijdens het CRIEM-traject bemoeit de jeugdreclasseringswerker zich intensief met het leven van de jongere, om op verschillende leefgebieden een context te helpen creëren waarbinnen de jongere verder kan zonder intensieve steun van de jeugdreclassering. De jeugdreclasseringswerker heeft meerdere malen per week contact met de jongere, spreekt anderen in de leefomgeving van de jongere en heeft intensief contact met betrokken instanties.

De interventies van de jeugdreclasseringswerker zijn sterk gericht op het bevorderen van de integratie: het tot stand brengen van verbindingen tussen de jongere en de reguliere samenleving en ook tussen de familie van de jongere en de samenleving. De doelen kunnen worden bereikt door beïnvloeding van de jongere, van de familie van de jongere maar ook

door beïnvloeding van betrokkenen uit de Nederlandse context. Bij elke jongere moet bekeken worden hoe deze doelen kunnen worden geconcretiseerd zodat ze haalbaar zijn binnen drie maanden en met de middelen waarover de jeugdreclasseringswerker beschikt.

In tegenstelling tot ITB harde kern stuurt en controleert (in enge zin) de jeugdreclasseringswerker niet, maar ondersteunt hij vooral de vormgeving van een steunend, samenwerkend netwerk rond de jongere. Daarnaast moet hij wel het delictgedrag van de jongere veroordelen: hij mag normerend zijn, en moet zich als prosociaal rolmodel opstellen.

De sociale omgeving wordt veel meer in samenwerking met de jongere vormgegeven. Op organisatieniveau zorgt de jeugdreclasseringswerker daartoe voor programma's en activiteiten die afgestemd zijn op de doelgroep, gericht op maatschappelijke participatie, integratie en op het overbruggen van culturele afstand. Hierbij hoort het ontwikkelen en in stand houden van netwerken met professionele instellingen die in de trajecten een rol spelen. Welke instellingen dit zijn, varieert per gemeente.

3.4. Samenvatting

In het voorafgaande zijn de interventies van de reguliere jeugdreclassering, ITB harde kern en ITB-CRIEM op een aantal aspecten beschreven. Op deze plaats worden zij met elkaar vergeleken en worden de belangrijkste overeenkomsten en verschillen samengevat (zie tabel 3.4). Op een aantal aspecten zijn de drie programma's gerangordend, waarbij een 1 met de laagste rang correspondeert en een 3 met de hoogste. Een hogere rang betekent hier dat het betreffende aspect sterker of meer tot uitdrukking is gebracht in het overeenkomstige programma.¹³ Bij de rangschikking op, bijvoorbeeld, het aspect Juridisch kader betekent de waarde 1 dat het gehanteerde kader van het betreffende programma minder strikt of streng is dan bij de programma's die op plaatsen 2, respectievelijk 3 staan.

Twee aspecten (reikwijdte doelstelling en verlengingsmogelijkheid) hebben dichotome waarden. De weergegeven typering laat zien waarin de twee ITB-programma's zich onderscheiden van de reguliere jeugdreclassering, maar ook waarin zij onderling van elkaar verschillen.

De beide ITB-programma's hebben een sterkere multimodale focus dan de reguliere jeugdreclassering, die in sterke mate wordt gekenmerkt door (algemene) doelen die uitsluitend op het individu gericht zijn. ITB harde kern en ITB-CRIEM hebben een grotere reikwijdte doordat de (pedagogische) context (gezin, school, buurt) nadrukkelijk in de doelstelling wordt betrokken.

¹³ Twee keer bestaat de ordening uit slechts twee rangen. In die gevallen blijken twee programma's zich onderling niet van elkaar te onderscheiden op het betreffende aspect.

Tabel 3.4 Samenvatting van verschillen en overeenkomsten tussen de drie reclasseringsprogramma's op een aantal aspecten.^a

Programma-aspecten	Reg. jeugdreclassering	ITB harde kern	ITB-CRIEM
Doelstelling			
Reikwijdte doelstelling	individueel	multimodaal	multimodaal
'SMART-heid' doelen	2	1	3
Vorm			
Juridisch kader (<i>striktheid</i>)	2	3	1
Intensiteit contact (<i>frequentie/week</i>)	1	2	2
Duur contact (<i>looptijd</i>)	2	2	1
Verlengingsmogelijkheid	niet	wel ^b	wel
Inhoud			
Methodische inkadering	1	2	3

^a Legenda rangordening. Rangorde 1 betekent dat betreffend aspect, in vergelijking met de andere programma's, minder sterk tot uitdrukking is gebracht in het programma. Rangorde 3 betekent dat betreffend aspect, in vergelijking met de andere programma's, het sterkst tot uitdrukking is gebracht in het programma. Rangorde 2 betekent dat het programma op het betreffende aspect een tussenpositie inneemt.

^b Dit geldt uitsluitend voor minderjarigen; bij meerderjarigen is verlenging niet mogelijk.

De ITB-programma's onderscheiden zich voorts door een grotere contactintensiteit. In zekere zin geldt dat ook voor de methodische inkadering van de programma's. Waar bij de reguliere jeugdreclassering – nog – niet gesproken kan worden van een uitgewerkte methode die aan het handelen van de (jeugd)reclasseringswerker ten grondslag ligt, daar zijn voor ITB harde kern en ITB-CRIEM methodiekbeschrijvingen voorhanden. Echter, ITB-CRIEM onderscheidt zich vervolgens op zijn beurt doordat de methodiek specifiek en meer in termen van handelingsrichtlijnen en –adviezen is beschreven.

Een wezenlijk verschil tussen ITB harde kern en ITB-CRIEM betreft het juridisch kader waarbinnen de programma's worden opgelegd en uitgevoerd. Toezicht, controle en de toepassing van sancties bij de overtreding van afspraken en regels zijn zwaar geaccentueerd in ITB harde kern. Het programma heeft een zeer strikt en niet-onderhandelbaar kader en wordt getypeerd als 'extramurale detentie'. Het kader waarbinnen ITB-CRIEM wordt uitgevoerd is in vergelijking daarmee veel minder streng. ITB-CRIEM kent veel meer ruimte voor begeleiding en het (leren) oplossen van problemen. Verder heeft ITB harde kern een langere looptijd dan ITB-CRIEM. Tot slot onderscheidt ITB-CRIEM zich van ITB harde kern doordat het expliciet vereist dat de doelen voldoen aan de bekende SMART-criteria.

4. Indicaties van de werkzaamheid van het programma

4.1. Inleiding

Als afsluiting van het eerste deel, waarin de programmatheorie van ITB wordt behandeld, wordt als het ware *achter* het programma gekeken. Ten eerste hebben de onderzoekers geanalyseerd in hoeverre het programma in opzet transparant is en of het aanspraak mag maken op potentiële doeltreffendheid of werkzaamheid. Dit is in een notendop waar het bij het concept 'soliditeit van een programma' om draait. Paragraaf 4.2 bevat een nadere introductie van dit concept, alsmede de resultaten van de uitgevoerde analyse. In de tweede plaats gaat het huidige hoofdstuk in op de vraag wat de veronderstelde werkzame factoren zijn in de begeleiding van jongeren met antisociaal of delinquent gedrag (het 'achterliggende mechanisme') en in welke mate het ITB-programma zich kan spiegelen aan de kennis hierover. Daarmee wordt het terrein van de zogenaamde *What works*-literatuur betreden (zie § 4.3).

Om de nog te presenteren onderzoeksresultaten in het juiste perspectief te kunnen beschouwen, wordt thans nader afgebakend wat onder 'programma' wordt verstaan. Waar eindigt, begripsmatig gesproken, ITB en waar beginnen de eventuele, al dan niet als aanvulling bedoelde begeleidingsvormen? Waar gaat de methodiek-in-enge-zin (zie de methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern, resp. ITB-CRIEM) over in een methodiek-in-ruime-zin (ITB met inbegrip van aanvullende programma's)? Deze afbakening is van belang omdat hetgeen in den lande onder 'ITB-programma' wordt verstaan, nogal blijkt te verschillen. Zoals uit het volgende hoofdstuk zal blijken is in de meeste arrondissementen het ITB-aanbod uitgebreid met (een of meer) aanvullende programma's (bijv. een agressieregulatietraining of een socialevaardigheidstraining). In dit onderzoek worden programma's alleen tot de 'ITB-familie' gerekend wanneer hun relatie met ITB schriftelijk en expliciet is vastgelegd. Uit dit document dient te blijken dat de toevoeging weloverwogen en doelbewust gebeurt. Het dient helder te zijn voor welke (categorie) ITB-deelnemers het programma in kwestie wordt ingezet, met welk doel, op welk moment en met welke intensiteit. Aanvullende programma's die niet aan deze eis voldoen, worden niet in het soliditeitsonderzoek betrokken, noch in de analyse van de benutting van de '*What works* kennis'.

4.2. De soliditeit van het ontwerp

4.2.1. Inleiding

In het vorige hoofdstuk is het ITB-programma beschreven. Hoewel zij in de uitwerking van elkaar verschillen, hebben ITB harde kern en ITB-CRIEM een gemeenschappelijk doel, namelijk, het tot stand brengen van aantoonbare verbeteringen in het functioneren van de deelnemers op die leefgebieden die een relatie hebben met het delinquente gedrag. Anders

gezegd, het programma (in onderzoeksjargon: de onafhankelijke variabele) beoogt het gedrag van de jongeren (de afhankelijke variabele) in de gewenste richting te beïnvloeden. De vraag is nu of er voldoende grond is voor een dergelijke aanspraak op succes. Of, met andere woorden, biedt het ontwerp (de 'blauwdruk', het 'papieren' programma) voldoende vertrouwen dat de gewenste (gedrags)verbeteringen in de praktijk zullen worden gerealiseerd?

Om 'effect' te kunnen hebben, moet een programma vanzelfsprekend eerst zijn geïmplementeerd. Het is bekend dat teleurstellend verlopen vernieuwingspogingen niet zelden te herleiden zijn tot problemen die zijn ontstaan gedurende de implementatiefase (zie Bijl, 1996). Nieuwe programma's worden daardoor niet of anders dan oorspronkelijk bedoeld in de praktijk toegepast, met alle consequenties van dien voor de uitkomsten. Maar ook met goed geïmplementeerde programma's worden niet altijd de beoogde doelen bereikt.

Uit de literatuur over succesvolle en niet-succesvolle vernieuwingspogingen blijkt dat het welslagen hiervan voor een belangrijk deel is terug te voeren op de kenmerken van de vernieuwing zélf. Deze zogenaamde intrinsieke kenmerken zijn eigenschappen die relatief onafhankelijk zijn van tijd, plaats en de gebruiker van de vernieuwing of het programma.¹⁴ In het begrip 'soliditeit' zijn de volgende intrinsieke kenmerken van een (hulpverlenings)programma ondergebracht (Bijl, 1996):

- de gedegenheid van het ontwikkelingsproces, dat aan de totstandkoming van het nieuwe programma ten grondslag ligt;
- de deugdelijkheid van de onderbouwing van het nieuwe programma met praktijkkennis en wetenschappelijke kennis;
- de geëxpliciteerdheid van de inhoud van het nieuwe programma;
- de nauwgezetheid waarmee het nieuwe programma is geëvalueerd (zowel op uitvoeringsaspecten als effecten).

Het blijkt dat programma's die in sterke mate worden gekenmerkt door deze aspecten – solide programma's – doorgaans sneller en met meer succes in de praktijk worden geïmplementeerd (Bijl, 1996; zie ook Burgers, Grol & Zaat, 2001). Daarnaast zijn er sterke aanwijzingen dat solide programma's ook in termen van uitkomsten beter scoren (vgl. Aos, Lieb, Mayfield, Miller & Pennucci, 2004; WSIPP, 2004).

Soliditeit is geen statisch begrip. Aanvullende ontwikkelingswerkzaamheden, 'doorontwikkeling' of onderhoud aan het programma kunnen het ontwerp meer solide maken. Een soliditeitsmeting is daarom een momentopname. Gegevens over de soliditeit, en de aspecten die daaraan worden onderscheiden, zijn daarom in diagnostische zin te gebruiken; zij geven een beeld van de sterke en zwakke (intrinsieke) kenmerken van een programma, op een bepaald moment.

¹⁴ Daarmee onderscheiden zij zich van de 'extrinsieke kenmerken', die altijd in een directe relatie staan met de context van het gebruik, zoals bijvoorbeeld het waargenomen voordeel van het programma ten opzichte van de staande praktijk of de complexiteit ervan. Wat de een als voordeel ziet van het programma, kan door een ander, die onder andere omstandigheden werkt, geheel anders worden gepercipieerd. En waar de ene gebruiker de toepassing van het programma maar lastig en ingewikkeld vindt, kan een collega hierover een andere mening hebben.

Zicht op de soliditeit van ITB geeft een indicatie van het te verwachten succes. Van succes is sprake als het nieuwe programma (a) daadwerkelijk in de praktijk wordt gebruikt, waarmee (b) de gestelde doelen worden bereikt. Soliditeit is uiteraard noch een voorwaarde, noch een garantie voor succes. Maar de focus op planmatige ontwikkeling, onderbouwing, transparantie en evaluatie maakt het wel waarschijnlijker dat een krachtig middel is ontwikkeld, dat met recht aanspraak maakt op een positief resultaat.

4.2.2. De beoordeling van de soliditeit

4.2.2.1. De meting

De methodieken van ITB harde kern en ITB-CRIEM zijn beide in samenwerking met vertegenwoordigers uit het veld van de jeugdreclassering uitgewerkt. Voor beide programma's geldt dat gebruik is gemaakt van en voortgebouwd is op lokaal ontwikkelde aanpakken en initiatieven. De uitkomsten van dit 'reconstructieproces' zijn neergelegd in afzonderlijke methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern en ITB-CRIEM (resp. Krechtig & Menger, 2001; Krechtig, 2004). In geen van de arrondissementen maakten eventuele aanvullende programma's 'officieel' deel uit van het ITB-programma. Het vereiste document, waarin de relatie met ITB schriftelijk en expliciet is vastgelegd, kon nergens worden verstrekt. Derhalve zijn uitsluitend de methodiekbeschrijvingen gebruikt als uitgangspunt voor de bepaling van de soliditeit – door de onderzoekers – van beide programma's. De benodigde gegevens zijn verzameld met behulp van het *Instrument ter Beoordeling van de Soliditeit van een Programma (IBSP)*.¹⁵ Met behulp van dit instrument wordt een beeld verkregen van de (*overall*) soliditeit, als op de schalen die aspecten van dit concept meten. De subschalen zijn:

- Ontwikkeling: de mate waarin het programma op een gedegen wijze is ontwikkeld;
- Onderbouwing: de mate waarin het programma is onderbouwd;
- Inhoud: de mate waarin de inhoud van het programma is geëxpliciteerd;
- Evaluatie: de mate waarin het programma is onderworpen aan gedegen evaluatieonderzoek.

De betekenis van elke van deze schalen wordt verder toegelicht bij de presentatie van de resultaten in de volgende paragraaf.

4.2.2.2. De resultaten

Op basis van een ingevuld IBSP kunnen scores worden berekend op de zojuist genoemde schalen. Er zijn twee type scores berekend: deviatiescores en indexscores. Een deviatiescore is een relatieve score, waarvan de waarde aangeeft hoe de score zich verhoudt tot het

¹⁵ Dit instrument is ontwikkeld in het kader van een grootschalig onderzoek naar de invoering van een reeks van nieuwe programma's in de Nederlandse jeugdzorg. Hieronder bevonden zich o.m. verschillende Hometrainingprogramma's, een 'Vaardigheidstraining dagbehandeling', een project 'Ervaringsleren', een 'Kursushuis' en een project voor 'Residentiële (crisis)opvang' (Bijl, 1996).

gemiddelde van een norm- of vergelijkingsgroep¹⁶. De indexscore is een absolute score (zoals een rapportcijfer); de waarde zegt iets over de absolute hoogte (of laagte) van de 'prestatie' op een bepaalde schaal¹⁷.

De deviatiescore op de schaal Soliditeit is voor ITB harde kern en ITB-CRIEM (nagenoeg) gemiddeld. Uitgaande van het (norm)gemiddelde van 0, betekent dit dat ITB harde kern en ITB-CRIEM ongeveer net zo solide zijn als het 'gemiddelde' programma uit de referentiegroep¹⁸. In vergelijking hiermee is het ontwerp van de programma's even doortimmerd en geëxpliciteerd. Uit de hoogte van de indexscores (halverwege de tienpuntsschaal) blijkt niettemin dat op dit vlak nog enige winst te boeken is (zie tabel 4.1).

Voor beide programma's geldt dat zij relatief hoog scoren op de schaal Onderbouwing, waarbij ITB-CRIEM zich, getuige de indexscore, eveneens in absolute zin onderscheidt. Voor ITB-CRIEM betekent dit dat voor de totstandkoming van het programma gebruik is gemaakt van diverse kennisbronnen, zowel min of meer gesystematiseerde praktijkervaringen als wetenschappelijke kennis. In het geval van ITB harde kern blijkt dat de onderbouwing van het programma nog te wensen overlaat (tabel 4.1).

Voor beide programma's geldt dat de inhoud van het programma goed is geëxpliciteerd (zie de indexcores op Inhoud in tabel 4.1). De problematiek en andere kenmerken van de doelgroep, de doelen van de begeleiding, de intensiteit van de hulp en de caseload zijn aspecten die helder en concreet zijn uitgewerkt. ITB-CRIEM onderscheidt zich bovendien door de explicitering van de wijze van evaluatie van de begeleiding. Niettemin corresponderen de indexscores met benedengemiddelde deviatiescores. De 'gemiddelde jeugdzorginnovatie' blijkt qua inhoud nog beter geëxpliciteerd.

Tabel 4.1 De (aspecten van) soliditeit van ITB harde kern, resp. ITB-CRIEM, weergegeven in deviatie- en indexscores

Schaal (IBSP)	ITB harde kern		ITB-CRIEM	
	Deviatiescore	Indexscore	Deviatiescore	Indexscore
Ontwikkeling	-.112	4.8	-.20	6.3
Onderbouwing	.94	4.2	1.47	7.5
Inhoud	-.76	7.5	-.44	8.0
Evaluatie	.44	5.0	-.83	0
Soliditeit	-.11	5.4	.00	5.5

¹⁶ Deviatiescores zijn standaardcores (ook wel z-scores genoemd). De gemiddelde deviatiescore in een bepaalde populatie is (per definitie) gelijk aan 0 en heeft een standaarddeviatie van 1. Uitgedrukt in een percentage heeft vijftig procent uit die populatie een score die lager is dan het gemiddelde, en vijftig procent een hogere score. Om een indruk te geven, een deviatiescore van +0.25 betekent – in theorie – dat ongeveer 60% in de normpopulatie een lagere score op de betreffende schaal behaalt; een score van –0.25 houdt in dat, opnieuw theoretisch, bijna 40% een lagere score heeft.

¹⁷ Deze scores worden verkregen door de (ruwe) scores van de schaalitems bij elkaar op te tellen. Vervolgens zijn deze scores lineair getransformeerd naar een tienpuntsschaal (minimum = 1; maximum = 10). De schaalcores krijgen aldus hetzelfde bereik en zijn onderling vergelijkbaar.

¹⁸ Deze groep bestaat uit de eerder genoemde programma's uit het evaluatieonderzoek van Bijl (1996).

Op de schaal Ontwikkeling behaalt ITB-CRIEM een score die ongeveer gelijk is aan het gemiddelde van de referentiegroep. Uit de indexscore op deze schaal blijkt dat het programma op een voldoende gedegen manier tot stand is gekomen. De probleem- en de doelstelling van het programma zijn redelijk geëxpliciteerd, maar het ontwikkelingsproces lijkt maar in beperkte mate te worden gekenmerkt door systematiek en planmatigheid. Zo is het programma niet eerst op beperkte schaal uitgeprobeerd en geëvalueerd, alvorens het breed werd verspreid en ingevoerd. ITB harde kern laat op dezelfde schaal een groot scoreverschil zien met de 'gemiddelde jeugdzorginnovatie'. Uit een nadere analyse blijkt dat het doel van het programma weliswaar in expliciete termen is geformuleerd, maar dat niet duidelijk is wanneer van doelbereiking sprake is; normen hiervoor worden niet gegeven. Evenmin is helder hoe dat doel wordt bereikt (middel-doel relatie). Ofschoon in de methodiekbeschrijving wel enige aandacht wordt besteed aan de analyse van het probleem waarop ITB harde kern het antwoord moet geven, is niet duidelijk uiteengezet waarom en hoe de ontwikkelde vernieuwing de oplossing (het doel) zou kunnen bieden. De relatie tussen probleem- en doelstelling wordt niet expliciet gelegd. En nog sterker dan bij ITB-CRIEM geldt voor ITB harde kern dat het ontwikkelingsproces maar in beperkte mate gekenmerkt wordt door planmatig handelen.

De relatief jonge leeftijd van zowel ITB harde kern als ITB-CRIEM verklaart waarschijnlijk waarom beide laag respectievelijk extreem laag op de schaal Evaluatie scoren. Laatstgenoemde is nog nimmer object van systematisch onderzoek geweest en ITB harde kern is pas een keer formeel op resultaten geëvalueerd, op grond van een non-experimenteel design, waarbij het bovendien relatief veel meerderjarigen waren die aan de betrokken programma's deelnamen (zie Kleiman & Terlouw, 1997). In vergelijking met de referentiegroep scoort het programma desalniettemin bovengemiddeld.

Vastgesteld wordt dat de soliditeit van de ITB-programma's niet overtuigend is. Als het aspect van het evaluatieonderzoek buiten beschouwing wordt gelaten komt ITB-CRIEM redelijk goed uit de verf. Bij ITB harde kern laten vooral de onderbouwing van het programma en de wijze waarop het ontwikkeld is te wensen over.

4.3. De veronderstelde werkzaamheid van de programma's

4.3.1. Inleiding

In deze paragraaf wordt een antwoord gegeven op de vraag of het ontwerp van het ITB-programma zich kan spiegelen aan de beschikbare kennis over 'werkzame factoren' – en zo ja, in welke mate is dat het geval. De verzamelde wetenschappelijke kennis, die kortweg wordt aangeduid met de *What works* literatuur, is daarbij het uitgangspunt. Dit kennisbestand is het resultaat van tientallen meta-evaluaties van honderden interventieprogramma's voor jongeren met antisociaal en delinquent gedrag, die op methodologisch verantwoorde wijze zijn onderzocht. Deze evaluaties hebben duidelijk gemaakt wat er werkt (*what works*), bij het voorkomen van delictrecidive (Junger-Tas & Slot, 2001; Van der Laan & Slotboom, 2002; Vedivo, 2002). Voor dit onderzoek is genoemd kennisbestand geraadpleegd. Daarbij wordt niet gepretendeerd dat de literatuur op dit gebied in zijn volle omvang is betrokken. Echter, een substantieel deel daarvan lijkt in het huidige onderzoek te zijn ingesloten.

De aandacht voor de kennisbenutting bij het ontwerp van ITB is een nadere verdieping van twee aspecten die bij de soliditeit aan de orde zijn geweest, te weten de onderbouwing van het programma met praktijkervaring en wetenschappelijke kennis en de inhoudelijke explicitering ervan. Bij de behandeling van de soliditeit ging het er om of het programma onderbouwd en geëxpliciteerd was. Thans is aan de orde waaruit die onderbouwing en explicitering specifiek bestaat en hoe deze zich verhoudt tot hetgeen bekend is over effectieve (en niet-effectieve) interventies.

Allereerst worden enkele beginselen of uitgangspunten van doeltreffende interventie behandeld. Programma's die deze beginselen huldigen, zo is aangetoond, zijn doorgaans succesvoller, effectiever in de aanpak van antisociaal en delinquent gedrag (§ 4.3.2). De factoren die daarbij aan de orde komen hebben een voorwaardelijk of contextueel karakter. Zij hebben betrekking op de persoon van de jongere en de achtergronden en oorzaken van zijn antisociale of delinquente gedrag of op de wijze van implementatie en uitvoering van het programma. Paragraaf 4.3.3 bespreekt de inhoud van de interventie. Welke methoden en technieken onderscheiden zich als het gaat om de bereiking van het uiteindelijke doel: de voorkoming van de delictrecidive.

4.3.2. Beginselen van effectieve interventie

4.3.2.1. Bevindingen uit de 'what works' literatuur

In de *What works* literatuur worden vijf beginselen onderscheiden, die aan de basis liggen van effectief ingrijpen (Van der Laan & Slotboom, 2002; Vedivo, 2002).

1. Het *risicobeginsel* schrijft voor dat de intensiteit van de interventie dient aan te sluiten op de mate van risico dat de betrokkene recidiveert. Hoe groter de kans dat de jongere in herhaling zal vervallen, des te intensiever en omvattender de hulp moet zijn.¹⁹ Wordt het recidiverisico gering geacht, dan kan worden volstaan met een relatief lichte ingreep (bijv. in de vorm van een geldboete of een korte taakstraf) of zelfs helemaal geen strafrechtelijke reactie. Een juiste afstemming van reactie op recidiverisico is cruciaal; onjuiste afstemming kan zelfs contraproductief werken, in de zin van meer recidive. Voor de toepassing van dit beginsel zijn betrouwbare en valide instrumenten voor risicobepaling noodzakelijk.
2. Het *behoeftebeginsel* impliceert dat de hulp gericht dient te zijn op de 'behoeften' van de jongere. Meer in het bijzonder: op tekorten en eigenschappen die direct samenhangen met het delinquente gedrag en die 'open' staan voor beïnvloeding door begeleiding of behandeling. Deze 'criminogene' behoeften hebben betrekking op persoonlijke aspecten van de jongere (attituden, cognities, gewoonten, vaardigheden e.d.), maar ook op diens bezigheden, relaties en sociale omgeving. De hulp zal zich hoofdzakelijk dienen te richten op (veranderbare) behoeften en factoren die gerelateerd zijn aan het delinquente gedrag. Het recidiverisico neemt af naarmate meer succes wordt geboekt op deze

¹⁹ Bij een intensieve interventie moet worden gedacht aan activiteiten die veertig tot zeventig procent van iemands tijd in beslag nemen, gedurende drie tot negen maanden (Van der Laan & Slotboom, 2002).

gebieden.²⁰ Ook bij dit beginsel geldt dat een nauwkeurige, individuele beoordeling van de behoeften van de cliënt, aan de hulp dient voor af te gaan.

3. Het *responsiviteitsbeginsel* stelt als voorwaarde dat het programma methodisch aansluit bij de intellectuele en praktische vaardigheden en mogelijkheden van de cliënt. Een gebrekkige of ontbrekende *match* heeft nadelige gevolgen voor de uitkomst van de hulp.
4. Het *professionaliteitsbeginsel* heeft betrekking op de uitvoerders van het programma. Een interventie kan alleen doeltreffend worden uitgevoerd als de *professionals* goed zijn opgeleid, weten wat ze doen en voldoende ondersteund worden door hun organisatie (supervisie, intervisie).
5. Het *beginsel van programma-integriteit* heeft betrekking op de opzet en de uitvoering van de interventie. De theoretische onderbouwing en verantwoording van het programma is hiervan een belangrijk facet.²¹ Maar ook de vraag of de interventie geheel volgens de oorspronkelijke opzet wordt uitgevoerd, wordt hiertoe gerekend. Het achterwege laten van bepaalde onderdelen ondermijnt de achterliggende ideeën en doet de kans op resultaat afnemen.

4.3.2.2. ITB in het licht van de 'What works' literatuur

Van ITB harde kern en ITB-CRIEM is nagegaan in hoeverre deze programma's *in opzet* voldoen aan de zojuist besproken beginselen van effectieve interventie. Ook thans fungeren de beschikbare methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern en ITB-CRIEM, net als bij de soliditeitsbepaling, als enige bronnen voor de beoordeling. Tabel 4.2 geeft een samenvatting van de bevindingen.

ITB harde kern

In de methodiekbeschrijving van ITB harde kern wordt expliciet aandacht besteed aan de afstemming tussen de eisen die het programma aan de deelnemers stelt en de mogelijkheden en beperkingen daarvoor van de jongere. Door het gedwongen kader waarin ITB harde kern plaatsvindt is de motivatie van jongeren voornamelijk extern en minimaal. "De manier van motiveren (streng aanpakken, controleren, gedragsmatige benadering) sluit duidelijk en bewust aan op extern gemotiveerde deelnemers" (Krechtig, 2001, p. 15). Aan de andere kant worden ook duidelijke uitsluitingscriteria gehanteerd. Voor jongeren die niet in staat zijn afspraken te begrijpen en te onthouden, die lijden aan ernstige psychische problemen (waaronder gedragsstoornissen) of die ernstig verslavingsgedrag vertonen wordt ITB niet de aangewezen weg geacht. Kortom, het *responsiviteitsbeginsel* is expliciet en concreet in ITB harde kern toegepast.

Tot op zekere hoogte geldt dat ook voor het *behoeftebeginsel*. In de methodiekbeschrijving wordt weliswaar uitgebreid ingegaan op de problemen van de doelgroep en de gebieden waarop deze zich voornamelijk manifesteren, maar de relatie met delinquent gedrag wordt

²⁰ Interventie op niet-criminogene behoeften (bijv. ter vergroting van het *self esteem* of ter vermindering van depressiviteit of angstgevoelens) blijkt zich niet te vertalen in minder recidive. Integendeel, meer recidive is zelfs niet uitgesloten (Van der Laan & Slotboom, 2002).

²¹ Zie hier de overlap met 'soliditeit'.

niet stelselmatig gelegd. Het onderscheid tussen criminogene en niet-criminogene behoeften en factoren wordt niet altijd gemaakt. Bij kenmerken als 'calculerend gedrag' en 'coerciveness' wordt de relatie wel (min of meer) gelegd, maar de relatie tussen 'opgetreden stagnaties in de ontwikkeling van competent gedrag' en delinquent gedrag wordt niet openlijk gelegd. Er wordt niet expliciet melding gemaakt van een systematisch plaatsvindende *assessment* van (criminogene) behoeften (bijv. m.b.v. specifieke meetinstrumenten), danwel het gebruik van reeds beschikbare informatie hierover.

De rol van de 'eigen' organisatie van de jeugdreclasseringswerker en de hoge eisen die het dagelijks werk aan hem stelt, wordt wel in de methodiekbeschrijving behandeld. Ook is er aandacht voor de interne organisatie van het werk en het belang van collegiale steun door andere jeugdreclasseringswerkers. Niet duidelijk is hoe de jeugdreclasseringswerkers worden opgeleid en hoe zij professioneel worden begeleid en ondersteund. Kortom, of volledig recht wordt gedaan aan het *professionaliteitsbeginsel* blijft impliciet.

Het *risicobeginsel* en het *integriteitsbeginsel* zijn niet in het programma toegepast. In verband met het eerstgenoemde beginsel is opmerkelijk dat het belang van informatieverzameling over jongeren meer dan eens wordt onderstreept. Ook de noodzaak van een individuele benadering wordt benadrukt. Beide worden echter niet met elkaar verbonden. De noodzaak van een analyse van individuele recidiverisico's (in de aanloop naar ITB), teneinde de juiste intensiteit van de aanpak te kunnen bepalen, wordt niet onder de aandacht gebracht.

Kortom, over het geheel genomen voldoet ITB harde kern maar in beperkte mate aan de beginselen van effectieve interventie. Alleen de methodische aansluiting van het programma op de mogelijkheden en beperkingen van de deelnemers is expliciet.

Tabel 4.2 Toepassing van de 'beginselen van effectieve interventie' in ITB harde kern, resp. ITB-CRIEM^a

Effectiviteitsbeginsel	ITB harde kern	ITB-CRIEM
Risicobeginsel	-	0
Behoeftbeginsel	+	++
Responsiviteitsbeginsel	++	++
Professionaliteitsbeginsel	0	+
Integriteitsbeginsel	-	-

^a Legenda: ++ : expliciet + : gedeeltelijk expliciet 0 : impliciet - : niet toegepast

ITB-CRIEM

Het *behoeftebeginsel* is bij ITB-CRIEM helder en duidelijk uitgewerkt in de methodiekbeschrijving. Benadrukt wordt dat de achterliggende problematiek van de jongeren relevant is in zoverre deze gerelateerd is aan het gepleegde delict. Hoe systematisch en op welke wijze het onderzoek naar de (criminogene) behoeften plaatsvindt is evenwel niet duidelijk.

In de methodiekbeschrijving worden de mogelijkheden en beperkingen van het programma en die van de aspirant-deelnemers expliciet tegen elkaar afgewogen. Het *responsiviteitsbeginsel* is met andere woorden in ITB-CRIEM toegepast. Naast aandacht voor contra-indicaties (ook

hier: ernstige psychische problemen en ernstige verslaving) wordt ook aangegeven wat in cognitief opzicht minimaal van de deelnemers aan het programma wordt vereist (zij moeten kunnen begrijpen wat van hen wordt verwacht gedurende de hulp) en hoe de jeugdreclasseringswerker in voorkomende gevallen om dient te gaan met jongeren met beperkte cognitieve vermogens (concrete uitleg, veel herhalen, gericht op inslijpen van gedragspatronen).

Aan het *professionaliteitsbeginsel* wordt aandacht besteed aan de voorwaarden die nodig zijn om de hulp op een goede manier te kunnen verstrekken. In de methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM wordt de verantwoordelijkheid van de uitvoerende instelling (bureau jeugdzorg) dienaangaande besproken. Deze dient er zorg voor te dragen dat programma's en activiteiten beschikbaar zijn die afgestemd zijn op de doelgroep, dat jeugdreclasseringswerkers over voldoende tijd en middelen beschikken om hun werk uit te voeren en dat deze professionals voldoende kennis hebben van de interventies die er mogelijk zijn bij een specifieke doelgroep. Hoe deze medewerkers daarbij dienen te worden ondersteund, bijvoorbeeld door scholing of cursussen, en hoe zij in hun werk dienen te worden begeleid (supervisie, intervisie) komt echter niet ter sprake.

De toepassing van het *risicobeginsel* in ITB-CRIEM is vooral impliciet. Beschreven wordt dat van individuele jongeren een analyse wordt gemaakt van hun levensomstandigheden en levensstijl en van de factoren die (daarin) hebben geleid tot het delictgedrag. Hiermee lijkt men de jeugdreclasseringswerker te willen aansporen zich een zo volledig mogelijk beeld te verschaffen van hetgeen bijdraagt aan de ontwikkeling van het delictgedrag. Risicotaxatie gaat nog een stap verder. Daarmee wordt expliciet en systematisch nagegaan hoe waarschijnlijk het is dat delicten óók in de nabije toekomst door de jongere zullen worden gepleegd. Een dergelijke analyse wordt niet bepleit in de methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM; althans, niet in expliciete termen. In het verlengde hiervan wordt (dus) evenmin expliciet overwogen welke intensiteit van de interventie geboden is in individuele gevallen (gelet op het recidiverisico).

Aan het integriteitsbeginsel wordt in de methodiekbeschrijving geen aandacht besteed.

Over het geheel genomen scoort ITB-CRIEM gunstiger op de onderscheiden effectiviteitsbeginselen dan ITB harde kern. De aandacht voor (criminogene) behoeften (behoeftebeginsel) en de *match* tussen programma en deelnemers (responsiviteitsbeginsel) is overtuigend. Aan de overige beginselen van effectieve interventie voldoet ITB-CRIEM minder nadrukkelijk of niet.

4.3.3. Effectieve methoden en technieken

4.3.3.1. Bevindingen uit de 'What works' literatuur

De *What works* literatuur is ook geraadpleegd om te inventariseren welke interventies bij antisociaal of delinquent gedrag aantoonbaar werken ('effectief' zijn). Onderscheiden bepaalde hulpverleningsmethoden en -technieken zich van andere, doordat zij succesvoller zijn in de aanpak van het probleemgedrag? En zo ja, welke methoden en technieken zijn dit dan? In deze paragraaf wordt nagegaan in hoeverre het ITB-programma zich aan dit soort werkzame factoren kan spiegelen.

Een aantal bekende nationale en internationale *reviews* zijn geanalyseerd op bevindingen die in het huidige verband relevant zijn (Bartels e.a., 2001; Bol, 2002; Fonagy e.a., 2002; Konijn e.a., 2003; Van Leiden e.a., 2003; Vedivo, 2002; Wartna e.a. 2004).²² In sommige gevallen gaat het om een *review* van verschillende meta-analyses.²³

De uitkomsten van het uitgevoerde literatuuronderzoek zijn naast elkaar gelegd en door de onderzoekers met elkaar vergeleken en bediscussieerd. Het doel hiervan was te komen tot consensus over de geïdentificeerde interventies. Bijlage 2 bevat de gedetailleerde resultaten van het literatuuronderzoek, in de vorm van een opsomming van methoden en technieken die (al dan niet) werkzaam blijken te zijn, danwel mogelijk werkzaam blijken te zijn.

Op grond van de betrokken bronnen rijst het volgende beeld van succesvolle interventies (i.c. ambulante programma's) voor jongeren van 12 tot 18 jaar, die delinquent gedrag vertonen. Het beste perspectief op succes bieden *cognitieve, gedragsmatige interventies*, die structuur bieden en gericht zijn op het verwerven van praktische en sociale vaardigheden. De doelen van deze interventies zijn voor een belangrijk deel gericht op de directe leefomgeving van de jongeren. Verder blijkt dat het betrekken van de ouder(s) bij de hulp kan bijdragen aan het effect. Door middel van *gezins- of systeemgerichte interventies* worden opvoedingsvaardigheden versterkt en wordt het gezin gestimuleerd de positieve krachten binnen het systeem te benutten. Aandacht voor het gezinssysteem overlapt gedeeltelijk met een ander kenmerk van werkzame interventies, te weten de *multimodale aanpak*. Hieronder worden elkaar aanvullende interventies verstaan, die gericht zijn op meerdere contexten (behalve het gezin, tevens de school, de vriendenkring, de buurt e.d.). Aldus wordt aan meerdere aspecten tegelijkertijd aandacht besteed. Multimodale interventies blijken succesvoller dan een aanpak die unimodaal is. Uiteraard kunnen deze conclusies niet los gezien worden van de eerder genoemde effectiviteitsbeginselen (zie § 4.3.2.1).

Interessant is dat bij het bovenstaande geen onderscheid tussen autochtone en allochtone jongeren wordt gemaakt. Het verschil tussen deze groepen jongeren wordt niet principieel maar gradueel geacht, in de zin dat allochtone jongeren zich vaker in problematischer psychosociale situaties bevinden omdat zij met een sterkere cumulatie van (min of meer algemeen geldende) risicofactoren te maken hebben (zie Bartels e.a., 2001).

Behalve aanwijzingen over succesvolle interventies, biedt de literatuur ook zicht op interventies die *niet* bijdragen aan de effectiviteit of zelfs contraproductief blijken te zijn. In verband met ITB zijn twee bevindingen in het bijzonder het vermelden waard. Ten eerste is van vormen van intensief reclasseringstoezicht, al dan niet in combinatie met aanvullende vormen als elektronisch toezicht of huisarrest, aangetoond dat zij niet effectief zijn. Deze

²² Zie bijlage 2 voor een korte beschrijving van de uitgangspunten die bij dit literatuuronderzoek zijn gehanteerd.

²³ Hoewel het literatuuronderzoek niet tot doel heeft gehad een volledig en uitputtend overzicht te bieden van het onderzoek op dit gebied, wordt verondersteld dat het resulterende beeld op zijn minst een representatieve weergave vormt van de huidige kennis van effectieve interventies met betrekking tot antisociaal en delinquent gedrag. De geraadpleegde bronnen zijn actueel en gegrondvest op de bevindingen van een zeer omvangrijk aantal onderzoeken. Bovendien is de consensus van de bronnen vrijwel volkomen. Over 'wat werkt' zijn geen tegenstrijdige conclusies aangetroffen.

conclusie wordt echter met enige voorzichtigheid getrokken (zie Wartna e.a., 2004). Indien een streng toezicht- en controleregime echter wordt gecombineerd met doelgerichte begeleiding of training dan blijkt deze interventie aantoonbaar effectief. Ten tweede blijken interventies die gericht zijn op beroepsvorming, maar die niet voorzien in een stage of werkplek evenmin succesvol te zijn. Ook hierbij wordt door de betreffende *reviewers* enige terughoudendheid betracht (zie Bartels e.a., 2001). Het ontbreken van consistentie in de bevindingen, danwel een te smalle basis (weinig empirische studies) zijn de redenen dat men een slag om de arm houdt.

4.3.3.2. ITB in het licht van de 'What works' literatuur

De methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern en ITB-CRIEM zijn geanalyseerd op de aanwezigheid van elementen die overeenkomen met methoden en technieken die aantoonbaar effectief zijn. Tevens is nagegaan of deze programma's elementen bevatten die, volgens de bestudeerde literatuur, mogelijk werkzame factoren zijn in de begeleiding van jongeren, respectievelijk als niet-werkzaam of contraproductief mogen worden beschouwd. De beoordeling is ook hier, en om eerder genoemde redenen, beperkt tot de methodiek-in-engezin.

De analyse is in twee stappen uitgevoerd. Ten eerste zijn de kenmerkende interventies van ITB harde kern, respectievelijk ITB-CRIEM, die expliciet in de methodiekbeschrijvingen worden genoemd (zie hoofdstuk 3), geconfronteerd met de onderzoeksliteratuur over doeltreffende interventies. Idealiter stemmen beide 'lijstjes' volledig met elkaar overeen. Ten tweede is nagegaan of de ITB-programma's daarnaast nog aspecten bevatten die in de literatuur (al dan niet) met succes in verband worden gebracht, maar minder expliciet of pregnant in de methodiekbeschrijvingen zijn gepresenteerd. Hierdoor wordt inzichtelijk in hoeverre ITB ook 'scoort' op andere factoren die in de literatuur worden genoemd.

Drie onderzoekers hebben, in eerste instantie, onafhankelijk van elkaar de analyse uitgevoerd. De analyse heeft plaatsgevonden aan de hand van een schema, waarin de in de literatuur geïdentificeerde interventies zijn opgenomen (zie § 4.3.3.1). In tweede instantie zijn de resultaten met elkaar vergeleken en bediscussieerd. Dit consensusoordeel wordt hieronder gepresenteerd. De consensus (in eerste instantie) is redelijk goed te noemen. Over de meeste interventies (ca. 60%) stemmen de door de onderzoekers gemaakte beoordeling reeds in eerste aanleg overeen. Het aantal beoordelingen waarbij overeenstemming in het geheel ontbrak is zeer gering (ca. 5%). Bijlage 2 geeft een gedetailleerd overzicht van de overeenstemmingspercentages.

ITB harde kern

In tabel 4.3 is weergegeven hoe de kenmerkende interventies van ITB harde kern zijn beoordeeld in het licht van hetgeen bekend is over werkzame methoden en technieken. In de meest linkse kolom staan de kenmerkende interventies van ITB harde kern, waarvan wordt verwacht dat deze de beoogde gedragsverandering zullen bewerkstelligen. Op grond van de *What works* literatuur is vervolgens aangegeven in welke mate de betreffende interventies

werkzaam blijken te zijn. Er zijn vier beoordelingscategorieën: 'aantoonbaar werkzaam', 'mogelijk werkzaam', 'aantoonbaar niet-werkzaam' en 'niet bekend'.²⁴ Binnen de eerste drie categorieën wordt een nader onderscheid gemaakt in 'hardheid' van het bewijsmateriaal, waarbij de mate van consistentie van de bevindingen het onderscheidende criterium is. Bij consistente bevindingen blijken de aangehaalde *reviewers* eensluidend te oordelen over de werkzaamheid van de betreffende interventie.

Tabel 4.3 Interventies van ITB harde kern in het licht van de *What works* literatuur.

Kenmerkende interventies van ITB harde kern	Aantoonbaar werkzaam	Mogelijk werkzaam	Aantoonbaar niet-werkzaam	Niet bekend
Individuele begeleiding, afgestemd op de specifieke situatie, geschiedenis en vaardigheden van de jongere	consistente bev.			
Cognitief gedragsmatige aanpak (training van sociale en cognitieve vaardigheden)	consistente bev.			
Situationeel leiding geven: van strikt controlerende taak naar ondersteunende rol (jeugdreclassering)	consistente bev.			
Intensieve controle (politie)			Minder consist. bev.	
Betrekken van ouders: herstel van opvoedingsrelatie, herstel van het ouderlijk gezag, oplossen van problemen in de thuissituatie.	consistente bev.			
Bevorderen dat instellingen die met de jongere te maken hebben beter in staat raken om hem te begeleiden of binnen boord te houden				X
Eventueel: herstelbemiddeling (herstel van materiële en immateriële schade t.g.v. het gepleegde delict)				X

Uit het weergegeven profiel van ITB harde kern blijkt dat vier van de zeven kenmerkende interventies overeenkomen met methoden en technieken die aantoonbaar werkzaam zijn. Bovendien zijn de *reviews* consistent over de positieve effecten van deze interventies. Eenzijdige controle en toezicht door de politie blijkt geen succesvolle interventie te zijn, ofschoon de literatuur hierover niet eensluidend is. Bij ITB harde kern wordt de controle en het toezicht niet uitsluitend door de politie uitgeoefend (zie nr. 3 in de tabel) en wordt per geval afgesproken wat de taakverdeling is tussen de politie en de jeugdreclassering. Indien, om welke reden dan ook, de balans doorslaat naar de politiecontrole zal deze interventie in het voorkomende geval niet bij dragen aan het uiteindelijke succes van ITB. Over de onder 6 en 7 genoemde interventies doet de *What works* literatuur geen uitspraken. Over hun bijdrage aan het beoogde succes is in dit verband niets te zeggen.

²⁴ Het gemaakte onderscheid is ontleend aan de omvattende en veel geciteerde meta-analyse van Lipsey en Wilson (1998, in Bartels e.a. 2001).

In de tabel is slechts een deel van de interventies aan de orde gekomen die volgens de *reviews* (al dan niet) doeltreffend zijn. Van de 'overige' interventies is vervolgens nagegaan of in de methodiekbeschrijving, min of meer impliciet, aan deze interventies wordt gerefereerd. Deze categorie interventies (voor zover zij in de methodiekbeschrijving worden genoemd) onderscheiden zich van de zogenoemde kenmerkende interventies doordat zij niet worden gepresenteerd als instrument of middel om het beoogde doel (voorkoming van recidive) te bereiken. Een volledig overzicht van deze 'overige' interventies is opgenomen in bijlage 2. Wat hierin vooral opvalt is dat de interventies die volgens de *reviews* aantoonbaar niet-werkzaam zijn, geen van alle in ITB harde kern zijn verwerkt. Een ander opmerkelijk resultaat hierin is dat twee interventies, die in de literatuur duidelijk met een succesvolle aanpak worden geassocieerd, in de methodiekbeschrijving min of meer 'verpakt' worden behandeld. Het gaat hier om de interventies die kortweg worden aangeduid met 'Inbedding van de interventie in een juridisch kader' en 'Multimodale aanpak (gericht op gezin, familie, school, vrije tijd etc.)'.

Samengevat wordt vastgesteld dat vier van de zeven kenmerkende interventies overeenkomen met methoden en technieken die aantoonbaar effectief zijn. Twee interventies, die volgens de literatuur aantoonbaar effectief zijn, worden impliciet in de methodiekbeschrijving behandeld.

ITB-CRIEM

Analoog aan de hiervoor geschetste procedure is ITB-CRIEM eveneens beoordeeld in het licht van de *What works* literatuur. Tabel 4.4 vat de resultaten samen van de eerste stap in de analyse. Uit dit profiel blijkt dat zes van de dertien kenmerkende interventies van ITB-CRIEM, methoden en technieken betreffen die aantoonbaar werkzaam zijn. Het gaat daarbij zonder uitzondering om effecten waarover de geraadpleegde *reviews* consistent positief rapporteren. Over de andere interventies die in de tabel zijn genoemd, doen zij geen uitspraken. Over hun bijdrage aan het succes is in dit verband niets te zeggen.

Van de 'overige' interventies die in de literatuur worden genoemd, is nagegaan of hieraan in de methodiekbeschrijving, min of meer impliciet, wordt gerefereerd. Een volledig overzicht hiervan is opgenomen in bijlage 2. Ook in het geval van ITB-CRIEM valt op dat de interventies die aantoonbaar niet-werkzaam zijn, geen van alle in de methodiekbeschrijving zijn verwerkt. Verder is opmerkelijk dat bij ITB-CRIEM (eveneens) 'Inbedding van de interventie in een juridisch kader' als interventie niet expliciet wordt behandeld. Uit de *reviews* blijkt dat dit een effectieve interventie is. In de methodiekbeschrijving wordt weliswaar aandacht besteed aan 'Nazorg', maar deze verrichting wordt niet expliciet benoemd als middel om het uiteindelijke doel (gedragsverandering bij de jongere) te bereiken. Het bieden van nazorg blijkt een werkzame factor te zijn in de begeleiding van jongeren met antisociaal en delinquent gedrag.

Tabel 4.4 Interventies van ITB-CRIEM in het licht van de *What works* literatuur

Kenmerkende interventies van ITB-CRIEM	Aantoonbaar werkzaam	Mogelijk werkzaam	Aantoonbaar niet-werkzaam	Niet bekend
Individuele begeleiding (maatwerk)	consistente bev.			
Multimodale aanpak: interventie op meerdere leefgebieden tegelijk (jongere zelf, ouders/familie, pedagogische context)	consistente bev.			
'Modeling': aanbieden/presenteren als pro sociaal rolmodel	consistente bev.			
Bieden van praktische hulp bij het vinden van opleiding/werk ('regelen voor')				X
Cognitief gedragsmatige training	consistente bev.			
Competentievergroting (incl. 'biculturele competentie')	consistente bev.			
Informatieverstrekking over Nederlandse samenleving (incl. waarden- en normen)				X
Conflictbemiddeling/-oplossing ('counseling')				X
Contactlegging tussen ouders en andere pedagogische contexten				X
Organiseren/mobiliseren van sociale steun/ondersteuning voor de jongere				X
Bevorderen dat instellingen die met de jongere te maken hebben beter in staat raken om hem te begeleiden of binnen boord te houden				X
Analyse van het delict (samen met de jongere)				X
Uitoefenen van toezicht en controle (i.h.k.v. doelgerichte begeleiding)	consistente bev.			

Kortom, zes van de dertien kenmerkende interventies blijken overeen te komen met methoden en technieken die aantoonbaar effectief zijn. Eén interventie, die volgens de literatuur aantoonbaar effectief is, wordt impliciet in de methodiekbeschrijving behandeld. Tot slot is opvallend dat van relatief veel kenmerkende interventies van ITB-CRIEM (zeven in getal) niet bekend is of zij effectief zijn.

4.4. Samenvatting

In dit hoofdstuk is als het ware *achter* het programma gekeken. Allereerst is de soliditeit van het ITB-programma onderzocht. Verder is geanalyseerd in welke mate het ITB-programma zich kan spiegelen aan de kennis over werkzame factoren zijn in de begeleiding van jongeren met antisociaal of delinquent gedrag. In dit verband is de literatuur rond het thema *What works* geraadpleegd.

Een solide programma is transparant, onderbouwd, uitvoerig onderzocht en aan de totstandkoming ervan is een gedegen ontwikkelingsproces voorafgegaan. Vastgesteld is dat de soliditeit van ITB harde kern en ITB-CRIEM niet overtuigend is. Als bij ITB-CRIEM rekening wordt gehouden met de zeer jonge 'leeftijd' van het programma, waardoor het nog nauwelijks

aan onderzoek onderworpen heeft kunnen zijn, komt dit programma redelijk goed uit de verf. Bij ITB harde kern laten vooral de onderbouwing van het programma en de wijze waarop het ontwikkeld is te wensen over. Betoogd is dat soliditeit niet moet worden gezien als een voorwaarde of een garantie voor succes. Niettemin is het waarschijnlijker dat een solide programma juist doet waarvoor het ontworpen is (thans: voorkoming van recidive).

In de zogeheten *What works* literatuur worden vijf beginselen onderscheiden, die aan de basis liggen van effectief ingrijpen: het risicobeginsel, het behoeftebeginsel, het responsiviteitsbeginsel, het professionaliteitsbeginsel en het beginsel van programma-integriteit. ITB harde kern blijkt over het geheel genomen maar in beperkte mate aan deze beginselen te voldoen. Alleen de methodische aansluiting van het programma op de mogelijkheden en beperkingen van de deelnemers is expliciet (responsiviteitsbeginsel). Het beginsel dat de interventie dient aan te sluiten op beïnvloedbare factoren die het delinquent gedrag versterken en in stand houden, is maar gedeeltelijk uitgewerkt in de methodiek (behoeftebeginsel). ITB-CRIEM scoort over het geheel genomen gunstiger op de effectiviteitsbeginselen. De aandacht voor (criminogene) behoeften (behoeftebeginsel) en de *match* tussen programma en deelnemers (responsiviteitsbeginsel) is overtuigend. Aan de overige beginselen van effectieve interventie voldoet ITB-CRIEM minder nadrukkelijk of niet.

Aan de hand van de *What works* literatuur is tevens nagegaan of de ITB-programma's aan methoden en technieken refereren die aantoonbaar effectief zijn. Bij ITB harde kern blijkt dat voor vier van de zeven kenmerkende interventies, die zijn onderscheiden, te gelden. Het betreft: de individuele, op de specifieke situatie van de jongere afgestemde begeleiding, de cognitief gedragsmatige aanpak, de combinatie van strikte controle en doelgerichte ondersteuning door de jeugdreclasseringswerker, alsmede het betrekken van de ouders bij de begeleiding. 'Inbedding in een juridisch kader' en 'Multimodale aanpak' zijn interventies die aantoonbaar effectief blijken te zijn, maar min of meer 'verpakt' worden behandeld in de methodiekbeschrijving van ITB harde kern. Bij ITB-CRIEM blijken zes van de dertien kenmerkende interventies overeen te komen met methoden en technieken die aantoonbaar effectief zijn. Het gaat hier om: 'Individuele begeleiding (maatwerk)', 'Multimodale aanpak', 'Modeling', 'Cognitief gedragsmatige training', 'Competentievergroting (incl. 'biculturele competentie')', alsmede 'Uitoefenen van toezicht en controle (i.h.k.v. doelgerichte begeleiding)'. Ook bij ITB-CRIEM wordt 'Inbedding in een juridisch kader' niet expliciet behandeld als interventie. Opvallend is, ten slotte, dat van relatief veel kenmerkende interventies van ITB-CRIEM (zeven in getal) niet bekend is of zij effectief zijn.

5. Landelijke inventarisatie ITB programma's

5.1. Inleiding

Om een beeld te krijgen van de ITB-programma's zoals die landelijk worden uitgevoerd is er gefaseerd een inventarisatie gedaan naar de diverse verschijningsvormen van ITB. In juli en augustus 2004 is daartoe in alle arrondissementen en bij de William Schrikker Groep een telefonische inventarisatie gedaan naar ITB harde kern en ITB-CRIEM²⁵. Een overzicht van de arrondissementen met hun contactpersonen staat weergegeven in bijlage 3. Arnhem en Zutphen worden in dit rapport aangeduid als één arrondissement omdat zij een gezamenlijke jeugdreclassering voeren. Alkmaar, Haarlem en 't Gooi vormen om dezelfde reden ook samen een arrondissement. Onderwerpen die tijdens deze inventarisatieronde aan bod zijn gekomen zijn de algemene kenmerken van de doelgroep zoals afkomst van de jongeren en leeftijd. Daarnaast is gevraagd naar kenmerken van het programma zoals het gebruik van aanvullende programma's, de duur van het programma en het gebruik van de ITB-methodiekbeschrijvingen. Tijdens deze inventarisatie lag het accent op minderjarigen die ITB volgen. ITB harde kern voor meerderjarigen bleek incidenteel voor te komen. Daar waar het relevant is voor dit onderzoek, zal dit expliciet benoemd worden.

De telefonische inventarisatie leverde veel interessante informatie over de beide ITB-programma's. Tegelijkertijd riep deze informatie ook nieuwe vragen op. Om deze vragen te beantwoorden is er een tweede telefonische enquête gehouden. Tijdens de eerste inventarisatie bleek dat niet alle arrondissementen gestart waren met ITB of slechts enkele cliënten op jaarbasis begeleidden. In deze arrondissementen kon men onvoldoende informatie verschaffen over het programma. Daarom is besloten om voor de aanvullende telefonische enquête een selectie te maken van arrondissementen die benaderd zouden worden. De arrondissementen moesten minimaal tien deelnemers op jaarbasis begeleiden om deel te nemen. De tweede inventarisatie is in oktober 2004 gehouden bij de William Schrikker Groep en elf arrondissementen die meer dan tien harde kern/CRIEM-deelnemers begeleiden op jaarbasis. De betrokken arrondissementen zijn: Almelo, Amsterdam, Arnhem/Zutphen, Breda, Den Haag, Dordrecht, Maastricht, Rotterdam en Utrecht. De arrondissementen Zwolle en Almere zijn alleen bevroegd over ITB-CRIEM omdat ze minder dan tien harde kerndeelnemers begeleidden op jaarbasis, respectievelijk omdat ITB harde kern niet meer wordt uitgevoerd. Tijdens deze inventarisatie is ingegaan op onder meer de implementatie van ITB in de praktijk, onderhoud aan het programma, programma-integriteit, de inzet van aanvullende programma's en op het gebruik van de methodiekbeschrijving.

In paragraaf 5.2 staan de resultaten van de eerste inventarisatieronde beschreven. Paragraaf 5.3 geeft een beschrijving van de tweede ronde. In de beschrijvingen zal telkens onderscheid

²⁵ De inventarisatie is, onder verantwoordelijkheid van PI Research, uitgevoerd door Adviesbureau van Montfoort (te Woerden).

gemaakt worden tussen ITB harde kern en ITB-CRIEM. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting (§5.4).

5.2. Eerste inventarisatie ITB

5.2.1. ITB harde kern

5.2.1.1. Doelgroep

Tijdens de eerste inventarisatie is de respondenten gevraagd naar het aantal deelnemers. Op basis van deze aantallen is een selectie gemaakt van arrondissementen voor de tweede inventarisatieronde. In die ronde zijn de officiële aantallen opgevraagd. Deze staan weergegeven in paragraaf 5.3.5.1.

Leeftijd

De respondenten hebben vervolgens een inschatting gemaakt van de leeftijd van de harde kernjongeren. Zij geven aan dat de meeste jongeren die aan het programma deelnemen zestien à zeventien jaar oud zijn. In slechts zeven arrondissementen is ITB harde kern op dit moment beschikbaar voor 18 tot 24-jarigen. Dit zijn de arrondissementen Breda, Groningen, Utrecht, Rotterdam, Almelo, Den Bosch en Amsterdam. Het programma wordt uitgevoerd door de RN, met uitzondering van Amsterdam waar de Jeugdreclassering ITB harde kern uitvoert voor deze leeftijdscategorie. In de andere arrondissementen is het meerderjarigenprogramma niet beschikbaar of respondenten zijn niet op de hoogte van het bestaan ervan.

Etniciteit

Wat betreft afkomst van de jongeren lijken er flinke regionale verschillen te bestaan in de verhouding autochtone/allochtone deelnemers. In de arrondissementen Groningen, Arnhem/Zutphen, Assen, Alkmaar/Haarlem/'t Gooi, Maastricht en Roermond is meer dan de helft van de deelnemers van Nederlandse afkomst. In Middelburg, Breda, Almelo en Leeuwarden is ongeveer de helft van de deelnemers van Nederlandse komaf. De andere helft is veelal van Marokkaanse, Turkse, Antilliaanse of Surinaamse komaf. In de arrondissementen Utrecht, Amsterdam en Den Haag bestaat de harde kerndoelgroep voor meer dan de helft uit jongeren van Marokkaanse komaf. In Dordrecht zijn vooral de Antillianen vertegenwoordigd en in Den Bosch is de meerderheid van allochtone komaf, maar deze groep is divers. In een aantal arrondissementen vormen deelnemers uit voormalig Joegoslavië een grote groep. Benadrukt wordt dat het hier gaat om een schatting, er zijn over het algemeen geen registratiegegevens aan te pas gekomen. Niet alle respondenten waren in staat of bereid percentages in te schatten.

5.2.1.2. Programma

Gebruik methodiekbeschrijving

De respondenten is gevraagd of zij gebruik maken van de methodiekbeschrijving voor ITB harde kern. In alle arrondissementen wordt in meer of mindere mate gebruik gemaakt van de methodiekbeschrijving, aldus de respondenten. Daarbij wordt wel door veel respondenten

aangegeven dat ze de vraag moeilijk te beantwoorden vinden, ofwel omdat ze de methodiekbeschrijving niet goed kennen, ofwel omdat ze menen dat de methodiekbeschrijving zo weinig specifiek is dat lastig te zeggen is wanneer wordt afgeweken. Een aantal keren wordt door de respondenten aangegeven dat niet altijd het aantal van vijf gepleegde delicten wordt gehaald voordat ITB harde kern wordt opgelegd. Ook het consequent hanteren van rode kaarten wordt niet overal gedaan.

Aanvullende documentatie

Vervolgens is gevraagd of de respondenten ook aanvullende beschrijvingen hebben van ITB harde kern of van aanvullende modules. In een aantal arrondissementen zijn aanvullingen geschreven op de methodiekbeschrijving die specifiek is voor het betreffende arrondissement. Deze documenten bleken met name procedureel en informatief van aard te zijn. Er wordt in sommige arrondissementen bijvoorbeeld foldermateriaal verspreid onder de aspirant-deelnemers over ITB. In een aantal arrondissementen zijn er stappenplannen uitgewerkt voor ITB harde kern. In de meeste arrondissementen kunnen jongeren naast ITB harde kern ook deelnemen aan aanvullende programma's op indicatie van de jeugdreclasseringswerker. Tussen de arrondissementen bestaan op dit gebied grote verschillen. In de arrondissementen Middelburg, Roermond, Maastricht, Almelo en Alkmaar/Haarlem/'t Gooi kunnen geen aanvullende programma's worden ingezet. Als redenen hiervoor worden financieringsproblemen genoemd. In deze arrondissementen maken de jeugdreclasseringswerkers meestal wel gebruik van elementen uit de individuele sociale vaardigheidstraining. In de andere arrondissementen kunnen jongeren deelnemen aan één of meerdere aanvullende programma's. Het gaat dan meestal om bestaande programma's van het lokale Bureau Jeugdzorg en soms ook om programma's van externe zorgaanbieders. In de telefonisch enquêtes is slechts enkele keren melding gemaakt van een programma dat speciaal voor de ITB-doelgroep is ontwikkeld (de 'vriendentraining' in Breda, de 'individuele sociale vaardigheidstraining' in Utrecht), maar de relatie met ITB is niet expliciet gedocumenteerd. De meest genoemde aanvullende programma's zijn de 'sociale vaardigheidstraining', de 'agressieregulatietraining' en 'Echt Recht' of 'Herstelrecht'. In Groningen, Rotterdam en Den Haag wordt aangegeven dat in principe alle programma's van Bureau Jeugdzorg toegankelijk zijn voor de ITB-deelnemers. In een aantal arrondissementen zijn er daarnaast externe contacten voor arbeidstoeleiding, kamertraining of gedragsbehandeling in dagtrainingscentra van bijvoorbeeld het Leger des Heils, Groot Batelaar (Arnhem/Zutphen) en de Viersprong (Breda). De ITB-trajecten van de William Schrikker Groep nemen bij het inzetten van aanvullende programma's een aparte plaats in. Het aanbod van de regionale Bureaus Jeugdzorg blijkt niet altijd afgestemd te zijn op de doelgroep van de William Schrikker Groep en ook financieringsproblemen spelen een rol waardoor er door de William Schrikker Groep weinig gebruik gemaakt wordt van aanvullende programma's.

Kortom, bij de uitvoering van ITB harde kern blijkt een scala van aanvullende modules en programma's beschikbaar te zijn. De verschillen tussen de arrondissementen zijn groot. In geen van de arrondissementen is 'officieel' gedocumenteerd waarom en op welke manier de aanvullende programma's worden ingezet.

Duur en contactfrequentie

Vervolgens is de respondenten gevraagd naar de gemiddelde duur van een ITB harde kern traject en het aantal contactmomenten. Het programma voor de harde kern duurt officieel zes maanden. Bij de schorsingsvariant (ITB als bijzondere voorwaarde bij schorsing) heeft soms de zitting plaatsgevonden voordat de zes maanden om zijn. In theorie kan ITB dan worden afgebroken wanneer de jongere zich goed aan de afspraken heeft gehouden. In de praktijk blijkt dit zelden voor te komen en worden in dit geval de laatste maanden ITB bij vonnis opgelegd. De periode van zes maanden wordt dus vrijwel altijd afgemaakt tenzij het traject voortijdig wordt beëindigd vanwege een rode kaart. De respondenten die een schatting hebben gegeven van het aantal trajecten dat succesvol wordt afgerond varieerden daarin van 50 tot 80% waarbij een percentage van tussen de 70 en 80% succesvol afgeronde trajecten het meest wordt genoemd. Onder succesvol wordt hier verstaan dat het programma van zes maanden volledig wordt gevolgd door de jongere. Het aantal contactmomenten wordt aan het begin geschat op twee tot drie keer per week. Het gaat hier vrijwel altijd om persoonlijk contact. De frequentie wordt bij de meeste jongeren gedurende het traject lager. Aan het einde van het traject is er meestal wekelijks persoonlijk contact met daarnaast telefonisch contact. In het arrondissement Middelburg is de contactfrequentie lager omdat het een uitgestrekt gebied beslaat, waardoor jeugdreclasseringswerkers langere reistijd hebben.

Verlenging

Niet alle respondenten blijken op eenzelfde wijze om te gaan van verlenging van ITB harde kern. In de arrondissementen Maastricht, Den Bosch en Dordrecht wordt slechts een enkele keer verlengd. In Arnhem/Zutphen komt het in eenderde van de zaken voor dat de jongere ITB harde kern als bijzondere voorwaarde na schorsing krijgt en dan bij de zitting na een aantal of na de zes maanden nog zes maanden ITB harde kern per vonnis krijgt opgelegd. In de andere arrondissementen komt verlenging van de begeleiding na afloop van de zes maanden nooit of bijna nooit voor. Als reden hiervoor wordt genoemd dat de jongere gaat wennen aan intensieve begeleiding en dat verlenging het doel van de begeleiding voorbij streeft: het op weg helpen naar zelfstandigheid. Ook wordt ITB harde kern gezien als een laatste mogelijkheid om uit het straftraject te blijven, waarbij verlenging niet past. In de praktijk blijkt er ook bijna altijd sprake te zijn van continuering van het reclasseringscontact in de vorm van een maatregel Hulp en Steun. De lengte van deze vorm van nazorg varieert in de verschillende arrondissementen van zes maanden tot twee jaar of "zo lang de jeugdreclassering dat nodig acht", aldus een respondent.

5.2.2. ITB-CRIEM

5.2.2.1. Doelgroep

ITB-CRIEM was bij aanvang alleen toegankelijk voor jongeren afkomstig uit steden die onder het grote steden beleid vallen. In de circulaire van juni 2004²⁶ is deze voorwaarde komen te vervallen. In Assen, 't Gooi (onderdeel uitmakend van het arrondissement Alkmaar/Haarlem)

²⁶ ministerie van Justitie, aanbieding methodiekbeschrijving CRIEM, kenmerk 5286888/04/DJC 2004.

en in Middelburg is ITB-CRIEM pas sinds die tijd opgestart. Over deze arrondissementen wordt in onderstaande daarom ook niet gerapporteerd.

Leeftijd

Net als bij de harde kernjongeren geven de respondenten ook over de deelnemers aan ITB-CRIEM aan dat ze gemiddeld zestien of zeventien jaar oud en dat het vrijwel alleen om jongens gaat.

Etniciteit

ITB-CRIEM is bedoeld voor alle jongeren met een niet-westerse achtergrond. In de meeste arrondissementen zijn de vier grootste groepen (Marokkaans, Antilliaans, Surinaams en Turks) vertegenwoordigd. In de arrondissementen waar respondenten een inschatting hebben gemaakt, wordt het aandeel van de vier hoofdgroepen boven de 75% ingeschat. In enkele arrondissementen (Breda, Den Haag, Maastricht, Almelo) is een kwart tot zestig procent van de deelnemers afkomstig uit andere dan de vier hoofdgroepen. In Roermond, Maastricht, Zwolle en Den Haag is bijvoorbeeld een grote groep afkomstig uit voormalig Joegoslavië. In Maastricht is het aandeel van deze groep zo'n 40%. In Almelo vormen Suryoye-jongeren (een Syrisch-Orthodoxe bevolkingsgroep afkomstig uit onder meer Syrië, Irak, Iran en Turkije) één van de grootste groepen. Ook hier gaat het om inschattingen die gemaakt zijn door de respondenten. Er zijn over het algemeen geen registratiegegevens aan te pas gekomen.

5.2.2.2. Programma

Gebruik methodiekbeschrijving

In 2000 zijn in verschillende arrondissementen de CRIEM-trajecten gestart. Er is in beginsel een aantal hoofdlijnen uitgezet, maar veel moest nog in de praktijk worden uitgevonden. Deze ervaringen zijn meegenomen bij het schrijven van de methodiekbeschrijving voor ITB-CRIEM, die in juni 2004 is verschenen. De respondenten in zes arrondissementen geven aan dat ze een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming hiervan. De reacties op de methodiekbeschrijving zijn buitengewoon positief. Vooral het stappenplan ('de ITB-CRIEM aanpak in schema') vinden de respondenten erg bruikbaar. Respondenten vinden het een praktische methodiekbeschrijving. De respondenten herkennen veel terug in de beschrijvingen, veel beschreven methodiekonderdelen komen overeen met het programma zoals het in de praktijk wordt uitgevoerd. Op twee onderdelen blijkt er in de praktijk afgeweken te worden van de methodiekbeschrijving. Ten eerste is het accent op integratieproblematiek van etnische minderheden in de praktijk vaak minder sterk aanwezig dan in de methodiekbeschrijving wordt beschreven. De CRIEM-deelnemers zijn vaak tweede of derde generatie jongeren voor wie integratieproblematiek minder speelt. In de begeleiding is niet altijd extra aandacht voor dit thema. Ten tweede wordt in de methodiekbeschrijving de CRIEM-aanpak gekenmerkt door een systeemgericht benadering. De interventies zouden niet alleen op de jongere gericht moeten zijn, maar op zijn pedagogische context. In de praktijk blijkt dit onderdeel nog niet goed uit de verf gekomen. De begeleiding richt zich in veel arrondissementen toch nog voornamelijk op de jongere.

Aanvullende documentatie

Net als bij ITB harde kern is ook bij CRIEM gevraagd naar de inzet van aanvullende modules en de aanwezigheid van programmabeschrijvingen. Over het algemeen worden bij ITB-CRIEM dezelfde aanvullende programma's ingezet als bij ITB harde kern. Er wordt wel minder vaak gekozen voor een aanvullend programma. Enerzijds vanwege de duur van het traject, anderzijds vanwege de 'lichtere' doelgroep. De intensieve aanvullende programma's, zoals een dagtrainingscentrum, wordt meestal te zwaar geacht voor de CRIEM-jongeren. Ook wat betreft de aanwezigheid van 'eigen' programmabeschrijvingen zijn er geen verschillen met ITB harde kern. De meeste arrondissementen hebben wel wat beschreven, maar ook hier gaat het voornamelijk om procedurele beschrijvingen of om bijvoorbeeld een uitgebreide beschrijving van de CRIEM-doelgroep in het arrondissement.

Duur en contactfrequentie

Het ITB-CRIEM programma duurt drie maanden. Volgens de respondenten is er aan het begin van het traject gemiddeld twee tot drie keer in de week persoonlijk contact tussen de jeugdreclasseringswerker en de jongere. Gedurende het traject wordt het aantal contactmomenten minder tot ongeveer één keer per week. Soms is het nodig dat een jongere langere tijd intensief begeleid wordt. In die gevallen kan een verlenging van drie maanden worden aangevraagd.

Verlenging

In de praktijk blijkt op verschillende wijze te worden omgegaan met de verlenging van de begeleiding. De respondenten in het arrondissement Utrecht geven bijvoorbeeld aan dat ITB-CRIEM nooit verlengd wordt. In elf arrondissementen wordt aangegeven dat een verlenging incidenteel plaatsvindt. In Almelo vindt verlenging in ongeveer één op de zes trajecten plaats en in Breda wordt ongeveer éénvijfde van de trajecten verlengd. In de arrondissementen Maastricht en Arnhem/Zutphen komt verlenging het meest voor. In Maastricht wordt de helft van de CRIEM-trajecten verlengd met drie maanden. In Arnhem/Zutphen geldt dit zelfs voor driekwart van de trajecten. In dit laatste arrondissement wordt daarbij wel opgemerkt dat het streven is om alles in drie maanden op de rails te krijgen en de bestending ervan in regulier jeugdreclasseringscontact te laten plaatsvinden. In de overige arrondissementen vindt deze vorm van nazorg al plaats. De meeste jongeren worden na beëindiging van ITB-CRIEM begeleid door de reguliere jeugdreclassering in het kader van de maatregel Hulp en Steun. De begeleidingsduur hiervan verschilt per jongere en varieert van drie maanden tot twee jaar.

5.3. Tweede inventarisatie

5.3.1. Inleiding

De tweede inventarisatie is uitgevoerd bij een selectie van de arrondissementen en de William Schrikker Groep uit de eerste ronde. De ITB-aanbieders die al enige routine hadden in het begeleiden van deelnemers zijn geselecteerd voor de tweede ronde. Het ging hier om arrondissementen die minimaal vijftien cliënten begeleiden op jaarbasis. Tijdens de tweede ronde is in de verschillende arrondissementen nader ingegaan op de regionale ITB-

programma's. Aan de respondenten van de verschillende arrondissementen zijn vragen gesteld over de wijze waarop ITB in de praktijk is geïmplementeerd. Er is ingegaan op de vraag of de uitvoering in de praktijk overeenkomt met de oorspronkelijke opzet (de zogenaamde programma-integriteit) en op het onderhoud van het programma. Ten slotte zijn er vragen gesteld over de werkwijze in de praktijk.

De implementatie van ITB in de praktijk is bij ITB harde kern op een andere wijze verlopen dan bij ITB-CRIEM. De resultaten hierover zullen afzonderlijk worden besproken. Op de vragen over programma-integriteit, onderhoud en de werkwijze in de praktijk werd voor de beide ITB-programma's vergelijkbaar geantwoord. De resultaten hierover worden gezamenlijk weergegeven.

5.3.2. Implementatie van ITB harde kern

Om meer bekendheid te geven aan ITB harde kern zijn de verschillende arrondissementen geïnformeerd door middel van circulaires van het ministerie van Justitie. Voor de ketenpartners (Raad voor de Kinderbescherming, Rechter-commissaris, Openbaar ministerie, politie, indicatie-instellingen, etcetera) zijn er door de ITB-coördinatoren en de jeugdreclasseringswerkers informatiebijeenkomsten georganiseerd en zijn er werkbezoeken gedaan. Om de jeugdreclasseringswerkers op te leiden in de methodiek zijn zij getraind door externe trainingsbureaus in opdracht van de MOgroep. Niet alle betrokkenen hebben dezelfde training gevolgd. Ook het tijdstip waarop de training plaatsvond verschilt per arrondissement. De geïnterviewden geven aan dat dat varieerde van enkele maanden na de start van ITB harde kern tot vier jaar na de start van ITB harde kern. De arrondissementen die lang hebben moeten wachten op de training hebben ter overbrugging een eigen aanpak ontwikkeld om de jeugdreclasseringswerkers in te werken in de methodiek. Er werden bijvoorbeeld intervisiebijeenkomsten georganiseerd waarin casuïstiek werd besproken, er werd lokaal foldermateriaal ontwikkeld en een rapportagesysteem werd opgezet. Er zijn lokaal geen interne trainingen ontwikkeld. Over de wijze waarop jeugdreclasseringswerkers ingewerkt zijn, blijkt helaas niets op papier gezet.

5.3.3. Implementatie van ITB-CRIEM

De ITB-CRIEM-trajecten zijn gestart in 2000 in de grote steden. Sinds het verschijnen van de methodiekbeschrijving in juni 2004 is ITB-CRIEM landelijk beschikbaar. Door middel van circulaires van het ministerie van Justitie en het verschijnen van de methodiekbeschrijving is er bekendheid gegeven aan ITB-CRIEM. Om meer bekendheid te geven aan ITB-CRIEM bij de ketenpartners zijn net als bij ITB harde kern regionale informatiebijeenkomsten georganiseerd en zijn er werkbezoeken gedaan door de ITB-coördinatoren en de jeugdreclasseringswerkers.

Vrijwel alle arrondissementen zijn gestart met de CRIEM-trajecten voordat er een training beschikbaar was. Tussen de arrondissementen bestaan verschillen in de manier waarop medewerkers intern zijn opgeleid in de werkwijze van ITB-CRIEM. In de meeste arrondissementen zijn intern bijeenkomsten geweest met de jeugdreclasseringswerkers, teamleiders en gedragsdeskundigen waarin ITB-CRIEM centraal stond. Hierin werd gebruik gemaakt van de circulaires, van de CRIEM-nota en/of van de methodiekbeschrijving. Het

arrondissement Utrecht heeft in de afgelopen twee jaar twee keer een training voor de CRIEM-medewerkers ingekocht bij Radar.

Sinds medio 2004 is er een training van De Transfergroep beschikbaar voor uitvoerders van CRIEM-trajecten. De training wordt op maat aangeboden, de duur van de training wordt aangepast aan de vraag en het budget van de opdrachtgever. De eerste training heeft begin november 2004 plaatsgevonden, een tweede groep volgt in het voorjaar van 2005. In ongeveer de helft van de arrondissementen heeft inmiddels (een deel) van de jeugdreclasseringswerkers de training gevolgd.

Volgens enkele respondenten had de MOgroep de cursus voor CRIEM-medewerkers uitgebreider onder de aandacht mogen brengen. Volgens de MOgroep is hier voldoende aandacht aan besteed, en heeft de onbekendheid met de training te maken met interne communicatie binnen de jeugdreclassering.

5.3.4. Programma-integriteit en onderhoud

Programma-integriteit betreft de vraag of het programma wordt uitgevoerd zoals het bedoeld is. De respondenten hebben vragen beantwoord over eventuele verschillen van de oorspronkelijke opzet. Bovendien is gevraagd naar begeleiding en ondersteuning van de werkers bij het uitvoeren van ITB, bijvoorbeeld in de vorm van supervisie aan jeugdreclasseringswerkers.

5.3.4.1. Verschillen met de oorspronkelijke opzet

Op de vraag naar programma-integriteit noemen de respondenten verschillen in de doelgroep, in de vorm van ITB en inhoudelijke verschillen. Verschillende respondenten vinden de methodiekbeschrijving voor ITB harde kern vrij algemeen en vinden het daarom lastig om inhoudelijke verschillen te benoemen.

Wat betreft de verschillen in de doelgroep wordt in Breda en Assen opgemerkt dat ook jongens in het harde kerntraject worden toegelaten met minder dan de 'vereiste' vijf antecedenten waarvan twee in het peiljaar, om te voorkomen dat deze jongens afglijden. De beslissing over toelating ligt uiteraard bij het Openbaar Ministerie en niet bij de jeugdreclassering. In de arrondissementen Arnhem/Zutphen en Dordrecht geven de respondenten aan dat soms 'te lichte' jongens worden toegelaten voor ITB harde kern. Vaak gaat het dan om Nederlandse jongens die eigenlijk een CRIEM-traject zouden moeten volgen. Omdat dit niet voor autochtone jongens is bedoeld wordt ITB harde kern opgelegd.

In de arrondissementen Dordrecht, Den Haag en Arnhem/Zutphen wordt over de CRIEM-doelgroep opgemerkt dat er incidenteel westerse jongeren of Nederlanders toegelaten worden tot ITB-CRIEM. In Almere worden niet altijd first-offenders toegelaten, ook jongeren die al meerdere delicten hebben gepleegd en dus eerder voor een harde kerntraject in aanmerking zouden komen. De respondent in Rotterdam geeft aan dat kinderrechtshouders in hun arrondissement vaak ITB opleggen, zonder onderscheid tussen harde kern of CRIEM.

Wat betreft de vorm van ITB harde kern wordt op diverse onderdelen afgeweken van de methodiekbeschrijving: 1) aanmelding en intake, 2) het gebruik van rode kaarten en 3) de mate van controleren.

Ad 1) In het arrondissement Amsterdam verloopt de aanmelding en intake niet altijd zoals dit beschreven staat in de methodiekbeschrijving. Zo is het wel eens voorgekomen dat een jongere, op advies van de Raad, ITB harde kern opgelegd heeft gekregen, terwijl er nog geen contact is geweest met de Jeugdreclassering. Ook wordt in dit arrondissement soms twee of drie keer ITB-CRIEM opgelegd aan dezelfde jongeren.

Ad 2) Een respondent in Rotterdam merkt op dat het wel eens voorgekomen is dat een jongere een rode kaart heeft gekregen en dat vervolgens opnieuw ITB harde kern wordt opgelegd. De rode kaarten blijken in Maastricht helemaal niet te worden gebruikt. De respondent geeft aan dat ze ervan uit gaan dat een criminele levenswijze niet direct te veranderen is en dat deelnemers niet te snel afgerekend moeten worden op hun fouten.

Ad 3) Een andere veelgenoemd verschil is de intensiteit van de controle bij de harde kern trajecten. In de arrondissementen Almelo, Den Haag en Breda wordt aangegeven door de respondenten dat de controle intensiever is dan beschreven staat in de methodiekbeschrijving. Daarbij wordt in de laatste twee arrondissementen opgemerkt dat deze controle-intensiteit inmiddels weer beperkt is om de vereiste caseload te kunnen halen.

In Zwolle en bij de William Schrikker Groep worden inhoudelijke verschillen genoemd met de oorspronkelijk opzet. De respondent in Zwolle geeft aan dat de rol van ouders in de methodiekbeschrijving onderbelicht is. In dit arrondissement wordt in de praktijk meer nadruk gelegd op de rol van de ouders. Voorafgaande aan het traject wordt bekeken of de ouders voldoende draagkracht hebben. Is dit niet het geval dan is dat een reden om een jongere niet in het traject op te nemen. In het begin worden de ouders zeer intensief betrokken bij het traject omdat het de bedoeling is dat zij later het ouderlijk gezag weer overnemen. Door een respondent van de William Schrikker Groep wordt opgemerkt dat de methodiekbeschrijving niet volledig aansluit bij het werken met verstandelijk gehandicapten.

5.3.4.2. Begeleiding en ondersteuning

In vrijwel alle arrondissementen is sprake van een vorm van supervisie, casuïstiekbesprekingen of intervisie ter ondersteuning van de uitvoering van ITB. De frequentie varieert van eens per maand tot elke week. In de arrondissementen Almelo, Almere en Rotterdam krijgen de jeugdreclasseringswerkers supervisie van een gedragsdeskundige of een werkbegeleider. Hierin worden zowel inhoudelijke als organisatorische zaken, zoals afspraken met ketenpartners, besproken. In de andere arrondissementen worden regelmatig (variërend van wekelijks tot maandelijks) intervisiebijeenkomsten gepland of casuïstiekbijeenkomsten gehouden. In Breda vindt zowel supervisie (niet structureel) als intervisie plaats. In deze intervisiegroepen zitten meestal niet alleen de jeugdreclasseringswerkers van ITB harde kern en ITB-CRIEM, maar ook de medewerkers van de reguliere jeugdreclassering. Tijdens deze bijeenkomsten wordt casuïstiek afgewisseld met onderwerpen zoals methodisch inhoudelijke aspecten (omgaan met netwerk en ouders, het gebruik van beloningssystemen, inzet van rode kaarten en veel voorkomende problematiek bij jongeren), regelgeving en de samenwerking met de ketenpartners. In het arrondissement Arnhem/Zutphen wordt tijdens de casuïstiekbijeenkomsten gebruik gemaakt van de methodiekbeschrijving om te toetsen of de gehanteerde werkwijze nog overeenkomt met de beoogde werkwijze. In Dordrecht vindt de intervisie plaats aan de hand van de zogenaamde

'methodiek voor intervisie van De Transfergroep'. Daarnaast geven de respondenten aan dat er bijna dagelijks overleg gevoerd wordt met collega-jeugdreclasseringswerkers en dat de gedragsdeskundige regelmatig wordt geconsulteerd.

5.3.4.3. *Bijscholing*

Naast de begeleiding en ondersteuning die de jeugdreclasseringswerkers krijgen ter ondersteuning van de uitvoering van ITB harde kern bestaat slechts bij een viertal arrondissementen de mogelijkheid om bijscholing te volgen. De arrondissementen Den Haag en Amsterdam organiseren bijvoorbeeld maandelijks bijeenkomsten waarin verschillende thema's besproken worden zoals theoretische achtergrond van delictgedrag en risicofactoren, fasering van de ITB-trajecten, methoden voor informatieverzameling zoals een sociogram, netwerkonderzoek en huisbezoek, integratie en interculturalisatie etcetera. In de arrondissementen Maastricht en Arnhem/Zutphen worden de wensen van jeugdreclasseringswerkers op het gebied van bijscholing regelmatig geïnventariseerd. Ze kunnen zich bijvoorbeeld op laten leiden tot sociale vaardigheidstrainer, als oudertrainer of een cursus volgen in agressiebeheersing en zelfverdediging.

5.3.5. **Werkwijze in de praktijk**

5.3.5.1. *Kenmerken uitvoerders*

Over de 11 arrondissementen die zijn geselecteerd voor de tweede inventarisatie zijn gegevens opgevraagd over het aantal ITB-trajecten dat op jaarbasis begeleid wordt. De aantallen staan weergegeven in tabel 5.1. De gegevens hebben betrekking op het aantal ITB-trajecten, van de 11 arrondissementen uit de tweede inventarisatie, dat begroot is voor 2004 voor de Bureaus Jeugdzorg (BJZ). Het aantal trajecten dat in 2004 daadwerkelijk is gestart en afgerond is nog niet bekend.

De BJZ kennen een andere provinciale indeling dan de indeling in arrondissementen. Per BJZ is daarom aangegeven welke arrondissementen daar betrekking op hebben. Een jeugdreclasseringswerker met een fulltime werkverband (=1fte: 36 uur) kan ongeveer acht harde kerndeelnemers of zes CRIEM-deelnemers begeleiden (respectievelijk 1:8 en 1:6).

Tabel 5.1. Aantal ITB-trajecten dat per Bureau Jeugdzorg beschikbaar is gesteld voor 2004

Bureaus Jeugdzorg	Begroting ITB harde kern	Begroting ITB_CRIEM
	2004	2004
Overijssel (Almelo, Almere en Zwolle)	14	48
Gelderland (Arnhem/Zutphen)	52	32
Haaglanden (Den Haag)	24	48
Limburg (Maastricht)	33	40
Zuid-Holland (Dordrecht)	28	40
Rotterdam	20	26
Utrecht	50	38
Brabant (Breda)	24	91
William Schrikker Groep	29	10
Totaal	274	373

In de tabel valt met name Brabant op met 91 ITB-CRIEM trajecten, ten opzichte van 'maar' 24 harde kerntrajecten. De meeste BJZ voeren tussen de 20 en 30 harde kerntrajecten op jaarbasis uit. Utrecht en Gelderland overschrijden deze aantallen fors, met respectievelijk 50 en 52 trajecten op jaarbasis. Voor ITB-CRIEM liggen de gemiddelde aantallen iets hoger. De meeste BJZ voeren jaarlijks tussen de 35 en 50 CRIEM-trajecten uit. De aantallen bij de William Schrikker Groep en in Rotterdam zijn lager dan het gemiddelde.

5.3.5.2. Intake

Wanneer ITB harde kern of ITB-CRIEM is opgelegd gaat de jeugdreclasseringswerker allereerst kennis maken met de deelnemer. Vaak worden naast gesprekken met de jongere ook gesprekken gevoerd met ouders, school en eventueel een werkgever. Niet alle arrondissementen hebben richtlijnen voor de intake expliciet beschreven. In de enquête is geïnventariseerd of bij de intake op systematische wijze informatie wordt verzameld bij de jongere over:

- het risico op recidive
- de intellectuele en praktische vaardigheden, leerbaarheid en leerstijl
- welke tekorten, eigenschappen en behoefte het delictgedrag van de jongere veroorzaken c.q. in stand houden (criminogene factoren)

Dit zijn belangrijke randvoorwaarden voor een effectieve aanpak (zie ook hoofdstuk 4).

Vervolgens is aan de respondenten gevraagd in hoeverre deze informatie richtinggevend is voor de invulling van de begeleiding.

In een viertal arrondissementen (Amsterdam, Breda, Almere en Utrecht) bestaan er checklists waarop onderwerpen staan die tijdens de intake aan de orde moeten komen en/of instanties die moeten worden bezocht. Daarbij wordt opgemerkt dat in de praktijk deze checklists niet altijd gebruikt worden. Volgens de respondenten komt dit omdat de jeugdreclasseringswerkers de checklist in hun hoofd hebben. In Den Haag bestaat er voor de intake van ITB-CRIEM een aankruisformulier met risicofactoren voor crimineel gedrag, maar ook dit formulier wordt in de praktijk niet vaak gebruikt. Bij het schrijven van het plan van aanpak wordt het formulier erbij gepakt om te controleren of alle benodigde informatie is uitgevraagd. Bij de intake van ITB harde kern in Den Haag wordt gebruik gemaakt van het systeem RED (Registratie en Diagnostiek). De jeugdreclassering Utrecht is onlangs begonnen met de Startmethodiek voor intake. Deze wordt ook bij ITB gebruikt. Met deze methode wordt systematisch gevraagd naar risico op recidive, criminogene en beschermende factoren. Ook motivatie, vaardigheden en leerbaarheid komen aan bod. In de andere arrondissementen staan geen richtlijnen voor de intake op papier.

Op de vraag of er ook systematisch informatie wordt verzameld over de kans op recidive en over intellectuele en praktische vaardigheden van jongeren wordt alleen in Amsterdam bevestigend geantwoord. De jeugdreclasseringswerkers vullen bij elke intake een risicotaxatieformulier in. Daarnaast maken ze een inschatting van het risico op recidive, van de aanwezige intellectuele en praktische vaardigheden, van de leerbaarheid en van de leerstijl van de jongere. In de andere arrondissementen wordt meestal een impliciete, gevoelsmatige inschatting gemaakt van de intellectuele en praktische vaardigheden, leerbaarheid en leerstijl.

Vrijwel alle respondenten geven aan bij de intake vooral aandacht te besteden aan problemen van de jongere die samenhangen met het delictgedrag. Frequent worden problemen genoemd die in de literatuur niet worden aangemerkt als criminogene factoren, zoals het niet kunnen uiten van onvrede, onzekerheid, onregelmatig dag- en nachtritme, slecht contact tussen ouder en kind. In Den Haag (ITB harde kern) en in Arnhem/Zutphen wordt niet specifiek gekeken naar criminogene factoren maar wordt informatie verzameld op verschillende leefgebieden. In alle arrondissementen wordt aandacht besteed aan het in kaart brengen van de motivatie van de jongere en zijn ouders.

De respondenten uit alle arrondissementen geven aan dat de informatie uit de intake altijd richtinggevend is voor de begeleiding. In Dordrecht wordt bijvoorbeeld in een multidisciplinair overleg met de jeugdreclasseringswerker, de gedragsdeskundige en de teamleider een analyse gemaakt van het delictpatroon. Op basis van deze analyse wordt een werkhypothese gemaakt die wordt omgezet in een plan van aanpak. De meeste arrondissementen zeggen vooral in te zetten op die problemen die samenhangen met het delictgedrag zoals de thuissituatie en school.

5.3.5.3. Karakter van de begeleiding

ITB-interventies worden deels uitgevoerd vanuit het oogpunt van controle/straf en deels met het pedagogische oogmerk van gedragsbeïnvloeding. In de enquête hebben de respondenten toegelicht op welk van de twee het zwaartepunt ligt en of dit verschilt per jeugdreclasseringswerker, per jongere of per fase van het traject. De respondenten waren eenduidig op dit punt. In de woorden van de respondent van de William Schrikker Groep: "De nadruk ligt altijd op gedragsbeïnvloeding, bij ITB harde kern gebruik je daarvoor vooral confrontatie en controle, bij ITB-CRIEM gebruik je meer hulpverleningstechnieken."

ITB-CRIEM is meer gericht op hulpverlening dan op controle of straf. ITB-CRIEM is vooral een zorgtraject, gericht op het aanleren van nieuwe vaardigheden. Bij ITB harde kern ligt de nadruk ook op gedragsverandering, maar in een duidelijker en strenger kader. ITB harde kern lijkt niet op vrijwillige hulpverlening; aan de afspraken van de weekkaart valt in principe niet te tornen en wanneer een jongere zich niet aan de afspraken houdt kan dit strafrechtelijke gevolgen hebben. De nadruk ligt niet primair op straffen, het uiteindelijke doel is gedragsverandering, het voorkomen van recidive. Jongeren zien het zelf wel als straf, omdat ITB hen is opgelegd. Vooral in de eerste fase ligt de nadruk op controle en het bieden van structuur met de weekkaart. In de tweede fase, wanneer de jongere vrijheden terugverdient, wordt het accent op controle minder groot. Het accent op controle verschilt volgens de meeste arrondissementen wel per jongere, bij de een is een hardere aanpak met een strakkere controle nodig, terwijl anderen meer baat hebben bij ondersteuning en begeleiding.

5.4. Samenvatting

Van het ITB-programma is genoegzaam bekend dat in den lande aan de uitvoering van het programma op diverse manieren gevolg wordt gegeven. De beschikbare methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern en ITB-CRIEM zijn verschenen, enige tijd nadat de eerste (experimentele) programma's in de praktijk zijn gestart. Uit het onderzoek blijkt dat de 'officiële' methodiek veel afdekt van hetgeen in de praktijk feitelijk plaatsvindt (wat het

sterkst voor ITB-CRIEM blijkt te gelden). Aan de andere kant hebben de beschrijvingen geen dwingend karakter en laten zij veel ruimte voor lokaal initiatief en specifieke invulling.

De landelijke enquête onder ITB-coördinatoren bevestigt het bestaan van een grote variatie van ITB-programma's voor harde kernjongeren en voor allochtone first offenders en incidentele plegers. Een opvallend (vorm)verschil is allereerst dat ITB in sommige arrondissementen exclusief uitgevoerd door 'specialisten', terwijl andere arrondissementen ITB combineren met de reguliere jeugdreclasseringspraktijk. Een tweede vormverschil betreft het (juridisch) kader waarin ITB wordt aangeboden. In enkele arrondissementen zijn de selectiecriteria voor deelnemers aan ITB versoepeld, waardoor voor ITB harde kern ook jongeren met een 'lichtere' delictgeschiedenis worden toegelaten of bij ITB-CRIEM ook autochtonen en recidiverende jongeren in aanmerking komen. Over de toepassing van sancties bij het niet nakomen van afspraken ('rode kaart' bij ITB harde kern) blijken verschillende opvattingen te bestaan. Dat geldt ook voor de regels die voor de verlenging van de programmadeelname bestaan. Deze worden zeer verschillend gehanteerd. Er zijn arrondissementen die verlenging categorisch uitsluiten, maar ook die van deze mogelijkheid tamelijk vaak gebruik maken (oplopend tot de helft van de cliënten).

Qua inhoud hebben de verschillen in de eerste plaats betrekking op de grote verscheidenheid van programma's (zoals socialevaardigheidstraining, agressieregulatietraining, 'Herstelrecht') die in de arrondissementen ingezet kunnen worden ter aanvulling van ITB. De verscheidenheid betreft zowel het aantal potentieel inzetbare programma's als de programma-inhoud. Overigens is in geen van deze arrondissementen formeel gedocumenteerd waarom en op welke wijze deze additionele interventies ten behoeve van ITB worden gebruikt. Een tweede inhoudelijk verschil betreft de cliëntgerichte informatieverzameling. In het ene arrondissement gebeurt dit weliswaar systematischer en meer gestandaardiseerd dan in de andere, maar over de gehele linie laat de aandacht voor dit onderdeel sterk te wensen over. De eerder genoemde beginselen van effectieve interventie vereisen een gedegen verzameling van gegevens bij individuele cliënten over het recidiverisico (risicobeginsel), over factoren en behoeften die het delinquente gedrag versterken en in stand houden (behoeftebeginsel), alsmede over intellectuele en praktische vaardigheden (responsiviteitsbeginsel). In geen van de arrondissementen wordt bij de informatieverzameling stelselmatig aandacht aan deze grondbeginselen besteed. Tot slot blijkt uit de landelijke enquête onder ITB-coördinatoren dat het accent dat in de ITB-CRIEM-methodiekbeschrijving op de integratieproblematiek wordt gelegd, in de praktijk veelal niet de overeenkomstige aandacht krijgt. Verder meent men dat het belang, dat formeel aan een systeemgerichte benadering wordt gehecht, over het algemeen minder sterk in de praktijk van ITB-CRIEM is terug te vinden.

6. De bereikte doelgroep

6.1. Inleiding

In dit hoofdstuk staan de deelnemers van ITB in de praktijk centraal. Om zicht te krijgen op die doelgroep zijn ten eerste landelijke sleutelfiguren van het ministerie van Justitie, en de MO-groep geïnterviewd en een sleutelfiguur van De Transfergroep Rotterdam. De spanning tussen theorie en praktijk stond in het interview centraal. Thema's die aan bod zijn gekomen zijn doelgroep en juridisch kader, inhoud en uitvoering, procedure en samenwerking met de ketenpartners en randvoorwaarden.

Vervolgens is er een selectie gemaakt van drie arrondissementen waarbij een zogenaamd 'diepte-onderzoek' is uitgevoerd. Dit onderzoek bestond naast een aantal interviews met regionale sleutelfiguren, uit een dossieronderzoek. De arrondissementen moesten aan een aantal criteria voldoen, te weten:

- Begeleiding van minimaal vijftien cliënten per arrondissement en programma (ITB harde kern en ITB-CRIEM) op jaarbasis;
- De cliënten zijn normaal begaafd;
- In de selectie zijn zowel rurale als grootstedelijke gebieden vertegenwoordigd;
- In de selectie zitten zowel arrondissementen die enkel ('kaal') ITB aanbieden als arrondissementen die tevens gebruik zeggen te maken van aanvullende programma's;

De arrondissementen regio Breda, Dordrecht en Amsterdam zijn op basis van deze criteria geselecteerd. De ITB-coördinatoren van deze arrondissementen zijn geïnterviewd. Om een breder beeld te krijgen van ITB in de praktijk zijn per arrondissement vervolgens ook andere sleutelfiguren geïnterviewd: een kinderrechter in Breda, een teamleider van de Raad voor de Kinderbescherming in Dordrecht en een jeugdofficier van Justitie in Amsterdam. Met zowel de landelijke sleutelfiguren (inclusief De Transfergroep) als de regionale sleutelfiguren is hetzelfde semi-gestructureerd interview gehouden²⁷. De interviewresultaten die betrekking hebben op de doelgroep komen in dit hoofdstuk aan bod. In hoofdstuk 7 worden de overige onderwerpen behandeld.

Bij de drie geselecteerde arrondissementen is vervolgens dossieronderzoek gedaan. Per arrondissement zijn de veertien laatst afgeronde dossiers onderzocht (veertien ITB harde kern dossiers én veertien ITB-CRIEM dossiers). Tenslotte zijn er via het WODC strafrechtelijke gegevens over de ITB-deelnemers van de geselecteerde arrondissementen onttrokken aan de Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD), een versleutelde,

²⁷ De namen van de geïnterviewde landelijke en regionale sleutelfiguren zijn vermeld in bijlage 3.

geanonimiseerde kopie van het Justitiële Documentatiesysteem (JDS) in Almelo.²⁸ Het JDS geeft voor alle (rechts)personen die met de Nederlandse Justitie in aanraking zijn gekomen, een overzicht van de strafzaken waarin zij als verdachte centraal stonden. Van elke strafzaak is geregistreerd wanneer en bij welk parket de zaak werd aangemeld, om welke delicten het ging en hoe en door welke instantie de zaak is afgedaan (Wartna, Blom & Tollenaar, 2004).

In dit hoofdstuk worden allereerst de interviewresultaten weergegeven over de harde kernjongeren (paragraaf 6.2). Vervolgens komen in paragraaf 6.3 de interviewresultaten over de CRIEM-jongeren aan bod. In paragraaf 6.4 volgt een beschrijving van de achtergrondgegevens van de doelgroep, zoals verkregen uit het dossieronderzoek en het Informatiesysteem Jeugdzorg (IJ). In paragraaf 6.5 worden de strafrechtelijke gegevens weergegeven, afkomstig uit de OBJD. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting (§ 0).

6.2. De doelgroep van ITB harde kern

6.2.1. Interviews met landelijke sleutelfiguren²⁹

ITB harde kern is bedoeld voor jongeren van 12 tot en met 24 jaar met een behoorlijk uitgebreid strafrechtelijk verleden waarbij de laatste delicten detentiewaardig zijn. Het gaat volgens geïnterviewden om jongeren die voortdurend delictgedrag vertonen. Ze zijn volgens hen de zogenaamde 'bekenden' van de politie. Uit de raadsonderzoeken blijkt veelal dat de jongeren slecht contact hebben met hun ouders en dat ze geen adequate vrijetijdsbesteding hebben. Het programma is bedoeld als 'een laatste kans'.

De doelgroepomschrijving is in de loop der jaren bijgeschaafd. Er heeft een aantal procedurele wijzigingen plaatsgevonden. Het ging in de beginperiode van ITB harde kern om jongeren met een behoorlijk strafrechtelijk verleden, waarvan alleen de laatst gepleegde delicten detentiewaardig waren. Dit begrip is volgens geïnterviewden inmiddels opgerekt. Daarnaast geven zij aan dat ITB harde kern aan het begin alleen bij vonnis op werd gelegd, dat was althans de bedoeling van de toenmalige Minister van Justitie. Op dit moment wordt steeds vaker gebruik gemaakt van de schorsingsvariant in de beginfase van een voorlopige hechtenis. Wanneer er procedurele veranderingen zijn worden die door middel van circulaire van het ministerie van Justitie bekend gemaakt. De officiële doelgroepomschrijving is vastgelegd in de methodiekbeschrijving voor ITB harde kern.

Hoe de doelgroepomschrijving in de praktijk wordt gehanteerd blijkt te verschillen per arrondissement. Een geïnterviewde geeft aan dat tot 2000 de doelgroepdefinitie strikt werd gehanteerd. De geïnterviewden schrijven de ontstane verschillen tussen de arrondissementen toe aan de samenwerking in de strafrechtketen. In de arrondissementen waar goed overleg is in de keten is een scherpe afbakening van de doelgroep. Wanneer dit niet het geval is, treed

²⁸ Met dank aan medewerkers van het WODC, eigenaar van deze *database*, die de ruwe data hebben geëxtraheerd en bewerkt zodat data-analyse mogelijk was.

²⁹ De resultaten van de landelijke sleutelfiguren hebben zowel betrekking op de sleutelfiguren van het ministerie van Justitie en de MOgroep (met een landelijke dekking) als op De Transfergroep Rotterdam.

vaak een verschuiving op. Aan de ene kant wordt genoemd dat er steeds meer veelplegers ITB harde kern opgelegd krijgen. ITB harde kern wordt dan echt gezien als de allerlaatste kans voor een jongere om een ambulante programma te volgen. Wanneer de jongere het programma niet succesvol beëindigt (dus het programma niet zes maanden volgt) zal hij alsnog worden gedetineerd. Aan de andere kant blijkt in de praktijk ook dat steeds 'lichtere' jongeren het programma volgen. Er is behoefte om de first-offenders, rondom wie grote zorgen zijn op meerdere gebieden tegelijkertijd, een ITB-programma aan te bieden. De geïnterviewden geven aan dat er over het algemeen enorme behoefte bestaat aan intensieve ambulante programma's, ook voor de jongeren die wat minder ernstige delicten hebben gepleegd. Een geïnterviewde geeft aan dat het wenselijk is om ITB bijvoorbeeld als nazorgprogramma in te zetten. Wanneer een jongere uit detentie komt zou je de jongere kunnen begeleiden om de draad weer op te pakken. Het programma zal in dat geval minder intensief moeten zijn. Ondanks deze wensen bestaat bij de geïnterviewden de behoefte om de doelgroep duidelijk af te bakenen. Het risico is anders aanwezig dat het programma verwatert en zijn waarde daardoor verliest.

ITB harde kern kan worden opgelegd in een schorsingsvariant en bij vonnis. Bij het ministerie van Justitie is men tegen een al te zware interventie in de fase van voorlopige hechtenis. Op het moment dat een jongere in voorlopige hechtenis zit wordt hij alleen nog maar *verdacht* van een strafbaar feit. Eén van de geïnterviewden geeft aan dat het dan niet eerlijk is ten opzichte van de jongere om hem een verplicht programma op te leggen terwijl nog niet bewezen is dat hij schuldig is. Het kan namelijk zijn dat de jongere alsnog wordt vrijgesproken. Wanneer er wel gebruik gemaakt wordt van de schorsingsvariant zou het programma minder intensief moeten zijn, en korter moeten duren, aldus een geïnterviewde.

De geïnterviewden geven aan dat de jeugdreclasseringswerkers, in tegenstelling tot het ministerie, een voorkeur hebben voor de schorsingsvariant. Op het moment dat een jongere zich niet aan de afspraken houdt heb je als begeleider een stok achter de deur. *"De harde kerndeelnemers zijn calculeerders. Je moet ze ook iets te calculeren geven. Wanneer je je niet aan de afspraken houdt krijg je een rode kaart en ga je alsnog in detentie"*, aldus een geïnterviewde. De jongere moet na het verkrijgen van een rode kaart alsnog zijn straf uitzitten. Bij de vonnisvariant moet de jongere opnieuw voorkomen. Daar gaat vaak langere tijd overheen.

6.2.2. Interviews met regionale sleutelfiguren

De antwoorden van de regionale sleutelfiguren vertonen veel overeenkomsten met die van de landelijke sleutelfiguren. De doelgroep omschrijven ze als recidiverende, afgegleden jongeren die zich begeven in een heftig circuit van zware criminaliteit. De jongeren hebben niet geleerd van eerdere trajecten. Er bestaan risico's op alle relevante levensgebieden: daginvulling, thuis, in de vrije tijd en de vriendengroep. Het zijn jongeren die voorheen door de jeugdhulpverlening beschouwd werden als 'verloren zaken'.

Alle regionale respondenten geven aan dat de huidige doelgroepomschrijving voldoet en dat het bijstellen van het officiële profiel niet nodig is. Wat opvalt is dat de kinderrechter aangeeft dat er voor zover hij weet geen verschil bestaat tussen de doelgroep van ITB harde kern en

ITB-CRIEM, behalve dat de laatste groep van allochtone afkomst is. Eén regiocoördinator meent dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden in accent, waar voorheen de zorgbehoefte vooral bepalend was voor het opleggen van ITB harde kern zijn nu de gepleegde strafbare feiten vooral maatgevend.

De jongeren die daadwerkelijk ITB opgelegd krijgen komen overeen met de beoogde doelgroep. Een enkele keer wordt ook bij een *first offender* ITB harde kern gestart wanneer er direct hulp nodig is en ITB harde kern de enige ambulante begeleidingsvorm is die snel kan worden ingezet. Het betreft dan een schorsing van de voorlopige hechtenis. In arrondissement Breda vindt er een screening plaats voorafgaande aan een ITB harde kern traject naar de geschiktheid van de jongere en diens situatie voor begeleiding middels ITB. Deze wordt door Bureau Jeugdzorg zelf uitgevoerd. Het Openbaar Ministerie doet vooraf een juridische screening ten einde te bepalen of de jongere voldoet aan de landelijke definitie 'harde kernjongere'. Op deze wijze worden alleen jongeren tot een ITB harde kern traject toegelaten die aan het profiel voldoen. In arrondissement Dordrecht wordt de tendens gesignaleerd dat steeds jongere kinderen ITB harde kern volgen. Daarnaast hebben zij steeds vaker te maken met jongeren die niet meer vanuit detentie in het traject komen, maar vanaf de thuissituatie.

Aan de kinderrechter, jeugdofficier van Justitie en de Raadsmedewerker is gevraagd welke overwegingen zij hanteren om ITB harde kern op te leggen c.q. te vorderen of te indiceren. Er moet volgens deze respondenten sprake zijn van een zekere onwil bij de jongere, voor een jongere die intern gemotiveerd is om zijn leven te veranderen zou reguliere hulpverlening volstaan. Andere vormen van hulpverlening moeten gefaald hebben of dreigen te falen. Het zijn jongeren die zich slecht aan afspraken houden en gewend zijn zelf de dienst uit te maken, dat maakt dat bijvoorbeeld een taak/leerstraf gedoemd is te mislukken, aldus de raadsmedewerker. De belangrijkste reden genoemd door de kinderrechter om ITB harde kern op te leggen is het feit dat hij hierin geadviseerd wordt door de Raad voor de Kinderbescherming. Hij heeft vertrouwen in deze adviezen en neemt ze meestal over. Ook spreekt hij zijn vertrouwen uit in de "stevige" begeleiders van de jeugdreclassering.

6.3. De doelgroep van ITB-CRIEM

6.3.1. Interviews met landelijke sleutelfiguren

ITB-CRIEM is bedoeld voor jongeren tot 18 jaar met een allochtone achtergrond. Deze jongeren zijn veelal voor het eerst in aanraking gekomen met Justitie voor de wat lichtere vergrijpen. Het gaat hier volgens geïnterviewden vaak om de wat jongere jongens in de leeftijd van 14/15 jaar. In de raadsonderzoeken komt meestal naar voren dat het gezin van de jongere slecht geïntegreerd is in de Nederlandse samenleving. De jongeren krijgen van huis uit weinig steun. Met het programma wordt geprobeerd te voorkomen dat jongeren verder marginaliseren.

Aanvankelijk was de doelgroep van ITB-CRIEM niet zo afgebakend, volgens de geïnterviewden. Met het verschijnen van de methodiekbeschrijving en de circulaire van juni 2004 is er meer duidelijkheid gekomen over de afbakening van de doelgroep en de juridische modaliteiten.

Net als bij ITB harde kern geven de geïnterviewden ook bij ITB-CRIEM aan dat er verschillen zijn tussen de arrondissementen in de manier waarop de doelgroepomschrijving gehanteerd wordt. In de praktijk blijkt dat de doelgroep niet overal zo licht van aard is. De geïnterviewden geven aan dat sommige jongeren al meerdere delicten hebben gepleegd, maar dat ze daar niet altijd voor zijn opgepakt. In andere gevallen is het wel bekend maar is het programma van ITB harde kern te zwaar, waardoor alsnog gekozen wordt voor ITB-CRIEM. In sommige arrondissementen volgen jongeren ITB-CRIEM terwijl ze al meerdere delicten op hun naam hebben staan of ze ernstige delicten hebben gepleegd. De CRIEM-doelgroep staat in dat geval niet zo ver af van de harde kerndoelgroep. Volgens de geïnterviewden komt dit door de behoefte aan intensieve ambulante begeleidingsprogramma's. Zo bestaat in de praktijk ook de behoefte om ITB-CRIEM toegankelijk te maken voor autochtone jongeren, aldus geïnterviewden.

Een ander verschil tussen de beoogde doelgroep en de doelgroep in de praktijk heeft te maken met de aard van de problematiek. In de methodiekbeschrijving wordt veel aandacht besteed aan integratieproblemen bij de deelnemers. In de praktijk blijken de jeugdreclasseringswerkers hier alleen indirect aandacht aan te besteden. Het gaat veelal om tweede- of derde generatie jongeren, waarbij integratieproblemen, volgens de respondenten, niet echt een thema zijn in de begeleiding.

ITB-CRIEM kan zowel in de vonnisvariant als in de schorsingsvariant worden opgelegd. Geïnterviewden geven aan dat in de praktijk vrijwel alleen gebruik wordt gemaakt van de schorsingsvariant. Wanneer het gaat om een vonnisvariant hebben de jongeren vaak al te zware delicten gepleegd om voor ITB-CRIEM in aanmerking te komen.

6.3.2. Interviews met regionale sleutelfiguren

Ten aanzien van de doelgroep van ITB-CRIEM vertonen de antwoorden van de regionale sleutelfiguren veel overeenkomsten met die van de landelijke respondenten. De jongeren worden omschreven als kinderlijker en ook qua kalenderleeftijd jonger dan harde kernjongeren. Ze staan op een kruispunt, waarbij ze het gevaar lopen de criminele afslag te zullen nemen. Deze jongeren zijn nog corrigeerbaar en makkelijker te beïnvloeden (zowel in positieve als in negatieve zin) dan de andere groep. Het probleemgedrag bestaat meer uit gedragsproblemen dan uit criminaliteit. En zorg, meer dan straf en controle, staat centraal in de hulpbehoefte.

Het verschil tussen de beoogde en de bereikte doelgroep is volgens de regionale sleutelfiguren groter dan bij ITB harde kern. De doelgroep is diffuus en de balans tussen aandacht voor het vergrijp en zorg is niet heel duidelijk gesteld. Dit maakt dat de jeugdreclasseringswerker ook veel keuze heeft in zijn aanpak. In de praktijk is de nadruk verschoven van inburgeringsproblematiek naar het *first offenderschap*. De problemen die jongeren vertonen die aan een ITB-CRIEM traject deelnemen zijn maar zelden gerelateerd aan het probleem van leven tussen twee culturen. In de lijn hiervan pleiten naast de landelijke, ook de meeste regionale sleutelfiguren voor het openstellen van ITB-CRIEM voor autochtone jongeren. "Dat CRIEM alleen beschikbaar is voor allochtone jongeren is zot" stelt de raadsonderzoeker. "Het is discriminatie de andere kant op."

Wanneer jongeren buiten de doelgroep van ITB-CRIEM vallen, maar dit toch opgelegd krijgen, betreft het in Noord-Brabant meestal jongeren wier problemen te 'licht' zijn. Het gaat hier om een geschatte 20%. Regio Amsterdam meldt het tegenovergestelde. Wanneer jongeren ten onrechte ITB-CRIEM krijgen zijn zij eerder te zwaar dan te licht voor deze aanpak. Vaak zijn de problemen in het systeem rond de jongere dusdanig groot dat een ondertoezichtstelling gepaster zou zijn. ITB-CRIEM kan echter snel ingezet worden en dat is in dergelijke gevallen klaarblijkelijk het zwaarst wegende argument. Een schatting van het aantal jongeren dat dit betreft kan niet gegeven worden. Arrondissement Dordrecht is wat betreft de doelgroep in de praktijk vergelijkbaar met Amsterdam. De CRIEM-jongeren hebben vaak al meer delicten gepleegd dan dat in de officiële doelgroepomschrijving beschreven staat. Ook zij geven aan dat de jongeren balanceren tussen een civielrechtelijke maatregel en een strafrechtelijke maatregel.

6.4. Achtergrondgegevens van de jongeren

6.4.1. Inleiding

Om achtergrondgegevens over de doelgroep van ITB harde kern en ITB-CRIEM te krijgen is dossieronderzoek³⁰ gedaan in de arrondissementen Amsterdam, Breda en Dordrecht. Per arrondissement zijn de veertien laatste afgeronde dossiers onderzocht (veertien ITB harde kern dossiers én veertien ITB-CRIEM dossiers), 85 in totaal. In Amsterdam werd één CRIEM-dossier meer onderzocht. Van de 85 dossiers waren er drie nog niet afgesloten; het ITB-programma was bij deze jongeren nog niet afgerond.

Opvallend was dat de onderzochte dossiers erg wisselend van kwaliteit waren. Een plan van aanpak werd in veel gevallen wel aangetroffen en ook de documenten van de rechtbank en de Raad voor de Kinderbescherming waren vaak in het dossier aanwezig. Afsluitende rapportages waren veelal niet aanwezig, ondanks dat het in (vrijwel) alle gevallen afgesloten dossiers betrof³¹. In de volgende paragrafen zal daarom de categorie 'onbekend' frequent gehanteerd worden.

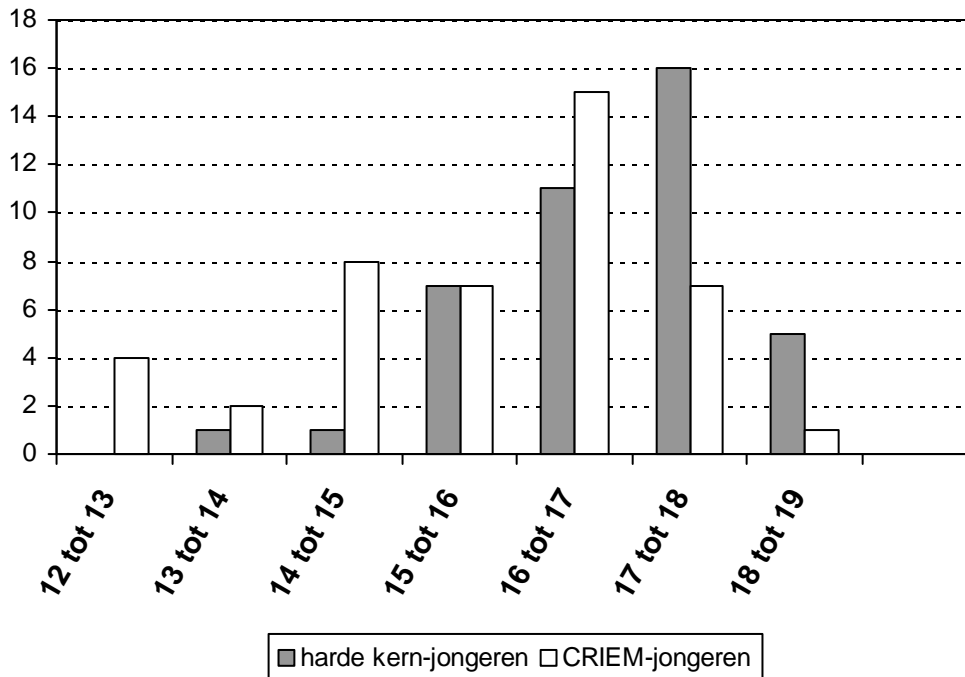
Er is getracht gebruik te maken van het Informatiesysteem Jeugdzorg (IJ) om in de drie arrondissementen informatie over de doelgroep en interventies van ITB harde kern en ITB-CRIEM te verkrijgen. Het bleek echter dat IJ als bron niet nuttig was voor het huidige onderzoek. De mate waarin het systeem informatie bevatte verschilde sterk per arrondissement. Soms stonden alleen enkele strafrechtelijke gegevens geregistreerd en in een ander geval waren er ook verslagen en contactjournaals te vinden. Vanwege het gebrek aan overeenstemming in gebruik van IJ tussen de arrondissementen is het systeem niet systematisch als bron gebruikt. Er zal ook niet apart over gerapporteerd worden.

³⁰ De items van het protocol dat voor het dossieronderzoek is gehanteerd, zijn opgenomen in bijlage 4.

³¹ Dit valt in een aantal gevallen te verklaren doordat de ITB begeleiding weliswaar ten einde was maar dat de jongere nog steeds onder (reguliere) reclasseringsbegeleiding stond. Pas wanneer deze laatste beëindigd wordt volgt een formele eindrapportage. Dit neemt niet weg dat ook in deze gevallen enige vorm van afsluitende rapportage bij beëindiging van de ITB begeleiding wenselijk zou zijn.

6.4.2. Sekse en leeftijd

Alle jongeren uit de steekproef zijn jongens. Hoewel ITB harde kern en ITB-CRIEM in principe open staan voor meisjes komen zij in de huidige steekproef niet voor.

Figuur 6.1 Spreiding van de leeftijden van de deelnemers van ITB harde kern en ITB-CRIEM

Jongeren die een ITB harde kern begeleiding krijgen zijn tussen de 13,8 en 18,3 jaar oud (aanvang van de begeleiding). De meeste jongens zijn tussen de 15 en 17 jaar oud. Hoewel ITB harde kern in principe ook beschikbaar is voor jongvolwassenen tussen de 18 en 24 komt dit in de praktijk zelden voor. In deze steekproef waren vijf harde kernjongeren (12%) 18 jaar bij aanvang van de begeleiding. De gemiddelde leeftijd van de jongeren was 16,8 jaar (sd = 1.1)

CRIEM-jongeren zijn zoals verwacht gemiddeld significant jonger dan harde kernjongeren.³² Hun gemiddelde leeftijd is 15,6 jaar (sd = 1.5) bij aanvang van ITB-CRIEM. De meeste jongens zijn tussen de 14 en 17 jaar oud. Er komen in de steekproef maar twee harde kernjongeren voor die jonger zijn dan 15 jaar, tegen 16 jongeren die met ITB-CRIEM begeleid worden. Eén jongere is 18 jaar bij aanvang van ITB- CRIEM.

6.4.3. Afkomst

Afkomst wordt bepaald op basis van het geboorteland van één of beide ouders. Dit betekent niet persé dat de jongere zelf ook in dat land geboren is.

³² $t = -4.32$; $df = 83$; $p = .000$

Tabel 6.1 Afkomst van de jongeren

Afkoms	ITB harde kern		ITB-CRIEM	
	n	percentage	n	percentage
Nederland	14	35 %	2	5 %
Marokko	9	23 %	5	12 %
Turkije	1	3 %	6	14 %
Suriname	4	10 %	13	30 %
Antillen	5	13 %	5	12 %
Overig niet-westers	4	10 %	12	28 %
Overig westers	3	8 %	0	0 %
Totaal	40	100%	42	100%

De grootste groep harde kernjongeren (35 %) heeft een Nederlandse afkomst, beide ouders zijn in Nederland geboren. In totaal is ruim de helft (59 %) van de harde kernjongeren van niet-westerse achtergrond, waarvan de groep van Marokkaanse afkomst (23 % van het totaal) de grootste is. Vijf jongeren (13 %) hebben een westerse en een niet-westerse ouder, deze zijn geplaatst naar de afkomst van de niet-westerse ouder (de vader in alle gevallen) en van twee jongeren was de afkomst niet te achterhalen aan de hand van de informatie in de dossiers.

ITB-CRIEM was oorspronkelijk bedoeld voor jongeren uit de vier grote minderheidsgroepen, personen van Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse afkomst, uit de grote steden. Met ingang van 1 juni 2004 komen alle jongeren van niet-westerse afkomst in aanmerking. In het huidige onderzoek heeft 95 % van deze jongeren een niet-westerse achtergrond. De grootste groep (68 % van het totaal) komt uit de eerder genoemde vier minderheidsgroepen. Vijf jongeren (12 %) komen uit een gezin met een westerse moeder en een niet-westerse vader, ze zijn ingedeeld bij de etnische achtergrond van de vader. In twee gevallen is ITB-CRIEM opgelegd bij een jongere met Nederlandse ouders. Nadere bestudering van de data maakt echter duidelijk dat het hier gaat om een derde generatie Surinaamse en een geadopteerde Colombiaanse jongen.

6.4.4. Woonsituatie ten tijde van aanvang ITB

In minder dan de helft van de gevallen (45 %) is bij ITB harde kern sprake van een gezinssituatie waarin de jongere woont bij de twee natuurlijke ouders (zie tabel 6.2). In 43 % woont de jongere wel bij een van de natuurlijke ouders, meestal de moeder. In de helft van die gevallen (21 % van het geheel) speelt de andere ouder geen rol in de opvoeding (bijvoorbeeld door overlijden of niet-betrokken). In de andere helft is de andere ouder wel betrokken of is er sprake van een stiefouder. Over het geheel bezien woont 89% van de harde kernjongeren in een gezin bij in ieder geval één van de natuurlijke ouders.

Tabel 6.2 Woonsituatie ten tijde van aanvang van ITB

Woonsituatie bij aanvang ITB	ITB harde kern		ITB-CRIEM	
	n	percentage	N	percentage
Gezin van herkomst, beide ouders	19	45 %	12	28 %
Gezin van herkomst met één van de natuurlijke ouders, andere betrokken	8	19 %	10	23 %
Gezin v herkomst, één natuurlijke ouder, andere niet betrokken/overleden/onbekend	9	21 %	13	30 %
Natuurlijke ouder en stiefouder	1	2 %	3	7 %
Verblijvend bij andere opvoeders	2	5 %	3	7 %
Zelfstandig wonend	0	0 %	1	2 %
Zwervend	2	5 %	0	0 %
Anders	1	2 %	1	2 %
Totaal	42	100%	43	100%

De CRIEM-populatie laat een vergelijkbaar beeld zien ten aanzien van de gezinssituatie. Ook hier woont het grootste gedeelte (88 %) van de jongeren thuis bij tenminste één van de natuurlijke ouders. Wel lijkt het percentage twee natuurlijke ouder gezinnen wat lager dan in de groep van harde kernjongeren. Enige voorzichtigheid moet betracht worden vanwege de kleine aantallen.

6.4.5. Hulpverleningsgeschiedenis

Bij 55 % van de harde kernjongeren (en/of hun gezin) is er in de twee jaar voorafgaande op de ITB interventie enige vorm van hulpverlening in brede zin betrokken geweest. Dit varieert van opname in een psychiatrische kliniek tot ambulante hulpvormen als Nieuwe Perspectieven. In de dossiers wordt niet systematisch gerapporteerd over de hulpverleningsgeschiedenis. Er is specifiek gekeken naar kindbeschermingsmaatregelen: zeven jongeren (18 %) stonden onder toezicht ten tijde van de start van ITB harde kern. Van voogdij was in geen enkel geval sprake.

Van de CRIEM-jongeren (en/of hun gezin) heeft iets minder dan de helft (42 %) in de afgelopen twee jaar met enige vorm van hulpverlening te maken gehad. Ook hier betreft het alle vormen van hulp, van licht tot zwaar. Er is specifiek gekeken naar kindbeschermingsmaatregelen: vijf jongeren (12 %) stonden onder toezicht ten tijde van de start van ITB-CRIEM, één jongere (2 %) had een Voorlopige Ondertoezichtstelling en één jongere (2 %) had een voogd.

6.4.6. Onderwijs

In tabel 6.3 wordt de participatie in onderwijs op het moment van aanvang van ITB weergegeven.

Tabel 6.3 Participatie vande jongeren in onderwijs bij aanvang van ITB

Onderwijs				Indien onderwijs,		
		n	percentage	type?	n	Percentage
ITB harde kern	Nee	18	45 %	ROC	7	32 %
	Ja	22	55 %	VMBO	7	32 %
				VSO ZMOK	8	36 %
	Totaal	40	100%	Totaal	22	100%
ITB- CRIEM	Nee	13	31 %	ROC	6	21 %
	Ja	29	69 %	VMBO	12	41 %
				VSO ZMOK	7	24 %
				Anders	4	14 %
	Totaal	42	100%	Totaal	29	100%

45% van de harde kernjongeren volgden op het moment van aanvang van de ITB begeleiding geen onderwijs. Een enkeling had een betaalde baan voor een aantal uren per week, maar in de meeste gevallen 'hing men op straat'. Van twee jongeren was informatie over scholing niet te achterhalen. De onderwijsvorm waar de jongeren die wel onderwijs volgden in participeerden is redelijk gelijk verdeeld over het ROC, het VMBO en het VSO-ZMOK.

Van de jongeren bij wie ITB- CRIEM gestart werd had 31 % geen dagbesteding in de vorm van school. Van één jongere was deze informatie niet te achterhalen. Het type onderwijs dat het meest gevolgd werd (41 %) was VMBO onderwijs, gevolgd door VSO ZMOK (24 %) en onderwijs op het ROC (21 %). Een enkeling participeerde in ander onderwijs, bijvoorbeeld binnen de Justitiële Jeugdinstelling of op de HAVO. Van één jongere was informatie over schoolgang niet te achterhalen.

Harde kernjongeren zitten vaker thuis zonder onderwijs en participeren naar verhouding vaker in het VSO ZMOK onderwijs dan CRIEM-jongeren. Het gaat echter om kleine groepen dus enige terughoudendheid in het trekken van conclusies is gepast.

6.4.7. Strafrechtelijk kader

ITB wordt in een aantal justitiële modaliteiten toegepast. Sinds de circulaire van 14 juni 2004 zijn er zes modaliteiten voor ITB-CRIEM. Deze zijn niet in het dossieronderzoek meegenomen. ITB harde kern kent vijf modaliteiten.

Tabel 6.4 Strafrechtelijk kader waarbinnen ITB wordt uitgevoerd.

		n	Percentage
ITB harde kern	als bijzondere voorwaarde bij schorsing voorlopige hechtenis	19	48 %
	bij eindvonnis als bijzondere voorwaarde bij voorwaardelijke jeugddetentie	19	48 %
	als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke PIJ	1	3 %
	als bijzonder voorwaarde bij een voorwaardelijke invrijheidsstelling na jeugddetentie	1	3 %
	als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke beëindiging van PIJ	0	0 %
	Totaal	40	100%
ITB-CRIEM	als voorwaarde bij transactie met de officier van Justitie	3	8 %
	als bijzondere voorwaarde bij schorsing voorlopige hechtenis	18	45 %
	bij eindvonnis als bijzondere voorwaardelijke jeugddetentie	19	48 %
	bij eindvonnis als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke geldboete	0	0 %
	als eindvonnis als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke PIJ maatregel	0	0 %
	bij leerplichtzaken	0	0 %
	Totaal	40	100%

Tabel 6.4 laat zien dat niet alle modaliteiten in de praktijk even vaak gehanteerd worden. Drie van de vijf modaliteiten komen bij ITB harde kern nauwelijks voor in de huidige steekproef. In bijna de helft van de gevallen (48 %) wordt ITB harde kern door de rechter opgelegd als bijzondere voorwaarde bij een schorsing van de voorlopige hechtenis. Een even groot deel betreft ITB harde kern bij eindvonnis als voorwaarde bij een voorwaardelijke jeugddetentie³³. In de twee gevallen was de modaliteit niet te achterhalen uit het dossier.

ITB-CRIEM laat in tabel 6.4 een zelfde beeld zien als ITB harde kern. Twee modaliteiten vertegenwoordigen samen 93 % van de gevallen: ITB-CRIEM als bijzondere voorwaarde bij schorsing voorlopige hechtenis en ITB-CRIEM bij eindvonnis als bijzondere voorwaardelijke jeugddetentie. In drie gevallen (8 %) werd het zogenaamde officiersmodel gehanteerd. In twee gevallen kon de benodigde informatie niet uit het dossier gehaald worden.

6.4.8. Risicofactoren

Om na te gaan welke risicofactoren aanwezig zijn, die bijdragen of hebben bijgedragen aan de ontwikkeling van antisociaal gedrag er bij ITB jongeren, is gebruik gemaakt van de Signaleringslijst. De Signaleringslijst is oorspronkelijk bedoeld als een screeningsinstrument

³³ Deze gevonden percentages zijn opmerkelijk daar een landelijke peiling van de MO-groep uit 2004 liet zien dat 85% van de ITB harde kern zaken plaatsvindt op basis van de schorsingsvariant.

om risicofactoren voor het ontstaan van antisociaal gedrag en voor schooluitval te definiëren en te onderzoeken. Oorspronkelijk is deze lijst ontworpen door PI Research (Orobio de Castro, 1999) voor kinderen onder de twaalf jaar. Deze lijst is in het kader van een onderzoek binnen VSO ZMOK De Werkruimte in Amsterdam aangepast voor jongeren boven de twaalf jaar (Kloosterman, 2000) en is gebaseerd op Nederlandse en buitenlandse studies en onderzoek. De lijst is ontworpen om door mentoren ingevuld te worden, in het huidige onderzoek werden de items gescoord door de onderzoeker op basis van de gegevens in de dossiers. Van alle kenmerken die met de Signaleringslijst onderzocht worden is aangetoond dat ze een rol spelen in de ontwikkeling en het in stand houden van antisociaal gedrag. Een analyse van de factoren die bij ITB harde kern en ITB-CRIEM-jongeren aanwezig zijn geeft inzicht in de problematiek en kan aanknopingspunten bieden voor gerichte behandeling. Met behulp van de aangepaste Signaleringslijst wordt zicht verkregen op het aanwezige risico op een viertal centrale levensgebieden (Spanjaard, Kloosterman & Esmeijer, 2000). De oorspronkelijke lijst kent vijf gebieden, maar in het ITB onderzoek is het risicogebied Politie- en Justitiecontacten buiten beschouwing gelaten omdat alle jongeren die een ITB begeleiding krijgen opgelegd per definitie al met politie en Justitie in aanraking zijn gekomen. De vier onderzochte gebieden zijn:³⁴

1. *Persoonlijkheds- en gedragskenmerken van de jongere.* Het gaat hier om elf vragen over openlijk antisociaal gedrag (openlijke agressie tegen anderen), heimelijk antisociaal gedrag (antisociaal gedrag dat stiekem gebeurt), ongehoorzaam en opstandig gedrag, aandachtsproblemen en hyperactiviteit en het gebruik van alcohol en verschillende typen drugs.
2. *Gezinssituatie.* Het gaat hier om zeven vragen over bijvoorbeeld geringe pedagogische kwaliteiten van ouders, slechte relatie tussen jongeren en ouders, grensoverschrijdende ouder(s) en/of ouders met psychosociale problemen.
3. *Leerprestaties en gedrag op school.* Negen vragen gaan over de leerprestaties en het gedrag van de jongere op school. Bijvoorbeeld over slechte schoolprestaties, spijbelen, veel schoolwisselingen, geringe ondersteuning en stimulering van onderwijs door de ouders.
4. *Vrijtijdsbesteding.* De laatste vier vragen hebben betrekking op de vrijetijdsbesteding van de jongere. Het gaat hier bijvoorbeeld om een beperkte vrijetijdsbesteding (geen sport/hobby's, veel op straat hangen), omgang met een antisociale groep of de vrijetijdsbesteding is bijvoorbeeld niet bekend bij de ouders.

De onderzoeker heeft in de vragenlijst voor elk signaal aangegeven of dit wel (ja), vermoedelijk, of niet (nee) op de jongere van toepassing is, op basis van de aanwezige informatie in het dossier. Wanneer de informatie om het item te scoren niet in het dossier aanwezig was is ook 'nee' gescoord. De antwoordcategorie 'nee' bevat dus zowel de gevallen waarin er uit het dossier naar voren kwam dat er van deze risicofactor bij de jongere duidelijk geen of waarschijnlijk geen sprake is (bijvoorbeeld wanneer er stond geschreven: "S. blowt nooit, hij staat afwijzend tegenover drugs") als gevallen waarin informatie over dit risico

³⁴ De items van de Signaleringslijst zijn opgenomen in bijlage 4

ontbreekt. De antwoordcategorie 'nee' omvat in dit dossieronderzoek meer 'onbekend' dan overduidelijke 'nee/niet aanwezig'. De twee antwoordcategorieën zijn samengevoegd omdat het verschil in veel gevallen niet goed te maken is op basis van de dossiers.

6.4.8.1. *Verhoogd risico*

Wanneer er per levensgebied op minimaal de helft van items van de Signaleringslijst met 'vermoedelijk' of 'ja' geantwoord is duidt dit op *een verhoogd risico* op dat gebied (Beenker, Van der Veldt & Bijl, 2003; Beenker & Bijl, 2003). In tabel 6.5 valt af te lezen hoeveel procent van de ITB harde kern en CRIEM-jongeren volgens deze operationalisatie op de verschillende levensgebieden een verhoogd risico lopen, afgaande op de informatie uit de dossiers. Voor grafieken op itemniveau wordt verwezen naar bijlage 5.

Tabel 6.5 Percentage jongeren met een verhoogd risico op de onderscheiden leefgebieden

Risicogebied	ITB harde kern		ITB-CRIEM	
	n	percentage	n	percentage
Persoonlijkeits- en gedragskenmerken	42	29 %	43	12 %
Gezinssituatie	42	12 %	43	9 %
Leerprestaties en gedrag op school	42	14 %	43	21 %
Vrijtijdsbesteding	42	74 %	43	67 %

Bovenstaande tabel maakt duidelijk dat Vrijtijdsbesteding bij harde kernjongeren een verhoogd risicogebied is ten opzichte van de andere onderzochte levensgebieden. Bij bijna driekwart (74 %) van deze jongeren is er sprake van een verhoogd risico op het gebied van vrije tijdsbesteding, waaronder ook de omgang met antisociale vrienden valt. Het percentage is opvallend veel hoger dan op de andere gebieden. Bijna éénderde (29%) van de harde kernjongeren loopt een verhoogd risico op het gebied van Persoonlijkeits- en gedragskenmerken. Bij resp. 14 % en 12 % van de jongeren zijn de Leerprestaties en het gedrag op school en de Gezinssituatie dusdanig problematisch dat er sprake is van een verhoogd risico op deze gebieden. Omdat een groot deel (45 %) van de harde kernjongeren geen onderwijs volgt is er op dit levensgebied vaker 'nee' gescoord, en worden de risico's op dit gebied vermoedelijk verhoudingsgewijs onderschat.

Ook voor jongeren die een ITB-CRIEM begeleiding hebben opgelegd gekregen geldt dat Vrijtijdsbesteding het meest in het oog springende risicogebied is: 67 % van de jongeren loopt een verhoogd risico. Ten aanzien van Leerprestaties en gedrag op school lijkt het alsof een groter deel van de CRIEM-populatie een risico loopt dan van de harde kernpopulatie. Dit wordt echter vertekend doordat er bij de harde kernpopulatie vermoedelijk ondergerapporteerd is door het grote aantal jongeren (45 %) dat geen onderwijs volgt. In de CRIEM-populatie is dit 31 %. Een goede vergelijking is daardoor moeilijk te maken. Ten aanzien van Persoonlijkeits- en gedragskenmerken loopt 12 % een verhoogd risico, en 9 % heeft een dusdanig problematische gezinssituatie dat er op dat gebied sprake is van een verhoogd risico.

Het is belangrijk om bij bovenstaande tabel te bedenken dat het hier om *conservatieve* schattingen gaat. Niet elk dossier is compleet, het komt regelmatig voor dat Plannen van

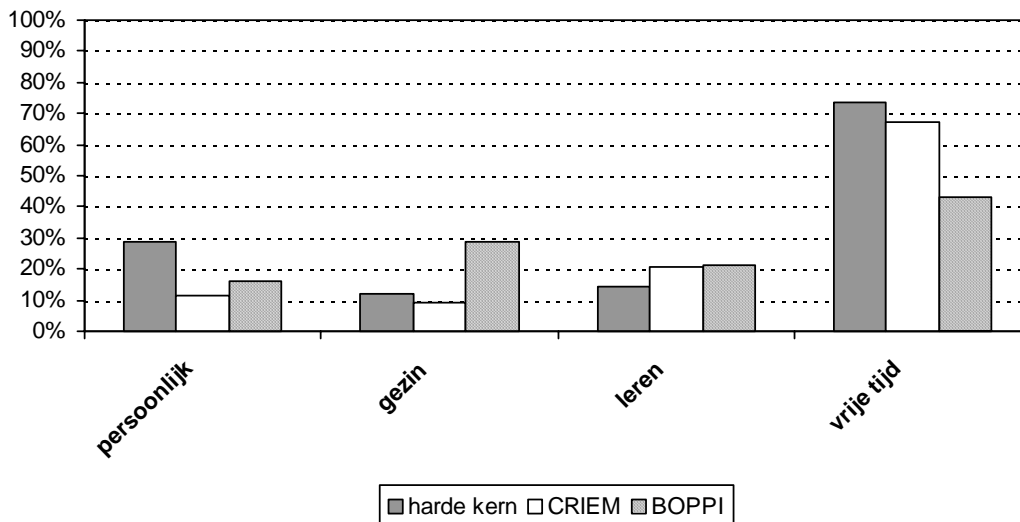
Aanpak of andere documenten die inzicht moeten bieden in de risicogebieden onvolledig, summier of zelfs afwezig zijn. Wanneer er geen informatie over het betreffende risicogebied te vinden was is er 'nee' gescoord, niet omdat er geen sprake was van risico maar omdat de informatie om erover te kunnen oordelen ontbrak.

6.4.8.2. *Vergelijking met een andere groep jongeren*

De Signaleringslijst is in eerder onderzoek ook afgenomen bij andere groepen jongeren. Beenker, Van der Veldt en Bijl (2003) deden onderzoek naar de doelgroep van een ambulante hulpvorm voor jongeren in Amsterdam, BOPPI. Dit is hulpverlening voor schoolgaande jongeren van tien tot achttien jaar die zijn vastgelopen of dreigen vast te lopen in hun persoonlijke en sociale ontwikkeling. Het betrof 203 jongeren. In dit onderzoek werd de Signaleringslijst ingevuld door mentoren. Deze zullen zeer waarschijnlijk meer weten over de risicogebieden van een jongere dan een onderzoeker op basis van een dossier kan achterhalen. Dit maakt een goede vergelijking tussen het onderzoek onder BOPPI jongeren enerzijds en ITB harde kern en CRIEM-jongeren anderzijds problematisch.

De verwachting is dat harde kernjongeren vaker een verhoogd risico lopen dan de 'lichtere' BOPPI jongeren aan wie ambulante en vrijwillige hulp wordt verleend. Van de CRIEM-jongeren wordt dit verschil minder groot verwacht.

Ten aanzien van ITB harde kern valt op dat op de meeste gebieden de verwachtingen ten aanzien van de BOPPI populatie bevestigd worden. De grootste verschillen worden gezien op het risicogebied Vrije tijdsbesteding en in mindere mate Persoonlijkheids- en gedragskenmerken. Voor CRIEM-jongeren geldt dat de Vrije tijdsbesteding een veel dominanter risicogebied is dan voor BOPPI jongeren.

Figuur 6.2 Percentage jongeren dat verhoogd risico loopt op de onderscheiden leefgebieden

Er is nagegaan of ITB harde kern en ITB-CRIEM-jongeren op meerdere risicogebieden tegelijk een verhoogd risicolopen. Nagegaan is op hoeveel risicogebieden er op minimaal de

helft van de vragen met 'ja' of 'vermoedelijk' is geantwoord. De resultaten hiervan staan in tabel 6.6. Het BOPPI is ter vergelijking meegenomen.

Tabel 6.6 Meerdere risicogebieden

	ITB harde kern		ITB-CRIEM		BOPPI	
	n	percentage	n	percentage	n	percentage
0 risicogebieden	0	0%	0	0%	82	40 %
1 risicogebied	9	21 %	11	26 %	52	26 %
2 risicogebieden	20	48 %	23	54 %	26	13 %
3 risicogebieden	7	17 %	4	9 %	20	10 %
4 risicogebieden	4	10 %	4	9 %	17	8 %
5 risicogebieden	2	5 %	1	2 %	6	3%
Totaal	42	100%	43	100%	203	100%

Alle jongeren die ITB hebben opgelegd gekregen lopen risico op ten minste één gebied uit de signaleringslijst, politie en Justitiecontacten. Dit risicogebied is in het ITB onderzoek niet gescoord maar wordt in de huidige paragraaf wel meegenomen omdat het bijdraagt aan de mate waarin er sprake is van meervoudige problematiek.

In totaal loopt 80 % van de jongeren die ITB harde kern opgelegd hebben gekregen op meer dan één gebied een verhoogd risico. In 21 % van de gevallen is een enkel levensgebied problematisch. Hwet gaat hier conservatieve schattingen.

In totaal loopt 74 % van de jongeren die ITB-CRIEM opgelegd hebben gekregen op meer dan één gebied een verhoogd risico. In 26 % van de gevallen is één levensgebied problematisch. Wederom betreft het hier conservatieve schattingen.

Een verschil tussen BOPPI en ITB jongeren is het percentage jongeren dat op geen enkel gebied een verhoogd risico loopt. Dit percentage is veel hoger onder BOPPI jongeren dan onder ITB harde kern en ITB-CRIEM-jongeren. ITB jongeren lopen echter per definitie een verhoogd risico op het risicogebied op Politie- en Justitiecontacten omdat aan een ITB altijd contact met politie en Justitie vooraf is gegaan. Een ander opvallend verschil is dat ITB jongeren vaker op meerdere gebieden een verhoogd risico lopen. Slechts bij 34% van de BOPPI jongeren is dit het geval.

6.5. Strafrechtelijke gegevens

6.5.1. Inleiding

Voor 85 minderjarige jongeren (42 harde kernjongeren en 43 CRIEM-jongeren) uit het dossieronderzoek zijn door het WODC strafrechtelijke gegevens onttrokken aan de Onderzoek- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD). De OBJD is een versleutelde, geanonimiseerde kopie van het JDS, het officiële justitiële documentatiesysteem dat wordt beheerd door de Centrale Justitiële Documentatiedienst (CJD) in Almelo.

Voor 79 jongeren waren de gegevens beschikbaar. Bij vijf jongeren is het niet gelukt omdat de beschikbare gegevens niet volledig waren om een selectie uit het totale OBJD-bestand te kunnen maken. Voor deze 79 jongeren werden zowel de strafrechtelijke gegevens aangeleverd van strafzaken voorafgaande aan ITB, de ITB-zaak (de zogenaamde uitgangszaak) en strafzaken na beëindiging van ITB³⁵. De strafzaken na beëindiging van ITB worden in dit onderzoek niet meegenomen omdat het tijdsbestek tussen ITB en de peildatum voor alle jongeren van elkaar verschilt. In het databestand stond niet weergegeven voor welke strafzaak de jongere ITB opgelegd heeft gekregen (omdat ITB niet als vonnis wordt opgelegd, maar als bijzondere voorwaarde bij een vonnis). Op basis van de begindatum van ITB is een schatting gemaakt voor welke strafzaak de jongere ITB heeft gekregen. Een overzicht met de beschikbare strafzaken staan weergegeven in tabel 6.7. Overigens blijkt hieruit reeds dat niet voor alle jongeren uit de CRIEM-groep geldt dat zij first-offenders of incidentele delictplegers zijn.

Tabel 6.7 Beschikbare gegevens in de OBJD over 79 jongeren.

	ITB harde kern	ITB-CRIEM	Totaal
Zaken voorafgaande aan ITB	104	51	155
De 'ITB-zaak' (uitgangszaak)	39	40	79
Totaal	143	91	234

6.5.2. De "ITB-zaak"

Voor de ITB-zaak is een aantal gegevens geanalyseerd. Ten eerste wordt ingegaan op het type delict waarvoor de jongere is veroordeeld. Vervolgens is gekeken wat de maximale strafdreiging is voor de strafzaak.

De delictindeling die in de OBJD wordt gehanteerd is volgens de SIBa Internationale database³⁶ alsmede de CBS-categorieën. In deze database wordt onder andere onderscheid gemaakt in 'grove' delictcategorieën. De delictcategorieën zijn geweld en vermogen. De resultaten van deze grove indeling voor de ITB-zaken staan weergegeven in tabel 6.8. Voor

³⁵ De informatie over de gepleegde delicten wordt in de OBJD vastgelegd in termen van de overtreden wetsartikelen. Elk strafbaar feit bestaat uit maximaal vijf wetsartikelen. Het aantal feiten per zaak is ongelimiteerd. De eerste stap in het verwerken van de delictinformatie is het toekennen van de strafdreiging aan elk feit. Dit is de maximale straf die voor een bepaald type delict kan worden opgelegd. Wanneer per feit meer wetsartikelen genoemd worden, dan wordt de strafdreiging van het hoogst bedreigde artikel toegekend. Indien sprake is van een 'strafbare poging tot (uitlokking van) een misdrijf' dan wel een 'strafbare voorbereiding' of 'medeplichtigheid', wordt de strafdreiging conform het wetboek van strafrecht gecorrigeerd.

Naast een strafdreiging wordt aan elk feit of artikelcombinatie ook een zogenaamde 'cbs-code' toegekend. Dit is de code die door het Centraal Bureau voor de Statistiek wordt gebruikt om delicten te classificeren. Op basis van deze code kunnen de strafbare feiten op verschillende manieren worden ingedeeld. Zijn de strafdreiging en de delictcode aan de feiten gekoppeld, dan worden per zaak de vijf feiten met de hoogste strafdreiging geselecteerd. Bij elke zaak kunnen dus verschillende soorten delicten voorkomen, één daarvan is het zwaarst bedreigde feit (Wartna, Blom en Tollenaar, 2004).

³⁶ In deze database worden van twaalf westerse landen gegevens over de strafrechtsketen (voornamelijk over opsporing) bijgehouden.

de harde kernjongeren geldt dat het in de helft (49%) van de ITB-zaken gaat om geweldsdelicten en in een kwart van de zaken gaat het om gekwalificeerde diefstal. Voor de CRIEM-jongeren is het percentage geweldsdelicten lager. Eenderde (38%) van de delicten hebben betrekking op de categorie geweld en in een kwart van de ITB-zaken gaat het om gekwalificeerde diefstal. Beide groepen blijken echter niet significant van elkaar te verschillen.

Tabel 6.8 ITB-zaken gerangschikt naar delictcategorie.

	ITB harde kern		ITB-CRIEM	
	n	%	n	%
Geweld	19	49%	15	38%
Gekwalificeerde diefstal	11	28%	11	27%
Eenvoudige diefstal	2	5%	3	8%
Overig	6	15%	9	22%
Onbekend	1	3%	2	5%
Totaal	39	100%	40	100%

In de OBJD worden de delicten, naast de indeling in bovenstaande grove categorieën, ook geclassificeerd aan de hand van de indeling zoals die gehanteerd wordt door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Door middel van deze classificatie wordt meer inzicht verkregen in het type delict. Deze resultaten staan weergegeven in tabel 6.9. Hieruit blijkt dat voor zowel de harde kernjongeren als de CRIEM-jongeren geldt dat het in de meeste ITB-zaken gaat om diefstal met geweld (respectievelijk 39% en 30%). Daarnaast gaat het bij harde kernstrafzaken in ruim een kwart (29%) om diefstal door middel van braak.

Tabel 6.9 Delictindeling ITB-zaak

	ITB harde kern		ITB-CRIEM	
	n	%	n	%
Aanranding	0	0%	1	3%
Overig seksueel	2	5%	0	0%
Tegen het leven	1	3%	0	0%
Mishandeling	1	3%	2	5%
Diefstal met geweld	15	39%	12	30%
Eenvoudige diefstal	2	5%	3	8%
Diefstal d.m.v. braak	11	29%	6	15%
Overig gekwalificeerde diefstal	0	0%	5	13%
Heling	1	3%	3	8%
Openbare orde	2	5%	3	8%
Gemeengevaarlijke delicten	1	3%	1	3%
Vernieling	0	0%	1	3%
Openbaar gezag	1	3%	0	0%
Wapens en munitie	0	0%	1	3%
Overig wetboek van strafrecht	1	3%	0	0%
Onbekend	1	3%	2	5%
Totaal	39	100%	40	100% ^a

^a Het totaal telt niet op tot 100% door afronding.

In de CRIEM-strafzaken gaat het in 15% om diefstal door middel van braak en in 13% om overige gekwalificeerde diefstal. De overige ITB-zaken zijn over de andere delictcategorieën verdeeld.

Bovenstaande strafzaken zijn bij de harde kernjongeren in ongeveer de helft van de gevallen behandeld door de kinderrechter (48%) en in de helft behandeld door de meervoudige strafkamer (52%). Bij de strafzaken van de CRIEM-jongeren is deze verdeling anders. De kinderrechter behandelt 83% van de strafzaken. Een enkele zaak wordt door de meervoudige strafkamer (6%) of door het gerechtshof behandeld (11%).

In de OBJD wordt naast de indeling in delictcategorieën ook een driedeling gemaakt in de aard en ernst van criminaliteit. Er wordt onderscheid gemaakt tussen lichte, middelzware en zware criminaliteit. In de categorie lichte criminaliteit vallen feiten met een wettelijke strafdreiging van minder dan vier jaar (1460 dagen), bijvoorbeeld smokkel van soft/harddrugs, vernieling-beschadiging en besturen onder invloed. In de categorie middelzware criminaliteit vallen alle feiten met een strafdreiging van vier tot acht jaar³⁷ (2920 dagen), bijvoorbeeld gezamenlijke openlijke geweldpleging met vernieling, diefstal in vereniging en oplichting. Feiten met een strafdreiging van acht jaar of meer vallen in de categorie zware criminaliteit. Voorbeelden hiervan zijn afpersing, diefstal met geweld, doodslag en verkrachting. Resultaten van de ITB-zaken staan gepresenteerd in tabel 6.10.

Tabel 6.10 Maximale strafdreiging in de ITB-zaak

	ITB harde kern		ITB-CRIEM	
	n	%	n	%
Relatief lichte criminaliteit				
< 1 jaar	1	3%	1	3%
1 jaar	1	3%	0	0%
2 jaar	1	3%	2	5%
Subtotaal	3	9%	3	8%
Middelzware criminaliteit				
4-5 jaar	4	10%	6	15%
6 jaar	10	26%	12	30%
Subtotaal	14	36%	18	45%
Zware criminaliteit				
8-9 jaar	5	13%	3	8%
12 jaar	15	39%	13	33%
15 jaar	0	0%	1	3%
> 20 jaar / levenslang	1	3%	0	0%
Subtotaal	21	55%	17	44%
Onbekend	1	3%	2	5%
Totaal	39	100% ^a	40	100% ^a

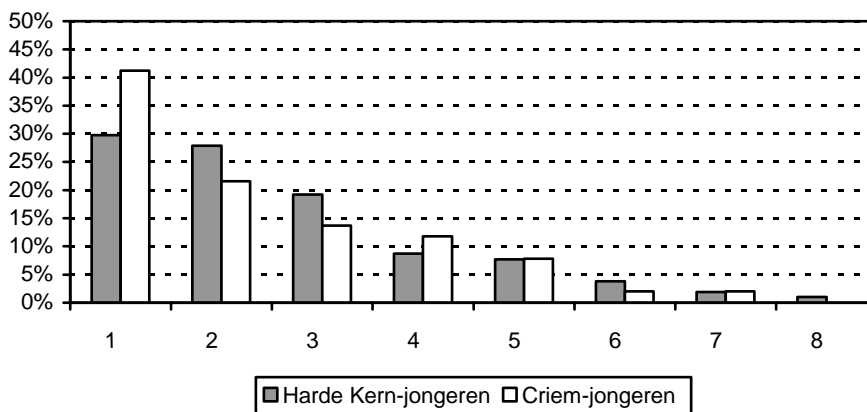
^a Het totaal telt niet op tot 100% door afronding.

³⁷ Ook feiten met een strafdreiging van minder dan vier jaar, maar waarvoor een bevel tot voorlopige hechtenis kan worden gegeven vallen in deze categorie.

Voor beide type ITB blijkt dat de maximale strafdreiging van de ITB-zaak in enkele gevallen minder dan vier jaar is. Voor ITB harde kern geldt dat het in de meeste zaken gaat om 'zware' criminaliteit; de strafdreiging is minimaal acht jaar. In 39% van de gevallen gaat het zelfs om zaken waarbij de jongere een straf opgelegd zou kunnen krijgen van maximaal twaalf jaar. Voor de CRIEM-jongeren zou je verwachten dat de strafzaken voornamelijk zouden vallen binnen de relatief lichte criminaliteit, gezien de doelgroepomschrijving. Desalniettemin valt ook voor hen ongeveer de helft van de zaken (44%) binnen de categorie 'zware' criminaliteit. De andere helft (45%) valt binnen de categorie middelzware criminaliteit. Slechts voor een klein percentage jongeren (8%) geldt dat de ITB-strafzaak valt binnen de categorieën relatief lichte criminaliteit. Er zijn geen significante verschillen tussen de harde kernjongeren en de CRIEM-jongeren wat betreft de maximale strafdreiging voor de ITB-zaak.

6.5.3. Strafzaken voorafgaande aan ITB

De 39 harde kernjongeren hebben voorafgaande aan ITB gemiddeld 2,6 ($sd = 1,6$) strafzaken gehad. De CRIEM-jongeren hebben iets minder strafzaken gehad, maar ook zij hebben gemiddeld al 2,4 ($sd = 1,6$) strafzaken op hun naam staan. Het aantal zaken voorafgaande aan ITB staat weergegeven in figuur 6.3. De meeste jongeren hebben één of twee strafzaken gehad voordat zij ITB opgelegd hebben gekregen. Dit geldt voor zowel de harde kernjongeren als de CRIEM-jongeren. Voor de eerste groep kon dit ook verwacht worden. Dit komt overeen met de doelgroepomschrijving van de harde kernjongeren. Bij de CRIEM-jongeren werd een ander beeld verwacht. Toch blijkt ook dat veel jongeren al meerdere strafzaken op hun naam hebben staan. Voor bijna een kwart (24%) van de jongeren geldt zelfs dat ze vier of meer strafzaken hebben gehad voorafgaande aan ITB-CRIEM.

Figuur 6.3 Aantal zaken voorafgaand aan ITB voor zowel harde kern- als CRIEM-jongeren

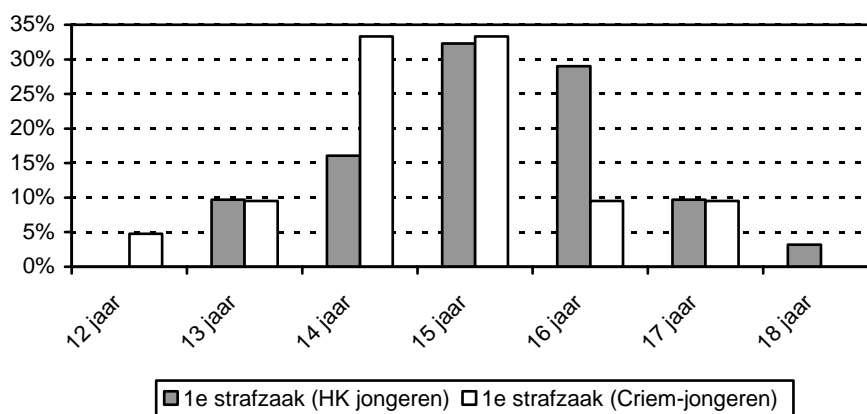
Ook de delicten uit de strafzaken voorafgaande aan ITB zijn gecategoriseerd naar aard en ernst van de criminaliteit. De maximale strafdreiging van de zaken voorafgaande aan ITB staan weergegeven in tabel 6.11. Hieruit blijkt dat naast de grote hoeveelheid strafzaken van de CRIEM-jongeren het in de meeste gevallen (74%) ook gaat om middelzware criminaliteit met een maximale strafdreiging tussen de vier en acht jaar. Bij de harde kernjongeren zijn de

strafzaken verdeeld over de drie categorieën. In 18% gaat het om relatief lichte criminaliteit. Bij ruim de helft van de strafzaken gaat het om middelzware criminaliteit en in 20% gaat het om zware criminaliteit. Er zijn geen significante verschillen tussen de harde kernjongeren en de CRIEM-jongeren.

Tabel 6.11 Maximale strafdreiging van de zaken voorafgaande aan ITB

	ITB harde kern		ITB-CRIEM	
	n	%	n	%
Relatief lichte criminaliteit	19	18%	7	14%
Middelzware criminaliteit	61	59%	38	74%
Zware criminaliteit	21	20%	4	8%
Onbekend	3	3%	2	4%
Totaal	104	100%	51	100%

Tenslotte is nagegaan hoe oud de jongeren waren tijdens hun eerste strafzaak. De resultaten staan weergegeven in figuur 6.4 De harde kernjongeren waren gemiddeld 15,2 jaar ($sd = 1,2$) tijdens hun eerste strafzaak. Het ging hier in 13% om lichte zaken, in ruim de helft van de gevallen (61%) om middelzware zaken en in een kwart (27%) om zware zaken. De CRIEM-jongeren waren bij hun eerste strafzaak iets jonger, namelijk 14,8 jaar ($sd = 1,1$). De eerste strafzaak betrof bij 10% lichte zaken of zware zaken, terwijl het bij bijna driekwart (71%) van de jongeren om middelzware zaken ging. Er blijken geen significante verschillen te zijn tussen de harde kernjongeren en de CRIEM-jongeren wat betreft hun leeftijd tijdens hun eerste strafzaak.

Figuur 6.4 Leefijd van de jongeren tijdens hun eerste strafzaak

6.6. Samenvatting

Hoofdstuk vijf werd afgesloten met een samenvatting waarin de diversiteit in de uitvoering van ITB centraal stond. De doelgroep in de praktijk laat deze zelfde diversiteit zien. Er blijken behoorlijke regionale verschillen te zijn in het hanteren van de doelgroepomschrijving voor de harde kernjongeren. Het een en ander blijkt van een aantal factoren afhankelijk te zijn. Ten

eerste de samenwerking in de strafrechtketen. Of een jongere ITB harde kern opgelegd krijgt is in de ene regio meer vanzelfsprekend dan in de andere regio. Dit lijkt afhankelijk te zijn van de bekendheid van de verschillende betrokkene met het programma. Daarnaast blijkt het begrip harde kernjongere in de praktijk een rekbaar begrip te zijn. In sommige regio's vallen hier ook de veelplegers onder, terwijl in andere regio's het voorkomt dat de wat lichtere jongens in aanmerking komen voor het programma omdat er zo'n behoefte is aan intensieve ambulante programma's. Soms zijn de verschillen met de CRIEM-jongeren klein.

De rekbaarheid van begrip heeft ook betrekking op de CRIEM-jongeren. In de eerste plaats blijkt dat deze doelgroep niet zo licht is. Jongeren hebben vaak al heel wat op hun kerfstok. Ten tweede blijkt dat integratieproblematiek, een kenmerk van de CRIEM-populatie, in de praktijk bijna nooit een thema is in de begeleiding van de jongeren.

In de dossiers en in de strafrechtelijke gegevens worden deze resultaten nogmaals bevestigd. Er zijn weinig verschillen tussen de harde kernjongeren en de CRIEM-jongeren. In beide populaties heeft een groot percentage te maken gehad met eerdere hulpverlening. Wat betreft de aanwezigheid van risicofactoren zijn er minder grote (niet-significante) verschillen tussen de populaties dan dat je zou mogen verwachten. Het type en de zwaarte van de gepleegde delicten wijkt bij de CRIEM-jongeren niet af van de harde kernjongeren en ook de delictgeschiedenis van de harde kernjongeren blijkt niet af te wijken van de CRIEM-jongeren.

7. De praktijk van de uitvoering

7.1. Inleiding

De wijze waarop ITB in de praktijk uitgevoerd wordt blijkt niet op alle aspecten gelijk te zijn aan de wijze waarop ITB oorspronkelijk bedacht is. In dit hoofdstuk staat die spanning tussen de uitvoering van ITB in de praktijk en de theorie centraal. In paragraaf 7.2 en 7.3 komen de resultaten uit de interviews die betrekking hebben op de uitvoering aan bod. In paragraaf 7.4 wordt ingegaan op de procedure van de begeleiding, de samenwerking in de strafrechtelijke keten en randvoorwaarden op het gebied van financiering en informatievoorziening. In paragraaf 7.5 komen de dossiergegevens over de uitvoering aan bod. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting.

7.2. De interventies van ITB harde kern

7.2.1. Interviews met landelijke sleutelfiguren

De officiële doelstelling van ITB harde kern is het voorkomen van recidive door middel van het bieden van intensieve reclasseringsbegeleiding in het kader waarvan op maat gesneden (goedgekeurde) programma's en activiteiten die de resocialisatie bevorderen, kunnen worden toegepast (ministerie van Justitie, 2004). De procedure voor begeleiding is uiteengezet in de methodiekbeschrijving. Volgens de respondenten wordt deze in de praktijk nauwkeurig gevolgd. De jeugdreclasseringswerkers rapporteren aan Justitie waardoor er weinig speelruimte is om af te wijken van de voorgestelde procedure.

Als kenmerkend voor ITB harde kern wordt door de respondenten genoemd dat het programma intensief is, dat het een controlerende aanpak is en dat het toegesneden wordt op het individu. In vergelijking met de reguliere jeugdreclassering, worden de harde kernjongeren begeleid in een heel strak kader. Er worden duidelijke afspraken gemaakt met de jongere. Op het moment dat een jongere zijn afspraken niet nakomt, wordt een jongere, in tegenstelling tot de reguliere jeugdreclassering, daar op afgerekend. Vaak zal de jongere alsnog moeten 'zitten'. Er is als het ware sprake van extramurale detentie. Wanneer de jongere zijn afspraken goed nakomt wordt er vervolgens gekeken waar begeleidingsruimte is bij de jongere en of hij meer vrijheden aankan.

Een ander verschil met de reguliere jeugdreclassering is dat bij ITB harde kern de politie een belangrijke rol speelt bij het controleren van jongeren. In reguliere zaken is dit normaal niet het geval. Bij ITB is ook de mogelijkheid om aanvullende programma's in te zetten. Een ander verschil tenslotte is het verschil in caseload, bij ITB harde kern is deze 1:8 en bij reguliere jeugdreclassering 1:22.

Het laatste kenmerk van het programma dat wordt genoemd is het duale karakter van de ITB harde kern begeleiding: de jeugdreclasseringswerker is zowel een vertegenwoordiger van de justitiële autoriteiten, als een begeleider van de jongere.

In de doelstelling staat het voorkomen van recidive voorop. De begeleiding is erop gericht om de risicofactoren voor toekomstig delictgedrag terug te dringen en zo recidive te voorkomen. Het gepleegde delict heeft hierin een centrale rol. Met de intensieve begeleiding wordt geprobeerd het huidige levenspatroon van de jongeren te doorbreken. De meeste jongeren zitten in een negatieve spiraal op verschillende gebieden, zoals school, contact met ouders, invulling van vrije tijd etc. Er wordt gestreefd naar een goede daginvulling en naar een zinvolle invulling van vrije tijd. De jongeren missen veelal praktische vaardigheden en doorzettingsvermogen. De jeugdreclasseringswerker zet in op beïnvloeding van deze risicofactoren. Daarnaast probeert de jeugdreclasseringswerker de jongere sociale vaardigheden aan te leren.

Op de vraag welke aspecten van het programma effectief zijn worden verschillende onderdelen genoemd. Het controlerende karakter in combinatie met begeleiding wordt genoemd. De respondenten noemen ook dat het effectief is dat ITB harde kern enerzijds gericht is op het terugdringen van risicofactoren en anderzijds gericht op het versterken van de protectieve factoren en het aanleren van cognitieve, praktische en sociale vaardigheden.

7.2.2. Interviews met regionale sleutelfiguren

De belangrijkste steekwoorden die uit de interviews met de regionale sleutelfiguren over ITB harde kern naar voren komen zijn:

- Controle, structuur, consequentheid en strengheid.
- Er is geen ruimte voor onderhandeling, alle afspraken dienen door de jongere nagekomen te worden.
- Systeemgericht
- Er moet aandacht zijn voor het herstel van de structuur binnen het gezin. Ouders hebben vaak de macht verloren.
- Nadruk op een positieve daginvulling.
- Jongeren zijn gewend op straat te hangen en dienen weer een gestructureerde en nuttige daginvulling te hebben. "Ze moeten moe zijn als ze thuis komen."
- Opbouwen van een werkrelatie
- De jeugdreclasseringswerker is een soort van coach, die intensief werkt met de jongere aan gedragsverandering. "De jongere moet kunnen ervaren dat het weer wat kan worden". De jongere leert dat er een keuze is.
- Laatste kans
- De begeleiding lukt of mislukt, er is geen tussenweg. "Het is raak of mis."

Ten aanzien van het verschil met de reguliere jeugdreclassering komen de antwoorden van de landelijke en regionale sleutelfiguren sterk overeen. De begeleiding middels ITB harde kern is strakker gekaderd en de afrekening bij het niet nakomen van afspraken of recidive is directer. Naast dit strakke kader is de begeleiding middels ITB harde kern ook intensiever, er

zijn meer en frequentere cliëntcontacten en de begeleiding gaat in een hoger tempo. Een kinderrechter: “De eerste klappen worden snel gemaakt, in tegenstelling tot de reguliere jeugdreclassering die langzamer wordt opgebouwd.” Een ITB-coördinator merkt op dat de jeugdreclasseringswerker, in vergelijking met de reguliere jeugdreclassering, meer contacten heeft met het netwerk van de jongere (school, leerplichtambtenaar, ouders) en door de lagere caseload is de begeleiding veel intensiever.

Er wordt benadrukt dat er ook overeenkomsten bestaan tussen reguliere jeugdreclassering en de ITB harde kern. Beide reclasseringsvormen richten zich op dezelfde leefgebieden. Volgens de raadsmedewerker was de intensieve manier van werken bij de start van de jeugdreclassering vergelijkbaar met ITB harde kern, maar is dat verslapt. De toename van het aantal jongeren dat jeugdreclassering kreeg opgelegd, ging ten koste van de begeleiding. “Nu wordt met harde kern het wiel opnieuw uitgevonden.”

De regionale sleutelfiguren noemen dezelfde doelstellingen als in de landelijke interviews naar voren kwamen. Vermindering van recidive en een vermindering van de risico's op de centrale levensgebieden als de thuissituatie, school/werk, vrije tijdsbesteding en vriendenkring staan centraal in ITB harde kern.

Wanneer gevraagd wordt welke bestanddelen van de ITB harde kern er voor zorgen dat deze aanpak ook echt werkt benadrukken de regionale, net als de landelijke sleutelfiguren dat de intensieve controle en de ‘stok achter de deur’ van de extramurale detentie belangrijke werkzame elementen zijn. Dit in combinatie met de verbetering van de situatie op centrale leefgebieden. Een ITB-coördinator in Dordrecht geeft aan dat je als jeugdreclasseringswerker inspeelt op het “waarom” achter het plegen van een delict. Er worden ook werkzame bestanddelen genoemd die bij de landelijke sleutelfiguren niet naar voren komen. Zo noemt de regiocoördinator van Noord-Brabant de positieve bekrachtiging van goede inzet, door verdiende strafvermindering of omzetting naar een taakstraf. De kinderrechter benadrukt ook hier de persoonlijke invloed van de “stevige” jeugdreclasseringswerkers als werkzaam bestanddeel. Hierbij spelen ook de harde afspraken die gemaakt worden tussen jongere en jeugdreclasseringswerker. Doordat deze ook door de werker worden nagekomen groeit het vertrouwen van de jongere in anderen. De raadsmedewerker beschouwt dit als een van de werkzaam bestanddelen van de ITB harde kern aanpak. Een ITB-coördinator zegt hierover: “Als jongeren ervaren dat iedereen dezelfde kant opstuurt en dezelfde informatie heeft, dan heeft dit een positieve invloed op de jongere. De jongere ervaart positieve betrokkenheid, hij merkt dat hij de moeite waard is”.

ITB is een afkorting van Individuele Traject Begeleiding. Aan enkele respondenten is gevraagd in welke mate ITB ook daadwerkelijk een Individuele begeleiding is, is er sprake van maatwerk? De antwoorden hadden betrekking op beide ITB vormen. De regiocoördinatoren van Bureau Jeugdzorg antwoorden met een volmondig ‘ja’, al voegt één van de drie er aan toe dat er wel bij elke jongere nadruk wordt gelegd op dezelfde levensgebieden. De kinderrechter en raadsmedewerker zijn een andere mening toegedaan, de terugkerende nadruk op de centrale levensgebieden is dusdanig groot dat er volgens hen geen sprake is van maatwerk. Wel is er ruimte voor individuele accenten door het aanbieden van extra trainingen. En uiteraard zijn de jongeren allen verschillend in verstandelijk, schoolse en

sociale vermogen zodat er altijd wel van enige vorm van maatwerk is. Overigens meenden enkele regionale respondenten dat de I van ITB stond voor 'Intensieve'.

7.3. De interventies van ITB-CRIEM

7.3.1. Interviews met landelijke sleutelfiguren

De methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM is in 2004 verschenen. Tot die tijd hebben de jeugdreclasseringswerkers met behulp van onder andere de circulaires van het ministerie van Justitie vorm gegeven aan ITB-CRIEM. Er bestaan hierdoor verschillen tussen arrondissementen en verschillen tussen wat mensen denken te doen en wat er zou moeten gebeuren.

Daar waar bij ITB harde kern een sterk accent ligt bij het delict van de jongere, is dit bij ITB-CRIEM in mindere mate het geval. Het accent van ITB-CRIEM ligt volgens respondenten niet alleen op de jongere, maar ook op zijn netwerk. ITB-CRIEM is, meer dan ITB harde kern, gericht op zorg. In de begeleiding wordt geprobeerd om de verschillende contexten met elkaar in verbinding te brengen: school, ouders, vrije tijd, vrienden etc. De school wordt bijvoorbeeld geholpen bij het zoeken naar manieren om met de jongere om te gaan. De ouders wordt geleerd hoe ze anders met hun zoon of dochter kunnen omgaan. De jongere wordt geleerd om zijn vrije tijd zinvol in te vullen. De jeugdreclasseringswerker probeert enerzijds de jongere bekend te maken met alternatieven voor crimineel gedrag. Anderzijds kijkt de begeleider samen met de jongere naar gebieden waarin de jongere vastloopt. In drie maanden tijd moet de jeugdreclasseringswerker de begeleiding op de rails zetten. Het systeem krijgt handvatten om het zelfstandig te redden.

De geïnterviewden geven als kenmerkend voor de begeleiding van ITB-CRIEM aan dat er aandacht besteed wordt aan integratie van het gezin in de Nederlandse samenleving. Daar waar aansluitingen ontbreken probeer je deze tot stand te brengen. Er wordt ingezet op het functioneren in de Nederlandse samenleving met behoud van de culturele achtergrond.

In vergelijking met de reguliere jeugdreclassering is ITB-CRIEM een intensiever traject. De caseload van de begeleider is 1:6, in tegenstelling tot 1:22 die in de reguliere jeugdreclassering gehanteerd wordt. De contactfrequentie is beduidend hoger dan bij de jeugdreclassering. Een ander verschil is dat er bij ITB-CRIEM door de lagere caseload en specifieke doelgroep meer aandacht geschonken kan worden aan de gezinssituatie dan dat bij de reguliere jeugdreclassering het geval is. De begeleider besteedt niet alleen aandacht aan de relatie tussen de jongere en zijn ouders maar helpt ook in het contact leggen tussen de ouders en het bredere pedagogische netwerk zoals de school. Deze systeemaanpak heeft ook het vergroten van de biculturele competenties van het gezin tot doel. Hiervoor is minder aandacht in de reguliere jeugdreclassering.

7.3.2. Interviews met regionale sleutelfiguren

Zorg en het versterken van het systeem worden ook door de regionale sleutelfiguren genoemd als de belangrijke kenmerken van ITB-CRIEM. Waar ITB harde kern geldt als een laatste kans, kan ITB-CRIEM, volgens een regiocoördinator van Bureau Jeugdzorg, eigenlijk

niet mislukken. Vanwege de nadruk op zorg, en de beperkte strafcomponent is er volgens sommige regionale respondenten ook meer ruimte voor onderhandeling binnen de begeleiding. Dit in tegenstelling tot het strakke programma van ITB harde kern. Een andere ITB-coördinator merkt juist op dat door de korte begeleidingstijd de jeugdreclasseringswerker gedwongen wordt tot praktische zaken zoals het zoeken van een baantje of sport.

De raadsmedewerker ziet dit anders: omdat het bij ITB-CRIEM vaak om jongere en kinderlijkere cliënten gaat vindt zij juist dat de aanpak directiever is en er minder ruimte voor discussie zou moeten zijn dan bij ITB harde kern. Ook de kinderrechter geeft blijk van een wat andere mening: in zijn optiek is ITB-CRIEM niet alleen korter maar ook heftiger en intensiever dan ITB harde kern. Wat betreft de balans tussen zorg en controle is echter geen verschil tussen de twee ITB vormen. Opvallend is tenslotte dat in de antwoorden van deze respondenten de culturele achtergrond van de jongere een bijrol speelt.

Wanneer de vergelijking tussen ITB-CRIEM en de reguliere jeugdreclassering aan de regionale respondenten wordt voorgelegd, worden er verschillende antwoorden gegeven. De raadsmedewerker ziet nauwelijks verschil, de officier van Justitie noemt slechts de hogere frequentie van de ITB-CRIEM contacten. De andere regionale respondenten noemen de intensiviteit, snelheid en de 'heftigheid' van ITB-CRIEM als onderscheidend van reguliere jeugdreclassering. Één maal wordt de nadruk op het leven in twee culturen genoemd en één maal dat de begeleiding gericht is op het gehele netwerk van de jongere.

Volgens de regionale respondenten is het doel van een ITB-CRIEM begeleiding het in de kiem smoren van een criminele carrière. De mening van de regionale respondenten komt hierin sterk overeen met die van de landelijke sleutelfiguren. Er zijn grote overeenkomsten met de doelen van ITB harde kern, ook in het geval van ITB-CRIEM wordt er gestreefd naar een verbetering op centrale levensgebieden als de thuissituatie, de vrije tijd, vriendenkring en de dagbesteding. De mate waarin deze gebieden verstoord zijn verschilt van de harde kernpopulatie. Voorts wordt bij deze vraag meer dan eerder de rol van cultuur benoemd. De raadsmedewerker vindt het verbeteren van de Nederlandse taal en vergroten van de kennis over sociale gewoonten door eerste generatie allochtone jongeren (met name Antilliaanse jongeren) een doel van ITB-CRIEM. Een regiocoördinator van Bureau Jeugdzorg noemt culturele identiteitsvorming en het aanpakken van culturele fricties binnen het systeem van de jongere als belangrijk doel. Het bewust worden van de positieve en negatieve kanten van integratie en biculturaliteit wordt ook genoemd.

Wat maakt nu dat de ITB-CRIEM aanpak ook echt werkt, wat zijn de werkzame bestanddelen? Ook hier geldt weer dat de werkzame bestanddelen volgens de regionale respondenten wel enige overeenkomst vertonen met die van ITB harde kern. Maar de intensieve controle speelt een minder grote rol dan bij dat programma, evenals het lik op stuk beleid, daarvan is immers in mindere mate sprake bij ITB-CRIEM. De nadruk ligt op het *versterken* van de centrale levensgebieden, de *zorg* voor de jongere en ook de culturele *educatie* ("zo doen wij dat hier in Nederland"). De begeleiding is gericht op doen in plaats van op praten, aldus een coördinator. Het groeien van het vertrouwen in anderen door de betrouwbaarheid van de jeugdreclasseringswerker is ook een belangrijke werkzaam bestanddeel van ITB-CRIEM volgens sommige respondenten.

7.4. Procedure en samenwerking met de ketenpartners en randvoorwaarden van ITB

7.4.1. Inleiding

Met de regionale respondenten is gesproken over de procedure van de ITB begeleiding, de samenwerking met de ketenpartners en de randvoorwaarden van ITB, ten aanzien van financiering en informatievoorziening. In veel gevallen hadden de antwoorden betrekking op zowel ITB harde kern als ITB-CRIEM. In de onderstaande paragrafen zijn de reacties op de vragen over ITB harde kern en ITB-CRIEM samengevoegd.

7.4.2. Interviews met de regionale sleutelfiguren

Aan de respondenten is gevraagd in hoeverre de officiële procedure van voorfase tot beëindiging van traject, zoals deze beschreven staat in de methodiekbeschrijvingen gevolgd wordt. De regiocoördinatoren gaven aan dat deze volledig gevolgd wordt, met een kleine afwijking in Amsterdam, daar werkt men niet met gele kaarten want: "een laatste kans is een laatste kans". In Dordrecht geldt dit juist andersom voor ITB harde kern. Als de jongere profiteert van de hulp wordt een rode kaart eerder uitgesteld. Bij ITB-CRIEM worden in Dordrecht ook gele kaarten gegeven en ook de belcontroles worden daar uitgevoerd. De kinderrechter zegt geen zicht te hebben op de hele procedure en kan dus geen antwoord geven. Deze vraag is ook aan de landelijke sleutelfiguren gesteld. Zij gaven allen aan dat ook zij onvoldoende zicht hadden op de gehele procedure maar dat zij de indruk hadden dat dit wel volgens het beschreven stappenplan in de methodiekbeschrijvingen plaatsvindt.

Een ITB traject kan afgebroken worden, bijvoorbeeld bij recidive of het niet nakomen van afspraken. In Amsterdam wordt de frequentie van uitval niet bijgehouden, het komt wel voor. In Breda wordt de uitval wel geregistreerd. Circa 30 % van de ITB harde kern begeleidingen stopt voortijdig, de reden is in de meeste gevallen het zich niet houden aan afspraken en in mindere mate recidive of onwil. Ook in Dordrecht wordt het uitvalpercentage geschat op zo'n 30%. Het gaat hierom jongeren die geen medewerking verlenen of jongeren die heel berekenend zijn en alsnog gaan zitten. Volgens de officier van Justitie komt uitval "vrij vaak" voor, cijfers kan zij niet geven. Wel signaleert zij dat jongeren nog wel eens een tweede kans krijgen. Voorheen werd deze door de begeleider verzocht, tegenwoordig is het vooral de rechter die daar zelf toe besluit. Volgens de respondenten komt uitval in geval van ITB-CRIEM vrijwel niet voor.

De juridische consequenties van uitval verschillen al naar gelang de begeleiding is opgelegd bij vonnis of als schorsing van de voorlopige hechtenis (de twee meest voorkomende justitiële modaliteiten). In het laatste geval kan de jongere binnen enkele dagen opgepakt worden door de politie en in de politiecel belanden. In het geval van de vonnisvariant moet de jongere opnieuw voorkomen en hier gaat een lange periode overheen. Alle geïnterviewden geven aan dat ze dit als problematisch zien, het gaat in tegen het 'lik op stuk' beleid. De jongere loopt in deze periode vrij rond. De officier van Justitie geeft aan dat terugmeldingen tegenwoordig wel met voorrang worden behandeld. Desondanks kan het wel één of twee maanden duren voor dat een jongere voorkomt.

Omdat ITB-CRIEM vooral een zorgtraject is geldt bovenstaande in mindere mate voor deze ITB vorm.

Ook de samenwerking met de ketenpartners (de officier van Justitie, de Raad voor de Kinderbescherming, de kinderrechter, Bureau Jeugdzorg) werd in de interviews besproken. Over het geheel genomen waren de meeste respondenten tevreden over de samenwerking in de keten. De regiocoördinatoren meldden veel onderling contact en nieuwsgierigheid naar de effectiviteit van ITB. In Amsterdam werkt men samen in het JIB (Justitie In de Buurt) waarin o.a. ook de politie en het Openbaar Ministerie vertegenwoordigd zijn. Het regelmatige overleg maakt dat de samenwerking met deze ketenpartners goed is. Amsterdam werkt met betrekking tot ITB harde kern niet even intensief samen met de politie als elders in het land gebeurt en zoals beschreven staat in de methodiekbeschrijving. Er wordt niet door politie gecontroleerd of de jongen zich op de plaats bevindt die afgesproken is. Dat doen de medewerkers zelf, maar aangezien Amsterdam heeft gekozen voor een '9 tot 5 aanpak' gebeurt dit alleen binnen de reguliere werktijd. Daarbuiten staat het een jeugdreclasseringswerker vrij om een jongere te controleren maar dat gebeurt op eigen initiatief. Er wordt dan ook niet gewerkt met een weekkaart.

Ondanks dat men over het algemeen tevreden is over het contact binnen de keten worden er wel specifieke knelpunten genoemd:

- In Dordrecht is er nog te weinig aandacht voor ITB-CRIEM.
- De raadsmedewerker is ontevreden over de rol van Bureau Jeugdzorg in haar regio (Dordrecht) voor wat betreft de samenwerking. Bij de start van ITB-CRIEM adviseerde de Raad direct aan de rechtbank, deze nam dat advies over en legde een ITB-CRIEM op. Vervolgens ging Bureau Jeugdzorg hiermee aan de slag. Bij ITB harde kern was al wel de procedure dat deze eerst werd aangemeld bij Bureau Jeugdzorg, die dan zorgde voor een plan van aanpak ten behoeve van de schorsing. Nu verricht Bureau Jeugdzorg voor zowel de ITB-CRIEM als de ITB harde kern eerst een intake, stelt een plan van aanpak op wat getekend moet worden door ouders en jongere en dat gaat naar de rechtbank. Bij een jongere die in verzekering gesteld is moet dit geregeld zijn voordat een schorsing uitgesproken wordt en de ITB begeleiding kan beginnen. Een jongere kan hierdoor soms wel 10 dagen extra vast zitten. Daar waar tijd en ruimte is, is dit prima, maar daar waar snelheid de voorkeur verdient, is de Raad van mening dat het de voortgang niet mag ophouden. Bovendien kan een jongere of zijn ouders de begeleiding weigeren, tegen het advies van de Raad in, door de handtekening niet te zetten.
- Een tweede knelpunt op Bureau Jeugdzorg is de kwaliteit van de rapportage. Ze noemt deze ronduit slecht in de zin van onduidelijkheid, niet overzichtelijk. Daarnaast staat er zelden duidelijk genoteerd wat de uitkomst van de begeleiding is (hetgeen wel juridische consequenties heeft), bijvoorbeeld of deze wel of niet mislukt is. De harde afspraak, dat wanneer de begeleiding middels ITB faalt er onmiddellijk uitvoering van de voorwaardelijke jeugddetentie op volgt, wordt zelden waar gemaakt, de ITB begeleider vraagt ter zitting vaak een tweede kans of een vervangende straf. Wat de rapportage betreft is inmiddels wel gebleken dat hiervoor aandacht is. Landelijk blijkt de vorm van de rapportage gewijzigd te zijn. Iets wat de leesbaarheid ten goede komt.

- Een laatste kritiekpunt is dat er bij Bureau Jeugdzorg te weinig aandacht is voor een opgelegde werk- of leerstraf, terwijl deze vaak in het verlengde ligt van hetgeen men de jongere leren wil. Vaak worden werk- of leerstraffen binnen een ITB begeleiding niet goed afgerond zonder dat dit consequenties heeft binnen de begeleiding. De raadsmedewerker pleit voor een betere integratie / afstemming tussen de jeugdreclassering en coördinator taakstraffen. Dit geldt echter voor beide partijen.
- De coördinator van Bureau Jeugdzorg Amsterdam heeft kritiek op de jeugdrechters. Soms leggen deze wel tot drie maal een ITB harde kern begeleiding op. Een tweede of derde 'laatste kans' is niet geloofwaardig en dit maakt de uitvoer van deze begeleiding uiterst moeilijk voor de jeugdreclasseringswerkers, de jongere (en zijn sociale kring) heeft goed door dat de stok achter de deur niet serieus genomen hoeft te worden.
- De officier van Justitie heeft hetzelfde punt als de hier voor genoemde kritiek van Bureau Jeugdzorg Amsterdam. In haar optiek is het echter ook wel eens de jeugdreclasseringswerker die om een tweede kans vraagt.

Er worden door de respondenten ook enkele knelpunten op financieel organisatorisch gebied genoemd:

- Volgens de coördinator van Bureau Jeugdzorg Amsterdam is er te weinig formatie om alle jongeren die instromen te begeleiden, waardoor er wachtlijsten ontstaan. Dit zorgt voor gemor bij de ketenpartners.
- De coördinator uit Breda ziet een aantal knelpunten. Ten eerste: de provincie hanteert een normfinanciering op basis van een pijljaar. Dit wordt niet bijgesteld ondanks dat de instroom groeit. Dit levert een capaciteitstekort op. Een tweede kritiekpunt is dat gemeentes niet of nauwelijks financieel willen bijdragen aan gesubsidieerde dagopvang en veelal ook niet op de hoogte zijn van hun verplichting daartoe in het kader van lokaal jeugdbeleid. Daginvulling is essentieel voor harde kernjongeren en indien er geen werk of school te vinden is is er andere opvang nodig. De coördinator vindt dat dit de verantwoordelijkheid is van de gemeente, die deze niet voldoende neemt. Ten derde is de politie conform hun Beleidsplan Jeugd, Zeden en Zorg 2004-2006, niet in staat om de regelmatige controles bij de harde kernjongeren uit te voeren. Dit doen jeugdreclasseringswerkers daarom zelf en Bureau Jeugdzorg Noord-Brabant betaalt dit uit eigen zak. Dat is onwenselijk. Regio Breda heeft wel een samenwerkingsovereenkomst ten aanzien van de wel te leveren inzet van de politie in samenwerking met de Jeugdreclassering.

Ten aanzien van de informatievoorziening tenslotte worden er ook enige knelpunten gesignaleerd:

- De circulaires komen vertraagd of niet bij de ketenpartners aan. Ze moeten vaak door allerlei ambtelijke niveaus voor ze de uitvoerenden of coördinerende bereiken. Het is niet duidelijk of dit te wijten is aan de eigen organisatie van de ketenpartners of aan het verspreidingsbeleid van het ministerie van Justitie. De circulaires worden ook met weinig nadruk gepresenteerd, haast terloops, terwijl ze vaak wel belangrijke consequenties

hebben. Daardoor komen wijzigingen vaak 'onverwacht' hetgeen wrevel veroorzaakt bij de ketenpartners wat de medewerking aan ITB in de weg kan staan.

- Er is behoefte aan landelijke eenduidigheid in naam: Amsterdam gebruikt bijvoorbeeld de naam 'ITB' voor ITB harde kern, Noord-Brabant gebruikt 'SDA-J' (Stelselmatige Dader Aanpak voor Jeugdigen) voor dezelfde begeleidingsvorm.
- Het enthousiasmeren van de ketenpartners gebeurt nu 'bottom up' door Bureau Jeugdzorg. Het is een taak van de overheid om het Openbaar Ministerie het belang van ITB duidelijk te maken.

7.5. De interventie in de praktijk

7.5.1. Inleiding

In de navolgende paragrafen zal aandacht worden besteed aan de vorm en inhoud van de ITB interventie. De duur, afronding en verlenging van de ITB begeleiding zullen aan bod komen in 7.5.2. De mate waarin er informatie verzameld wordt over de jongere bij aanvang van de ITB begeleiding en de begeleidingsdoelen die gesteld en mogelijk geëvalueerd worden komen ter sprake in de paragrafen 7.5.3 en 7.5.4. In 7.5.5 zal de mate waarin er contact wordt onderhouden met het gezin en het netwerk besproken worden. De in deze paragrafen gerapporteerde gegevens zijn gebaseerd op een dossieranalyse van 82 recent afgeronde en drie nog lopende ITB harde kern en ITB-CRIEM dossiers uit de arrondissementen Breda, Dordrecht en Amsterdam.

7.5.2. Verlenging, voortijdige beëindiging en totale duur van ITB

7.5.2.1. Verlenging van het ITB traject

Dossiers waaruit blijkt dat de ITB begeleiding voortijdig is afgebroken zijn in de navolgende resultaten niet meegenomen. Dit zou het percentage niet-verlengde begeleidingen hebben verhoogd.

ITB harde kern kan één maal verlengd worden. In een casus van de onderzochte dossiers was er sprake van twee ITB harde kern trajecten per individu. In de huidige steekproef kwam het niet voor dat ITB harde kern voor een individu meer dan twee maal is opgelegd. Bij twee zaken betrof het één of meerdere ITB-CRIEM begeleidingen waarna er (één maal) ITB harde kern werd opgelegd.

In zes casussen ontbrak de informatie in het dossier om met zekerheid uitspraak te doen over een verlenging van ITB harde kern. Dit ligt niet in al deze gevallen aan de gebrekkige rapportage in het dossier of IJ. In één arrondissement waren er onvoldoende recente afgeronde dossiers voorhanden zodat er gebruik is gemaakt van drie nog lopende zaken. In deze gevallen kon er geen uitspraak worden gedaan over mogelijke verlenging.

ITB-CRIEM wordt vaker verlengd dan ITB harde kern. In 47% van de gevallen blijft het bij één begeleiding, bij 40% is er sprake van twee ITB-CRIEM begeleidingen per jongere, het grootste deel door verlenging. Slechts één maal kwam het voor dat een jongere meer dan twee ITB-CRIEM begeleidingen kreeg. In drie gevallen (9 %) was er sprake van combinaties van ITB-CRIEM en ITB harde kern. Zo bleek uit een dossier dat een in eerste instantie opgelegde

CRIEM begeleiding onvoldoende intensief was voor de zware problemen van de jongere. De begeleiding werd vervolgens omgezet in ITB harde kern.

In drie gevallen kon niet met zekerheid achterhaald worden of er sprake was van verlenging, daarvan was één casus nog lopend.

7.5.2.2. Voortijdige beëindiging van het ITB traject

De ITB begeleiding kan worden afgebroken. In de meeste gevallen betreft het recidive of het niet houden aan gemaakte afspraken. Ook kan een ITB begeleiding stoppen op initiatief van de jongere, een enkeling vindt bijvoorbeeld de controle dusdanig zwaar dat hij enige tijd na aanvang van de ITB begeleiding toch de voorkeur geeft aan een celstraf. Tabel 7.1 geeft een overzicht van de percentages waarin ITB harde kern en ITB-CRIEM voortijdig zijn afgebroken.

Tabel 7.1 Voortijdige beëindiging van het ITB traject

	Is het ITB Traject voortijdig beëindigd?	n	percentage
ITB harde	nee	17	53 %
	ja, op initiatief van de jongere	2	6 %
	ja, wegens niet nakomen van afspraken	5	16 %
	ja, wegens recidive	6	19 %
	ja, vanwege meer dan één van bovenstaande redenen	2	6 %
	totaal	32	100%
ITB-CRIEM	nee	30	79 %
	ja, op initiatief van de jongere	0	0 %
	ja, wegens niet nakomen van afspraken	4	10 %
	ja, wegens recidive	4	11 %
	ja, vanwege meer dan één van bovenstaande redenen	0	0 %
	totaal	38	100%

In bijna de helft van de gevallen (47 %) eindigt ITB harde kern voortijdig. In de meeste gevallen is de reden recidive of het niet nakomen van afspraken (resp. 19 % en 16 %). In tien gevallen is het onbekend of de ITB harde kern begeleiding succesvol afgerond is of niet. Voor een deel is onvolledige informatie in de dossiers de oorzaak, voor een ander deel (drie dossiers) is de reden dat er enkele nog lopende dossiers zijn gebruikt in de analyse, waarvan onbekend is of de begeleiding volgens planning zal worden afgemaakt.

ITB-CRIEM wordt in 79 % van de gevallen volgens planning afgerond. Bij acht jongeren werd de begeleiding voor het eind al stopgezet omdat ze zich niet aan afspraken hielden (10 %) of omdat ze recidiveerden (11 %) In vijf gevallen was er onvoldoende informatie in het dossier aanwezig om met zekerheid te kunnen bepalen of het programma was afgerond.

7.5.2.3. De duur van een ITB traject

De lengte van een ITB begeleiding staat vast. ITB-CRIEM duurt drie maanden en ITB harde kern zes maanden. In de dossiers is nagegaan of deze perioden in de praktijk ook gehanteerd worden.

De gemiddelde duur van een volledig afgeronde ITB harde kern begeleiding blijkt inderdaad zes maanden. De kortste periode was ruim vijf maanden en de langste periode ruim zeven en een halve maand. In de praktijk lijkt de periode van zes maanden niet heel strikt gehanteerd te worden. Het gemiddelde is gebaseerd op een kleine groep (n=15), dit wordt veroorzaakt door (o.a.) het frequente vroegtijdige stopzetten van de ITB begeleiding (zie 7.5.2.1.).

De duur van ITB-CRIEM is gemiddeld drie maanden. De kortste en langste perioden liggen slechts enkele dagen verwijderd van de periode van drie maanden. De duur van ITB-CRIEM is in de praktijk dus even lang als de regel voorschrijft. Ook hier geldt dat het gemiddelde over een kleine groep (n=15) berekend is, dit maal vanwege het grote aantal verlengingen van ITB-CRIEM.

7.5.3. Informatie verzameling bij aanvang van een ITB traject

ITB pretendeert een begeleiding op maat te zijn. De mate waarin men hierin slaagt wordt in een niet onaanzienlijk deel bepaald door hetgeen men bij aanvang van de begeleiding over de jongere in kwestie weet. Er is nagegaan of er voor, of bij aanvang van, de ITB begeleiding informatie verzameld is die de inhoud en vorm van de interventie kan bepalen.

Er is aan de hand van de dossiers nagegaan of er informatie verzameld is over:

1. *De kans op recidive*. Informatie over de kans op recidive maakt het mogelijk de intensiteit van de interventie aan te doen sluiten bij het risico dat de jongere weer in de fout gaat. Dit vloeit voort uit het 'risicobeginsel', één van de vijf beginselen van effectief ingrijpen uit de *What works* criteria. (Zie ook hoofdstuk 4).
2. *Criminogene factoren*. Onder criminogene factoren worden kenmerken en omstandigheden van mensen en hun omgeving verstaan, die bijdragen aan het plegen van delicten en daardoor ook ten aanzien van recidive een voorspellende waarde kunnen hebben. Statische criminogene factoren zijn niet meer veranderbaar (bijvoorbeeld de delictgeschiedenis). Dynamische factoren zijn dat wel (bijvoorbeeld het gedrag van de jongere of de huisvesting). Informatieverzameling over de dynamische factoren maakt dat interventies op maat kunnen worden aangeboden, en uit de literatuur blijkt dit een effectieve aanpak bij het terugdringen van recidive.
3. *Intellectuele vaardigheden*. Het responsiviteitsbeginsel uit de *What works*- literatuur stelt dat een interventieprogramma methodisch dient aan te sluiten bij de intellectuele vaardigheden van een cliënt. Methoden die een beroep doen op niet aanwezige vaardigheden of de aanwezige verstandelijke te weinig aanroepen, frustreren of prikkelen te weinig met als gevolg weinig of geen resultaat. Eerder is duidelijk geworden dat de ITB interventie inhoudelijk geen vastomlijnd programma is maar dat er sprake is van maatwerk. Informatieverzameling over de intellectuele vaardigheden van de individuele jongere is vereist om een passend programma van drie of zes maanden te creëren. Er werd alleen positief gescoord wanneer er een IQ score werd vermeld. In de praktijk zou echter ook informatie over het schoolniveau wellicht al voldoende informatie bieden om een ITB begeleiding aan te passen aan het vermoedelijke intellectuele niveau van de jongere.

4. *Praktische vaardigheden.* Voor praktische vaardigheden, die betrekking hebben op sociale en maatschappelijke zelfredzaamheid, geldt hetzelfde als voor de intellectuele vaardigheden. Het programma dient methodisch aan te sluiten bij de praktische vaardigheden van de cliënt.
5. *Psychosociaal functioneren.* Niet alleen de praktische en intellectuele vaardigheden zijn van belang in een ITB programma, ook kennis over het psychosociaal functioneren van de jongere bepaalt de inhoud en grenzen van een begeleiding. Er werd alleen positief gescoord wanneer er sprake was van psychosociale diagnostiek.

Tabel 7.2 toont het aantal gebieden waarover informatie verzameld is bij aanvang van een ITB-CRIEM of ITB harde kern begeleiding. Deze informatie kan door de jeugdreclasseringswerker zelf verzameld worden of kan verkregen worden uit bestaande bronnen als verslagen van bijvoorbeeld de Raad voor de Kinderbescherming of een schoolbegeleidingsdienst.

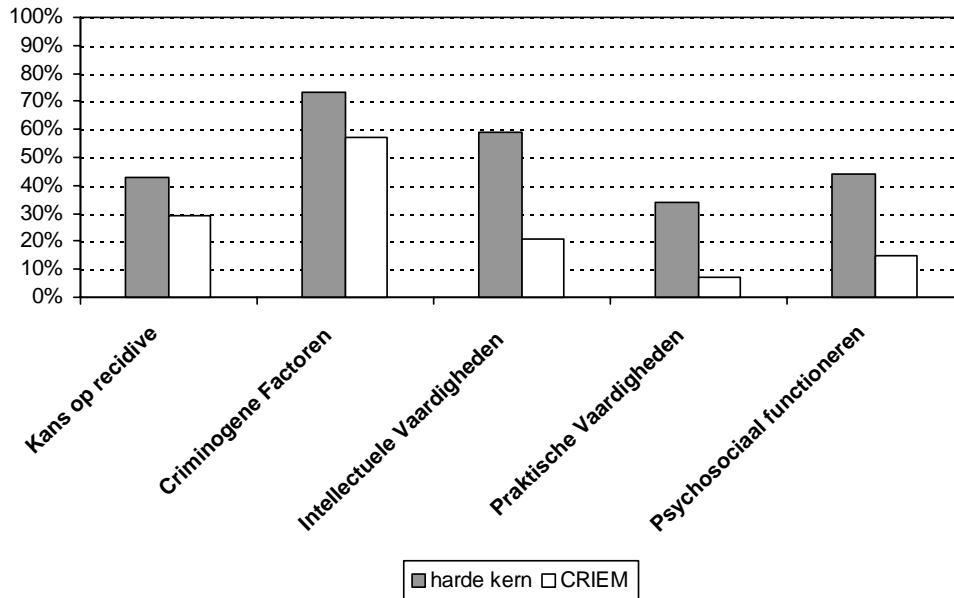
Tabel 7.2 Het aantal gebieden waarover informatie verzameld is bij aanvang van een ITB traject

	Aantal gebieden	n	percentage
ITB harde kern	0	10	24 %
	1	2	5 %
	2	8	20 %
	3	5	12 %
	4	11	27 %
	5	5	12 %
	totaal	41	100%
ITB-CRIEM	0	12	29 %
	1	13	31 %
	2	10	24 %
	3	7	17 %
	4	0	0 %
	5	0	0 %
	Totaal	42	100%

Bovenstaande tabel maakt duidelijk dat de mate van informatieverzameling bij aanvang van de ITB begeleiding heel verschillend is. In 12 % van de harde kerncasussen heeft men op alle gebieden informatie, terwijl men in bijna een kwart van alle begeleidingen (24 %) van start gaat zonder enige geformaliseerde informatie over onder andere de praktische, intellectuele en psychosociale vaardigheden van de jongere en wordt er niet gekeken naar de kans op recidive.

Figuur 7.1 maakt duidelijk dat met name over de Criminogene factoren informatie verzameld (73 %) wordt bij aanvang van ITB harde kern. Ook over de intellectuele vaardigheden is in veel gevallen al (59 %) al veel bekend.

Bij ITB-CRIEM wordt geen enkele maal op meer dan drie gebieden informatie verzameld. In bijna 30 % wordt er helemaal geen informatie verzameld. Ook voor ITB-CRIEM geldt dat informatie over de criminogene factoren het meest (57 %) aanwezig is in het dossier. Net als bij ITB harde kern is dit verklaarbaar. In slechts drie (7 %) dossiers werd melding gemaakt van de praktische vaardigheden van de jongere en systematische psychosociale informatie werd slechts in zes gevallen (15%) verzameld.

Figuur 7.1 Percentage gebieden waarop informatie wordt verzameld voorafgaande aan een ITB traject

7.5.4. De doelen van een ITB traject

7.5.4.1. Inleiding

ITB heeft meerdere doelen, geldende op zowel lokaal niveau als op instellingsniveau. Ook kan het doel binnen samenwerkingsnetwerken gezien worden. Tenslotte zijn er de doelen op individueel niveau, deze hebben betrekking op de jongere en slaan veelal op gedragsveranderingen.

In de dossiers is gezocht naar de formulering van de individuele doelstellingen van de ITB begeleiding. Er is gekeken naar de *aanwezigheid* van doelen in de dossiers, de *formulering* van de doelen, de *tussentijdse evaluatie* en de *inhoud* van de doelstellingen.

7.5.4.2. De aanwezigheid en formulering van begeleidingsdoelen in het dossier

Er is in de dossiers gezocht naar het aantal begeleidingsdoelen dat geformuleerd wordt en of deze doelen zijn opgesplitst in lange en korte termijn doelen. Onder lange termijn doelen worden doelen verstaan die voor minimaal de duur van het ITB traject gelden. Onder korte termijn doelen (of werkpunten) worden doelen verstaan die voor hoogstens een aantal (maximaal vier) weken gelden. Ze zijn inhoudelijk concreter en meer afgebakend dan doelen op lange termijn. Het hanteren van korte termijn doelen maakt de begeleiding over het algemeen helderder voor de betrokkenen en ook beter evalueerbaar (vergelijk ook SMART).

In vrijwel alle gevallen (97%) worden er bij aanvang van de ITB harde kern begeleiding doelen geformuleerd. Deze worden meestal beschreven in een plan van aanpak waar ook achtergrondinformatie over het delict en de jongere te vinden is. In paragraaf 7.5.4.3. worden de onderwerpen waarop de doelen betrekking hebben besproken.

Ook bij aanvang van ITB-CRIEM worden er begeleidingsdoelen geformuleerd. Dit gebeurt ook in vrijwel alle gevallen (95 %).

Er wordt zelden onderscheid gemaakt tussen lange en korte termijn doelen (13 % in geval van ITB harde kern en 2 % bij CRIEM interventies). Andere indelingen worden wel gemaakt. In Amsterdam maakt men onderscheid tussen *doelen* en *specifieke inzet*. In Breda wordt geregeld een indeling gemaakt tussen *doelen* en *in te zetten middelen* en in arrondissement Dordrecht beschrijft men het *doel*, de *middelen/actie* om dit doel te bereiken, de *persoon* die daarvoor verantwoordelijk is en de *periode* waarin het doel bereikt moet worden. Voor alle arrondissementen geldt dat de gekozen indeling niet door alle jeugdreclasseringswerkers consequent wordt gehanteerd.

7.5.4.3. De inhoud van de doelen

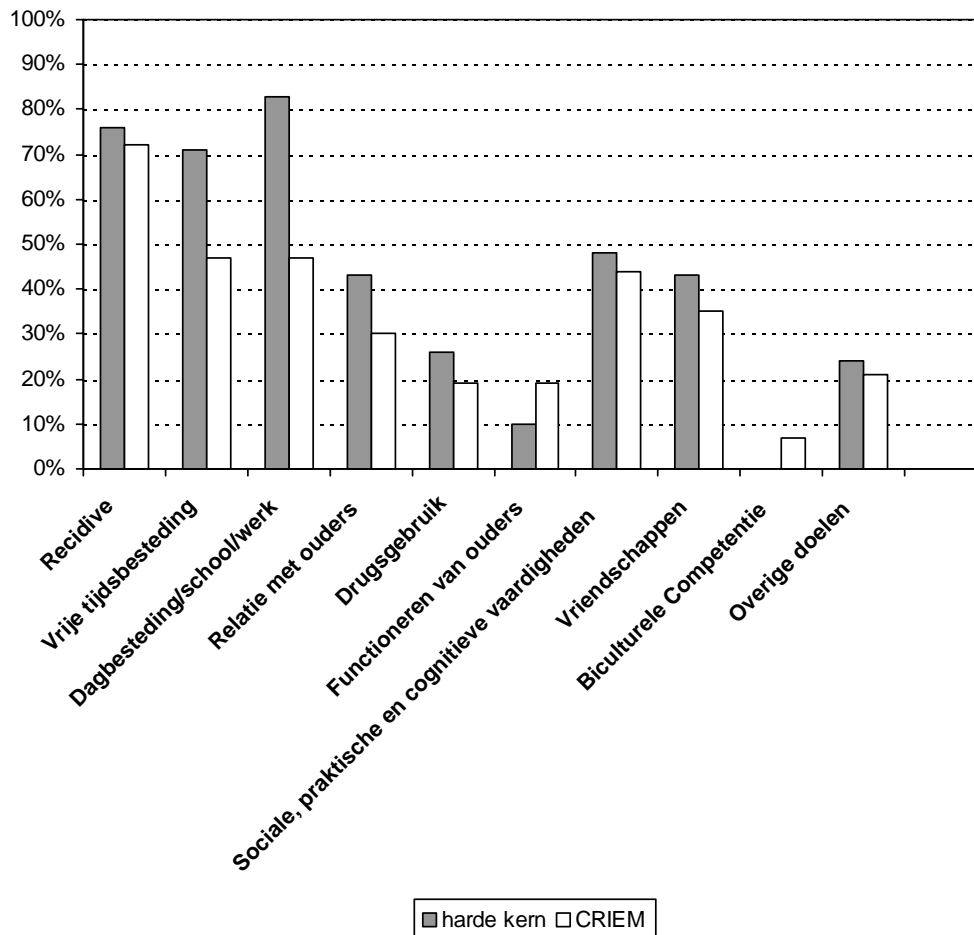
In de voorafgaande paragraaf is duidelijk geworden dat in vrijwel alle casussen bij aanvang van de begeleiding doelen worden gesteld. In figuur 7.2 wordt een overzicht gegeven van de levensgebieden/gedragingen waarop de doelen betrekking hebben.

De doelgebieden:

1. *Recidive*. Bijvoorbeeld: "R. komt niet opnieuw negatief in aanraking met politie en Justitie"
2. *Vrije tijdsbesteding*. Dit betreft doelen die betrekking hebben op een zinvolle invulling van de vrije tijd, soms gespecificeerd en gericht op sport activiteiten of lidmaatschap van een club.
3. *Dagbesteding (werk/school)*. Dit betreft alle doelen die betrekking hebben op een nuttige dagbesteding, meestal in de vorm van school of werk. Bijvoorbeeld: "A. gaat elke dag, op tijd, naar school"
4. *Relatie met ouders*. Het gaat hier om doelen die betrekking hebben op de relatie tussen de jongere en zijn ouders, bijvoorbeeld: "M. luistert naar moeder."
5. *Druggebruik*. Bijvoorbeeld: "A. blowt alleen in het weekend."
6. *Functioneren van ouders*. Het betreft hier doelen die gericht zijn op de ouder(s) in plaats van de jongere. Bijvoorbeeld: "Ouders kunnen grenzen stellen aan het gedrag van A."
7. *Sociale, praktische en cognitieve vaardigheden*. Hieronder vallen bijvoorbeeld het vergroten van de kennis omtrent seksualiteit, of het volgen van (delen van) een sociale vaardigheidstraining
8. *Vriendschappen*. Deze doelen hebben betrekking op de omgang met vrienden, in de meeste gevallen gaat het om 'slechte vrienden'. Bijvoorbeeld: "S. onderneemt positieve activiteiten met zijn vrienden."

9. *Biculturele competentie*. Deze doelen hebben betrekking op het kunnen leven tussen twee culturen. Bijvoorbeeld: "B. weet welke normen en waarden uit de Turkse en Nederlandse cultuur stammen."

10. Overige doelen

Figuur 7.2 Frequentie doelen

Opmerking: de hoogte van de balk is het percentage van de dossiers waarin één of meerdere doelen op dit gebied gesteld zijn. In de meeste gevallen betrof het één doel per gebied, ten aanzien van dagbesteding/school/werk werden vaak meerdere doelen gesteld.

Het trio recidive, dagbesteding en vrijetijdsbesteding wordt in de ITB harde kern dossiers vaak in de dossiers in één adem genoemd. Het is het basispakket van de ITB begeleiding. Deze drie worden allen in meer dan 70% van begeleidingen tot doel gesteld. Doelen die betrekking hebben op respectievelijk de relatie met ouders, sociale, praktische en cognitieve vaardigheden en vriendschappen worden alle in iets minder dan de helft van de dossiers gevonden.

Biculturele competentie wordt geen enkele maal genoemd. Dit doel wordt vooral verwacht in de CRIEM-populatie, echter zoals uit het vorige hoofdstuk is gebleken, bestaat ook een groot

deel van de harde kernpopulatie uit jongeren van niet-westerse afkomst voor wie doelen op dit gebied relevant zouden kunnen zijn. Doelen gericht op het functioneren van de ouders worden zelden geformuleerd.

Wat betreft de verdeling laten de doelen die in ITB-CRIEM begeleidingen gesteld worden een iets ander balans zien dan bij ITB harde kern. Het trio recidive, school/werk/dagbesteding en vrije tijdsbesteding is niet zo vanzelfsprekend als bij ITB harde kern. Wel zijn de gebieden die het vaakst genoemd worden dezelfde als bij ITB harde kern. Het valt op dat er bijna twee maal zo vaak doelen worden geformuleerd met betrekking tot het functioneren van de ouders bij ITB-CRIEM als bij ITB harde kern. Het betreft echter maar respectievelijk 19 % en 10 % van de dossiers. Zeer opvallend is ook dat er slechts drie doelen (7 %) zijn aangetroffen die gerelateerd zijn aan de allochtone afkomst van de jongere en de problemen die er ondervonden worden van het leven tussen twee culturen. En dat terwijl ITB-CRIEM zich volgens de theorie richt op groepen jongeren die de aansluiting met de Nederlandse samenleving dreigen te missen en bovenproportioneel betrokken zijn bij criminaliteit.

Het doel recidive wordt in beide groepen in een ruime meerderheid van de casussen genoemd. Het betreft hier echter meer een verplichting of overeenkomst dan een werkdoel, immers wanneer er gerecidiveerd wordt stopt de begeleiding.

7.5.4.4. Tussentijdse evaluatie van de doelen

In de methodiekbeschrijvingen van zowel ITB harde kern en ITB-CRIEM wordt melding gemaakt van een tussenevaluatie halverwege het ITB traject. Bij deze evaluatie wordt expliciet teruggegrepen op het plan van aanpak en de doelen die daarin staat geformuleerd. De doelen worden geëvalueerd, waar nodig bijgesteld en nieuwe afspraken worden genoteerd. Een verslag van een dergelijke tussenevaluatie gaat naar de ketenpartners. Deze tussenevaluaties kunnen in geval van ITB harde kern meer dan eens gehouden worden. Bij ITB-CRIEM wordt men geacht na zes tot acht weken te evalueren en bij te stellen.

Op basis van de theorie zou men in de dossiers verwachten tussentijdse evaluatie en bijstelling van de doelen aan te treffen.

In de dossiers is *geen enkele* casus aangetroffen waarin de in het plan van aanpak opgestelde doelen tussentijds formeel werden geëvalueerd en bijgesteld. In arrondissement Breda bestaat er wel een 'evaluatie bij bijzonder gebeurtenissen'. Dit vindt echter alleen plaats bij bijzondere gebeurtenissen gedurende de begeleiding en heeft niet het karakter van het formeel evalueren en bijstellen van de behandeldoelen.

In 8 % was er sprake van een formele tussentijdse evaluatie. Dit percentage is echter geflatteerd. Het betrof hier in alle drie de gevallen een verlenging van de begeleiding waarbij er dus een CRIEM-traject beëindigd werd, inclusief een eindrapport met daarin een evaluatie van de doelen en een nieuw CRIEM-traject van start ging waarbij deze bijgestelde doelen werden meegenomen in het nieuwe plan van aanpak. Dus ook hier moet geconcludeerd worden dat tussentijdse evaluatie, waarover de methodiekbeschrijving spreekt, in de praktijk niet plaatsvindt.

7.5.4.5. Eindevaluatie van de doelen

In de gevallen dat in de dossiers eindverslagen werden aangetroffen was er vrijwel zonder uitzondering sprake van evaluatie van de doelen zoals deze gesteld waren in het plan van aanpak. De doelen stonden opgenomen in het verslag en de mate van realisatie wordt afzonderlijk getoetst. Indien ze slechts ten dele of niet gehaald werden zijn er ook oorzaken genoemd.

7.5.5. Contacten gedurende het ITB traject

7.5.5.1. Contact met de jongere

Een van de belangrijke kenmerken van ITB harde kern en ITB-CRIEM is de hoge contactfrequentie. De methodiekbeschrijving van ITB harde kern stelt: *De werker heeft veel persoonlijk contact met de jongere. In het begin is dat meerdere keren per week, aan het eind nog minstens twee keer per week* (blz. 9). De methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM stelt iets minder harde eisen aan de jeugdreclasseringswerker. De begeleiding wordt *intensief* genoemd en men stelt dat de werker gezien de caseload van 1 op 6 wekelijks meerdere gesprekken kan hebben (*van minstens één tot pakweg vier à vijf gesprekken*) (blz. 32).

Er is in de dossiers nagegaan wat de frequentie van contact tussen jeugdreclasseringswerker en jongere is. Hierover wordt wisselend gerapporteerd. Arrondissement Amsterdam geeft zowel in het eindverslag als in het plan van aanpak een overzicht van het aantal contacten, de vorm (bijvoorbeeld telefonisch, persoonlijk) en persoon (bijvoorbeeld jongere, ouder of docent). Dit betreft echter een totaal over de hele periode. In Breda is er in het dossier vaak een contactlogboek aanwezig waarin alle *face-to-face*- en telefoongesprekken chronologisch staan genoteerd. Door het ontbreken van een uniforme wijze van noteren is het nagaan van de contactfrequentie per periode (begin versus het einde van de begeleiding) een zeer grote tijdsinvestering, wat buiten het bestek van het huidig onderzoek valt.

Uit de dossiers blijkt dat het gemiddeld aantal contacten dat de jeugdreclasseringswerker met de harde kernjongere heeft ruim twee maal per week bedraagt. De laagste gevonden frequentie was ongeveer één maal per twee weken en in het andere uiterste sprak de jeugdreclasseringswerker zes keer per week met de jongere.

Het gemiddeld aantal contacten dat de jeugdreclasseringswerker blijkt de dossiers met de jongere heeft bij ITB-CRIEM bedraagt twee maal per drie weken. De laagste frequentie was ongeveer één maal per acht weken en in andere uiterste geval had de werker vier maal per week op enigerlei wijze contact met de jongere.

In beide gevallen is de het aantal casussen waarop het gemiddelde is gebaseerd klein: bij ITB-CRIEM maar zeker bij ITB harde kern zijn de contacten vaak geheel niet in het dossier terug te vinden.

7.5.5.2. Contact met het gezin en netwerk

De jeugdreclasseringswerker dient niet alleen met de jongere zelf contact te hebben. De ITB aanpak is een systeemgerichte benadering. Zowel de jongere als de pedagogische context waarbinnen de jongere functioneert bepalen de interventies van de werker. Er is in de

dossiers gezocht naar de contacten tussen de ITB begeleider en de ouders en de bredere pedagogische context (zoals de docent, buurtregisseur, stagebegeleider of therapeut).

Het gezin

Het komt vrijwel nooit voor dat ouders niet betrokken worden bij ITB harde kern. Slechts één maal was hiervan sprake in de dossiers. In 58 % worden de ouders één of meerdere keren per week op enige wijze gesproken. In 13 % van de gevallen was het contact minimaal, een enkele keer (maar minder dan eens per maand) had de werker contact met de ouder van de jongere die hij begeleidde. In achttien gevallen was er geen informatie beschikbaar over de contactfrequentie.

Bij ITB-CRIEM komt het nooit voor dat er geen contact is met de ouders. In meer dan de helft van de casussen (62%) was er één of meerdere keren per week contact. In 12 % van de gevallen was het contact minimaal, een enkele keer (maar minder dan eens per maand) had de werker contact met de ouder van de jongere die hij begeleidde. In negen gevallen was de informatie over het contact met de ouders niet te achterhalen.

Het netwerk

Het contact met het bredere netwerk is minder frequent dan met de ouders. In 54 % van de gevallen heeft de ITB harde kern begeleider nooit enig contact met leerkrachten, buurtregisseurs, jongerenwerkers of andere personen in de bredere pedagogische kring van de jongere. Als er contact is, is het ten hoogste eens per week. In veertien gevallen was er geen informatie over de contacten met het netwerk vermeld in het dossier.

In 38 % van de casussen is er nooit contact met het bredere netwerk. Ook voor ITB-CRIEM geldt dat er nooit meer dan eens per week met het netwerk buiten het directe gezin gesproken wordt. 62 % van de jeugdreclasseringswerkers spreekt tussen de eens per week en eens per maand met bijvoorbeeld buurtregisseur, docent, stagebegeleider of SOVA trainer.

7.6. Samenvatting

In hoofdstuk 7 werd de praktijk van de uitvoering van ITB harde kern en ITB-CRIEM behandeld. Om hier zicht op te krijgen zijn er gestandaardiseerde interviews gehouden met landelijke en regionale sleutelfiguren en zijn gegevens uit dossiers geanalyseerd.

Volgens de respondenten is de controle, intensiviteit, frequentie en het 'lik op stuk' beleid typerend voor een ITB harde kern begeleiding. Hiermee wordt getracht het levenspatroon van de jongere te doorbreken om recidive te voorkomen. ITB heeft ook een positieve insteek, er wordt getracht verbetering te bewerkstelligen op centrale levensgebieden en binnen het systeem. De nadruk die men legt op het verminderen van recidive enerzijds en het verbeteren van de situatie anderzijds verschilt per respondent. De antwoorden van de regionale en landelijke sleutelfiguren komen sterk overeen en sluiten aan bij wat er in de methodiekbeschrijving over ITB harde kern wordt gezegd.

Ten aanzien van ITB-CRIEM zijn de respondenten van mening dat de nadruk meer dan bij ITB harde kern ligt op zorg. Bij ITB-CRIEM is er minder sprake van straf, met als gevolg

minder nadruk op controle en 'lik op stuk'. Het leren leven tussen twee culturen, en de problemen die dat geeft, wordt ook door de respondenten genoemd als een belangrijk kenmerk. De thuissituatie speelt hierin een belangrijke rol en is dus ook een belangrijk doel van de begeleiding. De meeste antwoorden van de regionale en landelijke respondenten komen overeen, men heeft een zelfde visie op interventies van ITB-CRIEM in de praktijk. Enkele verschillen worden echter ook gevonden, zo is men het oneens over het verschil tussen ITB-CRIEM en de reguliere jeugdreclassering en de balans tussen vrijheid en sturing die er bestaat binnen ITB- CRIEM. Opvallend is ook dat één respondent niet goed op de hoogte is van de verschillen tussen ITB harde kern en ITB-CRIEM. In het algemeen valt op dat landelijke sleutelfiguren en coördinatoren van Bureau Jeugdzorg beter op de hoogte zijn van de ITB vormen dan regionale respondenten als de kinderrechter, de officier van Justitie en de raadsmedewerker.

Met de regionale sleutelfiguren is ook gesproken over de procedure van de ITB begeleidingen. Deze komt, voor zover men kan beoordelen, overeen met de procedure van voorfase tot beëindiging zoals beschreven in de methodiekbeschrijving. Vroegtijdige uitval komt voor maar niet alle arrondissementen zijn op de hoogte van de mate waarin dit in hun regio gebeurt. De juridische consequenties van uitval staan, al naar gelang het strafrechtelijke kader, in principe vast. Meerdere respondenten geven echter aan dat de soep niet zo heet wordt gegeten als dat hij wordt opgediend. Uitval resulteert niet altijd in detentie. Alle respondenten zien dat als een probleem maar wijzen naar elkaar als verantwoordelijk hiervoor. Ook wordt het feit dat een jongere nadat ITB voortijdig afgebroken is in geval van de vonnisvariant enkele maanden vrij kan rondlopen voordat de consequentie volgt wordt door veel respondenten als een probleem gezien.

Over het geheel genomen zijn de ketenpartners tevreden over de samenwerking, in sommige arrondissementen is deze heel hecht. In Amsterdam wordt er in geval van ITB harde kern niet samenwerkt met de politie in het controleren van de jongeren zoals dat in andere arrondissementen het geval is. De tevredenheid over de samenwerking met de ketenpartners niet tegenstaande worden er enkele specifieke kritiekpunten geuit door de geïnterviewden.

Ten aanzien van de financiering en informatievoorziening vanuit de overheid is er kritiek. De financiering schiet tekort waardoor ITB niet voldoende snel en frequent kan worden uitgevoerd. De informatievoorziening wordt consequent als problematisch aangeduid, methodiekbeschrijvingen (hoewel inhoudelijk goed) komen te laat en circulaire worden met te weinig nadruk gepresenteerd en komen in veel gevallen in het geheel niet aan. Ook is er behoefte aan landelijke eenheid ten aanzien van de naam van de beide ITB vormen.

Er zijn gegevens verzameld uit 85 ITB dossiers over de interventie. Ten aanzien van de duur van ITB kan geconcludeerd worden dat ITB-CRIEM even lang duurt als voorgeschreven staat, drie maanden. De duur van ITB harde kern wijkt soms wel een maand tot zes weken af van de voorgeschreven zes maanden. ITB-CRIEM wordt in iets minder dan de helft van de gevallen verlengd, ITB harde kern zelden tot nooit. Voortijdig afbreken van de ITB begeleiding komt ook voor. In bijna de helft van de gevallen stopt ITB harde kern vanwege recidive, het niet nakomen van afspraken of op initiatief van de jongere. Ook bij ITB-CRIEM komt dit voor, in

tegenstelling tot wat wordt gezegd in de interviews met de sleutelfiguren. Ruim één vijfde van de begeleidingen wordt niet afgerond.

ITB pretendeert maatwerk te leveren. Niet alle respondenten zijn deze mening toegedaan. Ook uit de dossiers blijkt dit niet volledig, een individuele begeleiding zou impliceren dat er voorafgaande aan de begeleiding terdege informatie wordt verzameld over de jongere om de begeleiding individuele vorm te geven. Dit gebeurt, maar in beperkte mate.

Bij aanvang van het traject worden doelen gesteld. Deze worden geëvalueerd, maar alleen aan het eind van het begeleidingstraject. Systematische tussentijdse evaluatie komt nooit voor, in tegenstelling tot wat de methodiekbeschrijvingen voorschrijven. Onderscheid tussen lange en korte termijn doelen wordt zelden gemaakt, andere indelingen zijn er wel. Voor alle arrondissementen geldt dat de gekozen indeling niet door alle jeugdreclasseringswerkers consequent wordt gehanteerd. Termen als overeenkomsten, afspraken, doelen, acties, middelen en inzet worden door en naast elkaar gebruikt. Lange en korte termijn doelen worden door elkaar gebruikt en zijn vaak noch specifiek, noch meetbaar of haalbaar binnen de periode van begeleiding. Hoewel het binnen het huidig onderzoek te ver voert om een analyse van de formulering van begeleidingsdoelen uit te voeren kan gesteld worden dat er in deze steekproef duidelijk wel wordt getracht tot een uniforme formulering te komen maar dat in de praktijk zowel binnen als tussen de arrondissementen grote verschillen bestaan in de mate waarin doelen adequaat worden gesteld.

Wat betreft de inhoud van de doelen zijn er negen gebieden te onderscheiden waarop de doelen betrekking hebben. Recidive, vrije tijdsbesteding, dagbesteding en sociale, praktische en cognitieve vaardigheden komen het frequentst voor. Zeer opmerkelijk is dat slechts in een enkel geval er binnen ITB-CRIEM doelen gesteld worden op het gebied van biculturaliteit. Dit staat in schril contrast met de nadruk die dit onderwerp krijgt in de methodiekbeschrijving en de antwoorden die de sleutelfiguren geven. Door een aantal geïnterviewden werd het feit dat ITB-CRIEM een programma is dat zich richt op het hele systeem als de werkzame factor van ITB-CRIEM genoemd. Doelen gericht op het functioneren van de ouders worden echter zelden geformuleerd. De relatie tussen de jongere en zijn ouder(s) wordt iets vaker genoemd maar met name in geval van ITB harde kern. Hier wijkt de praktijk af van de mening van de sleutelfiguren.

Van ITB wordt gesteld dat het een intensieve begeleiding is met frequente contacten. Dit blijkt in enige mate ook uit de dossiers. Met harde kernjongeren is er ruim twee maal per week telefonisch op individueel contact. Met CRIEM-jongeren twee maal per drie weken. Ook de ouders en het netwerk worden betrokken bij de begeleiding, in 58 % van de ITB harde kerntrajecten worden ouders eens of meerdere keren per week gesproken. Een vergelijkbaar percentage werd gevonden bij ITB-CRIEM. Met het bredere netwerk wordt minder vaak contact onderhouden, in meer dan de helft van de gevallen zelfs geheel niet bij ITB harde kern. Dit geldt in mindere mate ook voor ITB-CRIEM.

8. Conclusies en aanbevelingen

8.1. Inleiding

In het voorafgaande zijn gegevens gepresenteerd die tezamen zicht bieden op de programmatheorie van het ITB-programma en op de wijze waarop dit ten uitvoer wordt gebracht. In hoofdstuk 1 zijn de onderliggende onderzoeksvragen opgenomen. In paragraaf 8.2 worden, ter afsluiting, vragen en antwoorden bijeengebracht. Daarbij zijn in enkele gevallen onderzoeksvragen vanwege inhoudelijke overlapping samengenomen. Gezien de overwegend inventariserende aard van de onderzoeksvragen, bevat deze paragraaf niet zo zeer antwoorden, als wel beschrijvingen. De conclusies op grond van deze gegevens worden in paragraaf 8.3 gepresenteerd. Paragraaf 8.4 bevat enkele aanbevelingen.

8.2. De beantwoording van de onderzoeksvragen

8.2.1. Het ITB-programma: kenmerken en het onderscheid met de reguliere jeugdreclassering

Onder dit kopje wordt de beantwoording van de eerste twee onderzoeksvragen samengenomen. Kenmerken betreffende de vorm en de inhoud van de interventies vormen een onlosmakelijk geheel met de doelgroep, waarvoor de interventies bestemd zijn. De betreffende onderzoeksvragen luiden: *Wat zijn de kenmerken van ITB, en in hoeverre onderscheidt ITB zich van reguliere jeugdreclassering?*, respectievelijk *Wat is de beoogde doelgroep van ITB?* De antwoorden op deze vragen zijn gebaseerd op de analyse van diverse documenten, waaronder de beschikbare methodiekbeschrijvingen, ministeriële circulaire's en relevante nota's. Ook is gebruik gemaakt van gegevens die door middel van interviews zijn verzameld bij personen die uit hoofde van hun functie bij de ontwikkeling of uitvoering van ITB betrokken zijn (geweest).

Om met de beoogde doelgroep te beginnen, ITB harde kern en ITB-CRIEM zijn programma's die bestemd zijn voor jongeren die problemen hebben op meerdere leefgebieden (waaronder thuis/het gezin, school/werk, vrije tijd) en die, onder invloed hiervan, een reëel risico lopen (nog verder) af te glijden naar de criminaliteit. Zoals de naam al suggereert, gaat het bij ITB harde kern om tamelijk ernstig problematische jongeren: delinquenten (van 12 t/m 24 jaar) die al enige keren met Justitie in aanraking zijn gekomen voor ernstige strafbare feiten en in aanmerking komen voor een forse vrijheidsstraf. Veel van deze jongeren lijken te hebben

gekozen voor een criminele carrière of levensstijl.³⁸ ITB-CRIEM richt zich formeel op de andere kant van het spectrum. De beoogde doelgroep van dit programma bestaat uit jongeren (12 t/m 17 jaar) van niet-westerse komaf,³⁹ die voor het eerst met Justitie in aanraking zijn gekomen (*first offenders*, incidentele delictplegers) en van wie wordt gevreesd dat zij – zonder ingrijpen – zullen afglijden naar de criminaliteit. Het ‘leven tussen twee culturen’ en de veelal gebrekkige maatschappelijke integratie van het gezin (de ouders) van deze jongeren is voorts kenmerkend voor de doelgroep. De niet-Nederlandse afkomst van deze jongeren wordt een risicofactor van belang geacht.

De reguliere jeugdreclassering is vooral bedoeld voor een bijzondere groep jongeren waarover binnen de jeugdstrafrechtketen veel zorgen bestaan. Die zorgen betreffen – naast de delicten – de ontwikkeling van de jongeren en uiteenlopende problemen die de jongeren hebben in de persoonlijke en sociale sfeer, die reëel bijdragen aan het risico op herhaling van het delict. De beoogde doelgroep van de reguliere jeugdreclassering is qua ‘zwaarte’ tussen beide ITB-programma’s in te plaatsen. Zowel aan de onderkant (*first offenders*, incidentele delictplegers) als de bovenkant (harde kernjongeren) is sprake van overlap.

Kenmerkend voor ITB is, in de eerste plaats, de intensiteit van het contact dat de jeugdreclasseringswerker heeft met zijn cliënten. Door een relatief lage *caseload* is het mogelijk om jongeren (en betrokkenen uit diens netwerk) meerdere keren per week te zien en te spreken. In de tweede plaats wordt het programma gekenmerkt door een brede doelstelling. Primair zijn de interventies erop gericht een zichtbare verbetering te realiseren in het persoonlijk functioneren van de jongeren op de leefgebieden die een relatie hebben met het delictgedrag, waarbij het uiteindelijke doel is dat recidive uitblijft (dan toch op zijn minst afneemt). Maar daarnaast gelden doelen die het individuele niveau overstijgen. Niet alleen de jongere wordt begeleid, de interventies vinden ook plaats in het gezin en andere pedagogische contexten (school, buurt). ITB heeft daardoor een multimodaal karakter. Op deze twee punten is het onderscheid met de aanpak van de reguliere jeugdreclassering het duidelijkst en het sterkst. Reguliere jeugdreclasseringcontacten zijn, in vergelijking met ITB harde kern en ITB-CRIEM, veel minder intensief en de interventies zijn – mede als gevolg van de beperktere begeleidingstijd – sterker op het individu gericht.⁴⁰

³⁸ Hoewel ITB harde kern ook bij meerderjarigen kan worden opgelegd, gebeurt dit in de praktijk nog maar nauwelijks. Dit blijkt uit de in het kader van dit onderzoek uitgevoerde landelijke inventarisatie van ITB-programma’s. Om die reden is deze rapportage hoofdzakelijk toegespitst op ITB harde kern voor minderjarigen (tenzij nadrukkelijk anders vermeld).

³⁹ Oorspronkelijk was ITB-CRIEM alleen bedoeld voor Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongeren uit de ‘grotere’ steden in Nederland. Medio 2004 is ITB-CRIEM ook beschikbaar gesteld voor alle jongeren met een niet-Nederlandse achtergrond. Bovendien is het programma landelijk verspreid en kan dus ook in niet-verstedelijkte regio’s worden uitgevoerd.

⁴⁰ Terzijde: De ‘I’ van ITB staat voor Individueel in plaats van Intensief, wat enigszins bevreemdt omdat ITB zich in de contactintensiteit juist sterk van de reguliere praktijk onderscheidt. Bovendien is de reguliere jeugdreclassering, gelet op de ‘engere’ doelstelling en de beperktere mogelijkheden om het gezin bij de begeleiding te betrekken, eerder aan te merken als *individuele* begeleidingsvorm. Bij de interventies van ITB harde kern en ITB-CRIEM is juist veel tijd en aandacht voor de bredere (pedagogische) context waarin jongeren functioneren.

Box 8.1 en 8.2 bevatten beknopte beschrijvingen van de kenmerkende interventies van ITB harde kern, respectievelijk ITB-CRIEM. Hieruit komt reeds een eerste verschil tussen beide programma's naar voren. De methodiek van ITB-CRIEM is in vergelijking met die van ITB harde kern specifiek en meer in termen van handelingsrichtlijnen en –adviezen beschreven. Andere verschillen betreffen de vorm en de doelstelling van het programma. Een wezenlijk verschil betreft het juridisch kader waarbinnen de programma's worden opgelegd en uitgevoerd. Toezicht, controle en de toepassing van sancties bij de overtreding van afspraken en regels zijn zwaar geaccentueerd in de opzet van ITB harde kern. Het programma heeft een zeer strikt en niet-onderhandelbaar kader en wordt getypeerd als 'extramurale detentie' (jongeren zitten als het ware gevangen in een net van afspraken en controles). Het kader waarbinnen ITB-CRIEM wordt uitgevoerd is in vergelijking daarmee veel minder streng. ITB-CRIEM kent veel meer ruimte voor begeleiding en het (leren) oplossen van problemen. Verder heeft ITB harde kern een langere looptijd. Tot slot onderscheidt ITB-CRIEM zich van ITB harde kern doordat het expliciet eisen stelt aan de specificiteit en meetbaarheid van de geformuleerde begeleidingsdoelen (de zgn. 'SMART-criteria').

Box 8.1 Beknopte beschrijving van de kenmerkende interventies van ITB harde kern.

ITB harde kern biedt jongeren een individuele begeleiding, die is afgestemd op de specifieke situatie waarin zij zich bevinden en op hun persoonlijke geschiedenis en vaardigheden. Aanvankelijk heeft de jeugdreclasseringswerker een strikte controlerende taak. Ook de politie speelt een rol in de (intensieve) controle op gemaakte afspraken. De jeugdreclasseringswerker meet zich gaandeweg een steeds meer ondersteunende rol aan. Zijn aanpak is gestoeld op een cognitief gedragsmatige benadering, waarin de training van sociale en cognitieve vaardigheden een belangrijk onderdeel uitmaakt. Naast interventies die op de jongeren zelf zijn gericht, worden hun ouders (zo veel als mogelijk) bij de begeleiding betrokken. De contacten met de ouders hebben tot doel de opvoedingsrelatie en het ouderlijk gezag te herstellen en eventuele andere problemen in de thuissituatie op te lossen. Verder zijn de activiteiten van de jeugdreclasseringswerker gericht op de opbouw van netwerken en randvoorwaarden, die bevorderen dat instellingen die met de jongeren te maken hebben beter in staat raken om hen te begeleiden of 'binnen boord' te houden. Tot slot biedt ITB harde kern ruimte om in het kader van de begeleiding (indien gewenst) aandacht te schenken aan materiële en/of immateriële schade ten gevolge van het gepleegde delict, en waar mogelijk te herstellen ('herstelbemiddeling').

Box 8.2 Beknopte beschrijving van de kenmerkende interventies van ITB-CRIEM.

Bij *ITB-CRIEM* wordt de begeleiding individueel en 'op maat' geboden. De begeleiding bestaat uit een cognitief gedragsmatige training, waarbij naast de ontwikkelingstaken, die voor alle adolescenten gelden, ook aandacht wordt besteed aan de 'extra' taak waarmee allochtone jongeren te maken hebben, namelijk 'het leven in twee culturen'. Aldus wordt gewerkt aan competentievergroting, inclusief de zogenaamde biculturele competentie. In de begeleiding van de jongeren biedt de jeugdreclasseringswerker zich aan als prosociaal rolmodel (*modeling*) en wordt met de jongere stil gestaan bij het gepleegde strafbare feit (delictanalyse). Het bieden van praktische hulp bij het vinden van een opleiding of werk maakt eveneens deel uit van de hulp. In

het kader van de begeleiding oefent de jeugdreclasseringswerker doelgerichte toezicht en controle uit.

ITB-CRIEM kenmerkt zich voorts door een multimodale aanpak: de interventie vindt plaats op meerdere leefgebieden tegelijk (ouders/familie, school, vrije tijd). Hierbij kan de jeugdreclasseringswerker gebruik maken van uiteenlopende interventies: Informatieverstrekking over Nederlandse samenleving (incl. waarden- en normen), Conflictbemiddeling/-oplossing ('counseling') en Contactlegging tussen ouders en andere pedagogische contexten (bijv. school). De activiteiten van de jeugdreclasseringswerker zijn voorts gericht op de uitbreiding en versterking van het sociaal netwerk van de jongere. Het organiseren en mobiliseren van sociale steun en ondersteuning is daarbij een belangrijk element. Daartoe behoren ook de inspanningen die moeten bevorderen dat instellingen, die met de jongeren te maken hebben, beter in staat raken om hen te begeleiden of 'binnen boord' te houden.

8.2.2. De veronderstelde werkzame factoren in het ITB-programma

De derde onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd: *Wat zijn de mogelijke werkzame factoren en welke empirische onderbouwing bestaat daarvoor (m.a.w. wat is het achterliggende mechanisme)?* In antwoord hierop heeft een analyse plaatsgevonden van de methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern en ITB-CRIEM. De analyse had tot doel 'kenmerkende interventies' te identificeren. Het gaat hier om interventies (activiteiten en middelen) die worden ingezet ter beïnvloeding van de (veranderbare, criminogene) behoeften en factoren, die verantwoordelijk worden geacht voor het ontstaan en de instandhouding van het delinquente gedrag. Deze interventies zijn, blijkens de methodiekbeschrijvingen, de crux van de begeleiding. In theorie zouden zij de beoogde gedragsverandering bij jongeren moeten bewerkstelligen, danwel daartoe in belangrijke mate moeten bijdragen. Vervolgens is te rade gegaan bij de zogenaamde *What works* -literatuur. Dit omvangrijke kennisbestand bevat empirisch gefundeerd materiaal over 'wat bij wie werkt', bij het voorkomen van delictrecidive. De confrontatie van beide analyses geeft inzicht in de mate waarin ITB harde kern en ITB-CRIEM zich kunnen beroepen op de empirische onderbouwing van de werkzaamheid van de programma's.

Op grond van de literatuur is een aantal van de kenmerkende interventies van ITB harde kern (zie box 8.1) potentieel effectief te beschouwen. Althans, van deze methoden en technieken is gebleken dat zij doorgaans een positief effect sorteren in de ambulante begeleiding van delinquente jongeren. Het betreft: de individuele, op de specifieke situatie van de jongere afgestemde begeleiding, de cognitief gedragsmatige aanpak, de combinatie van strikte controle en doelgerichte ondersteuning door de jeugdreclasseringswerker, alsmede het betrekken van de ouders bij de begeleiding. Bij ITB-CRIEM (zie box 8.2) blijken naar verhouding iets minder (kenmerkende) interventies overeen te komen met methoden en technieken die aantoonbaar effectief zijn. De werkzame elementen zijn: 'Individuele begeleiding (maatwerk)', 'Multimodale aanpak', 'Modeling', 'Cognitief gedragsmatige training', 'Competentievergroting (incl. 'biculturele competentie')', alsmede 'Uitoefenen van toezicht en controle (i.h.k.v. doelgerichte begeleiding)'. Voor de werkzaamheid van relatief veel

kenmerkend geachte interventies van ITB-CRIEM is geen onderbouwing te vinden in de *What works*-literatuur.

De programma's van ITB harde kern en ITB-CRIEM bevatten interventies die volgens de literatuur aantoonbaar effectief zijn, maar die min of meer 'verpakt' of impliciet in de methodiekbeschrijvingen worden behandeld. In elk geval krijgen zij niet de prominente aandacht, die zij op grond van hun aantoonbare werkzaamheid lijken te verdienen. De programma's doen zichzelf daarmee eigenlijk te kort. Bij ITB harde kern gaat het hier om de interventies 'Inbedding in een juridisch kader' en 'Multimodale aanpak'. Bij ITB-CRIEM wordt de eerstgenoemde niet expliciet behandeld als cruciale interventie. Overigens geldt voor beide programma's dat zij geen interventies bevatten die aantoonbaar *niet*-werkzaam zijn of zelfs schadelijk worden geacht (zoals niet-directieve hulp, op afschrikking gerichte activiteiten, negatieve bekrachtiging van ongewenst gedrag).

Samengevat lijken ITB harde kern en ITB-CRIEM zich in enige mate te kunnen spiegelen aan factoren die aantoonbaar effectief zijn. Dat neemt niet weg dat in beide programma's relatief veel interventies zijn opgenomen, die verondersteld worden cruciaal te zijn, maar waarvan de werkzaamheid vooralsnog niet door empirisch onderzoek wordt ondersteund.

8.2.3. Andere indicaties van de werkzaamheid van het ITB-programma

Hoe scoort ITB op de (overige) What works-criteria? Aldus luidt de vierde onderzoeksvraag. In dit verband zijn de programma's op twee aspecten beoordeeld, die aanvullende informatie geven over de (mogelijke) werkzaamheid van ITB.

Ten eerste is onderzocht in hoeverre de programma's *in opzet* voldoen aan een aantal algemene uitgangspunten of beginselen, die aan de basis liggen van effectief ingrijpen. Uit de *What works*-literatuur blijkt dat programma's die deze beginselen huldigen, doorgaans succesvoller, effectiever in de aanpak van antisociaal en delinquent gedrag zijn. De beginselen van effectieve interventie hebben betrekking op de persoon van de jongere en de achtergronden en oorzaken van zijn antisociale of delinquente gedrag, of op de wijze van implementatie en uitvoering van het programma. De vijf beginselen die worden onderscheiden zijn: het risicobeginsel, het behoeftebeginsel, het responsiviteitsbeginsel, het professionaliteitsbeginsel en het beginsel van programma-integriteit. ITB harde kern blijkt over het geheel genomen maar in beperkte mate aan deze beginselen te voldoen. Alleen de methodische aansluiting van het programma op de mogelijkheden en beperkingen van de deelnemers is expliciet (*responsiviteitsbeginsel*). Het beginsel dat de interventie dient aan te sluiten op beïnvloedbare factoren die het delinquente gedrag versterken en in stand houden, is maar gedeeltelijk uitgewerkt in de methodiek (*behoeftebeginsel*). ITB-CRIEM scoort over het geheel genomen gunstiger op de effectiviteitsbeginselen. De aandacht voor (criminogene) behoeften (*behoeftebeginsel*) en de *match* tussen programma en deelnemers (*responsiviteitsbeginsel*) is overtuigend. De zorg voor een goede professionele opleiding en ondersteuning is maar tot op zekere hoogte terug te vinden in de programmaopzet van ITB-CRIEM (*professionaliteits-beginsel*). Het recidiverisico van jongeren (risicobeginsel) krijgt in beide programma's niet (geheel) de aandacht die zij op grond van de literatuur zouden moeten krijgen. En aan het waarborgen van een uitvoering van ITB, overeenkomstig de

oorspronkelijke bedoeling (het beginsel van programma-integriteit), wordt in het geheel geen aandacht gegeven.

Ten tweede is de soliditeit van ITB harde kern en ITB-CRIEM onderzocht. Een solide programma is transparant, onderbouwd, uitvoerig onderzocht en aan de totstandkoming ervan is een gedegen ontwikkelingsproces voorafgegaan. Inzicht in de soliditeit geeft een specifieke aanvulling op de informatie die vanuit het *What works*-perspectief is verzameld. In dit begrip zijn aspecten verenigd die kenmerkend zijn voor doeltreffende programma's in het algemeen. Uit het onderzoek blijkt dat de soliditeit van ITB harde kern en ITB-CRIEM niet overtuigend is. Als bij ITB-CRIEM rekening wordt gehouden met de zeer jonge 'leeftijd' van het programma, waardoor het nog nauwelijks aan onderzoek onderworpen heeft kunnen zijn, komt dit programma redelijk goed uit de verf. Bij ITB harde kern laat vooral de onderbouwing van het programma te wensen over en schiet de wijze waarop het ontwikkeld is tekort. De soliditeit van een programma is geen voorwaarde of garantie voor succes. Niettemin is het waarschijnlijker dat een solide programma juist doet waarvoor het ontworpen is (thans: voorkoming van recidive). Vanuit dat oogpunt liggen de kaarten van ITB-CRIEM gunstiger dan die van ITB harde kern.

Over het geheel genomen leveren de hiervoor besproken indicaties van de werkzaamheid van het programma een wat mager beeld op. Vooral ITB harde kern scoort op een aantal punten matig tot slecht. Aanspraken op doeltreffendheid lijken in het geval van ITB-CRIEM iets meer te kunnen worden gerechtvaardigd. Dat laat onverlet dat de programmatheorie ook in dit geval scherper, maar vooral vollediger en overtuigender zou kunnen worden gesteld. Een heldere verbinding tussen de cruciaal geachte interventies enerzijds en de 'ontstaanstheorie' anderzijds ontbreekt vooralsnog. Daardoor is door de programma-ontwerpers niet inzichtelijk gemaakt (verklaard, gelegitimeerd) hoe de – noodzakelijk geachte – activiteiten en middelen aangrijpen op de criminogene behoeften en factoren die ten grondslag liggen aan het delinquente gedrag.

8.2.4. Inventarisatie van verschijningsvormen en werkwijzen van het ITB-programma

Van het ITB-programma is genoegzaam bekend dat aan de uitvoering van het programma in den lande op diverse manieren gevolg wordt gegeven. De beschikbare methodiekbeschrijvingen van ITB harde kern en ITB-CRIEM zijn verschenen, enige tijd nadat de eerste (experimentele) programma's in de praktijk zijn gestart. Uit het onderzoek blijkt dat de 'officiële' methodiek veel afdekt van hetgeen in de praktijk feitelijk plaatsvindt (wat het sterkst voor ITB-CRIEM blijkt te gelden). Aan de andere kant hebben de beschrijvingen geen dwingend karakter en laten zij veel ruimte voor lokaal initiatief en specifieke invulling. Onderzoeksvragen 5 en 6 sluiten op deze ontwikkelingen aan. Zij luiden respectievelijk: *Op welke wijze wordt ITB in de praktijk uitgevoerd?* en *Welke verschijningsvormen van ITB zijn er in het land?* De beantwoording van deze vragen is in het onderstaande samengevoegd, waarbij bij de eerste vraag voornamelijk op de inhoud en bij de tweede op de vorm wordt ingegaan.

De landelijke enquête onder ITB-coördinatoren bevestigt het bestaan van een grote variatie van ITB-programma's voor harde kernjongeren en voor allochtone *first offenders* en incidentele delictplegers. De uitgevoerde interviews met landelijke en regionale sleutelfiguren ondersteunen voorts de bevindingen uit de enquête.

Een opvallend (vorm)verschil is allereerst de omvang van het programma-aanbod, uitgedrukt in 'fte jeugdreclasseringswerker' en aantal ITB-deelnemers per arrondissement. In verreweg de meeste arrondissementen is er alleen een ITB harde kernaanbod voor minderjarigen. Daar waar ITB beschikbaar is voor jongvolwassenen, gaat het meestal om kleine aantallen. Een tweede vormverschil betreft het (juridisch) kader waarin ITB wordt aangeboden. In enkele arrondissementen zijn de selectiecriteria voor ITB-deelnemers versoepeld, waardoor voor ITB harde kern ook jongeren met een 'lichtere' delictgeschiedenis worden toegelaten of bij ITB-CRIEM ook autochtonen en recidiverende jongeren in aanmerking komen. Over de toepassing van sancties bij het niet nakomen van afspraken ('rode kaart' bij ITB harde kern) blijken verschillende opvattingen te bestaan. Dat geldt ook voor de regels die voor de verlenging van de programmadeelname bestaan. Bij ITB-CRIEM worden voor verlenging zeer verschillende regels gehanteerd. Er zijn arrondissementen die verlenging categorisch uitsluiten, maar ook die van deze mogelijkheid tamelijk vaak gebruik maken (oplopend tot de helft van de cliënten).

Qua inhoud hebben de verschillen in de eerste plaats betrekking op de grote verscheidenheid van programma's (zoals socialevaardigheidstraining, agressieregulatietraining, 'Herstelrecht') die in de arrondissementen ingezet kunnen worden ter aanvulling van ITB. De verscheidenheid betreft zowel het aantal potentieel inzetbare programma's als de programma-inhoud. Overigens is in geen van deze arrondissementen formeel gedocumenteerd waarom en op welke wijze deze additionele interventies ten behoeve van ITB worden gebruikt. Een tweede inhoudelijk verschil betreft de cliëntgerichte informatieverzameling. In het ene arrondissement gebeurt dit weliswaar systematischer en meer gestandaardiseerd dan in het andere, maar over de gehele linie laat de aandacht voor dit onderdeel sterk te wensen over. De eerder genoemde beginselen van effectieve interventie vereisen een gedegen verzameling van gegevens bij individuele cliënten over het recidiverisico (risicobeginsel), over factoren en behoeften die het delinquent gedrag versterken en in stand houden (behoeftebeginsel), alsmede over intellectuele en praktische vaardigheden (responsiviteitsbeginsel). In geen van de geënqueteerde arrondissementen wordt bij de informatieverzameling stelselmatig aandacht aan deze beginselen besteed. Tot slot blijkt uit dezelfde enquête dat het accent dat in de ITB-CRIEM-methodiekbeschrijving op de integratieproblematiek wordt gelegd, in de praktijk veelal niet de overeenkomstige aandacht krijgt. Verder meent men dat het belang, dat formeel aan een systeemgerichte benadering wordt gehecht, over het algemeen minder sterk in de praktijk van ITB-CRIEM is terug te vinden.

8.2.5. Het ITB-programma in de praktijk

In deze paragraaf is de beantwoording van onderzoeksvraag 7 aan de orde: *Wat zijn kenmerken van de jongeren die met ITB in aanraking komen en op welke wijze heeft ITB bij die jongeren vorm gekregen?* De gegevens die hiervoor zijn gebruikt, zijn ten eerste afkomstig uit in totaal 85, recent afgesloten dossiers van jongeren uit de arrondissementen Amsterdam,

Breda en Dordrecht; de dossiers waren (nagenoeg) gelijkelijk verdeeld over harde kern- en CRIEM-jongeren. Van deze jongeren zijn – ten tweede – strafrechtelijke gegevens gebruikt, afkomstig uit een justitiële database (OBJD). Ten derde zijn over de uitvoering van de programma's in de praktijk interviews gehouden met landelijke en regionale sleutelfiguren. Deze laatste groep is in de eerder genoemde arrondissementen belanghebbende in of betrokken bij de uitvoering van ITB.

Uit het dossieronderzoek blijkt dat de jongeren die deelnemen aan ITB harde kern en ITB-CRIEM gemiddeld bijna 17 jaar, respectievelijk 15½ jaar oud zijn. Beide groepen bestaan uitsluitend uit jongens, die over het algemeen 'thuis' wonen bij tenminste een biologische ouder. Ruim de helft bezoekt het voortgezet onderwijs. Bij ITB harde kern heeft ruim de helft van de jongeren een allochtone achtergrond. In beide groepen heeft een groot percentage te maken gehad met eerdere hulpverlening.

De schorsings- en de vonnisvariant komen in ongeveer gelijke mate voor bij de oplegging van ITB. In het geval van een vonnis, gaat het bijna uitsluitend om een bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijk jeugddetentie. De CRIEM-jongeren blijken over het algemeen niet te voldoen aan het profiel van licht-delinquente jongere of *first offender*. Uit de geraadpleegde database blijkt dat zij over het algemeen al vaker delicten hebben gepleegd, waarvoor zij met Justitie in aanraking zijn gekomen. Bovendien wijkt het type en de zwaarte van de gepleegde delicten bij de CRIEM-jongeren over het algemeen niet af van dat van de harde kernjongeren. De delictgeschiedenis van de CRIEM-jongeren blijkt evenmin wezenlijk af te wijken van die van de harde kernjongeren (die over het algemeen wel overeenkomen met het verwachte profiel). Wat betreft de aanwezigheid van risicofactoren in de ontwikkeling van antisociaal gedrag zijn er minder grote verschillen gevonden tussen beide groepen dan op voorhand werd verwacht. Beide groepen jongeren worden voornamelijk gekenmerkt door risicovol gedrag op het gebied van vrijetijdsbesteding. Op de andere gebieden (gedragskenmerken, gezin, leerprestaties/school) zijn de ingeschatte risico's beduidend lager en voor beide groepen ongeveer gelijk. Op grond van de analyse van de dossiers en de strafrechtelijke gegevens wordt vastgesteld dat de verschillen tussen de groepen harde kern- en CRIEM-jongeren zo goed als verwaarloosbaar zijn.

Over de aangeboden interventies wordt, op grond van een analyse van afgeronde ITB dossiers, het volgende vastgesteld. In tegenstelling tot ITB-CRIEM, blijkt de maximale duur van ITB harde kern (6 maanden) te worden overschreden (tot zelfs zes weken toe), zij het incidenteel. ITB-CRIEM wordt in iets minder dan de helft van de gevallen verlengd, ITB harde kern zelden tot nooit. Een voortijdige of niet-geplande beëindiging van ITB komt relatief vaak voor. Bij ITB harde kern gebeurt dat in bijna de helft van de gevallen, vanwege recidive, het niet nakomen van afspraken of op initiatief van de jongere. Ook bij ITB-CRIEM blijkt dit bij ruim een vijfde van de begeleidingen voor te komen. De betrokken dossiers illustreren dat ITB een intensieve begeleiding is met frequente contacten. Ook de ouders en het netwerk worden betrokken bij de begeleiding; in bijna zestig procent van de ITB harde kern trajecten worden ouders eens of meerdere keren per week gesproken. Een vergelijkbaar percentage is gevonden bij ITB-CRIEM. Met het bredere netwerk wordt minder vaak contact onderhouden,

in meer dan de helft van de gevallen zelfs geheel niet bij ITB harde kern. Dit geldt in mindere mate ook voor ITB-CRIEM.

De gestelde interventiedoelen hebben betrekking op negen gebieden. De doelgebieden recidive, vrijetijdsbesteding, dagbesteding en sociale, praktische en cognitieve vaardigheden komen het meest frequent voor. Zeer opmerkelijk is dat in slechts enkele gevallen er binnen ITB-CRIEM doelen gesteld worden op het gebied van biculturaliteit. Doelen gericht op het functioneren van de ouders worden eveneens zelden geformuleerd. Hier wijkt de praktijk af van de mening van de sleutelfiguren. De doelen blijken alleen aan het eind van ITB te worden geëvalueerd; systematische tussentijdse evaluatie komt nooit voor. Onderscheid tussen lange en korte termijndoelen wordt zelden gemaakt, andere indelingen zijn er wel. Voor alle arrondissementen geldt dat de gekozen indeling niet door alle jeugdreclasseringswerkers consequent wordt gehanteerd. Termen als overeenkomsten, afspraken, doelen, acties, middelen en inzet worden door en naast elkaar gebruikt. Lange en korte termijndoelen worden door elkaar gebruikt en zijn vaak noch specifiek, noch meetbaar of haalbaar binnen de periode van begeleiding.

8.2.6. De overeenstemming tussen programmatheorie en -uitvoering

Tot slot de hamvraag van dit onderzoek: sluit de uitvoeringspraktijk aan op de programmatheorie? In de achtste en negende onderzoeksvraag is deze aansluiting nader gepreciseerd. *In hoeverre komt de uitvoering van ITB overeen met de bedoelingen?*, respectievelijk *In hoeverre komen de cliënten van ITB overeen met de beoogde jongeren?*

In hoeverre de beoogde doelgroepen van ITB harde kern en ITB-CRIEM daadwerkelijk worden bereikt, wordt nagegaan aan de hand van de selectiecriteria zoals die in de respectieve methodiekbeschrijvingen zijn opgenomen. Voor ITB harde kern gelden vier criteria. Aan het eerste criterium – het *juridisch criterium* – wordt tot op zekere hoogte voldaan. De ITB harde kern deelnemers blijken geen van alle incidentele plegers te zijn en de strafbare feiten die mede de aanleiding vormde voor het opleggen van ITB, past een strafverwachting van minimaal drie maanden detentie. Uit de geraadpleegde dossiers is niet duidelijk af te leiden of het criminele gedrag een onderdeel was van het leefpatroon van deze jongeren. ITB harde kern lijkt grotendeels aan het tweede criterium te voldoen. Dit criterium schrijft voor dat er sprake dient te zijn van *meervoudige problematiek*. Hieronder wordt de aanwezigheid van ernstige gedragsproblematiek verstaan, in combinatie met problemen op diverse levensgebieden (relaties, school en werk, vrije tijd en vrienden). Voor bijna tachtig procent van de jongeren geldt dat zij naast de gedragsproblemen (delinquent gedrag) tevens verhoogde risico's lopen op tenminste een levensgebied. Hierbij moet worden bedacht dat de inschatting van de ernst van de problematiek conservatief is; in werkelijkheid zou de situatie waarin de jongeren zich bevinden nog ernstiger kunnen zijn, omdat de geraadpleegde dossiers vermoedelijk een onderregistratie van probleemgedrag bevatten. Over het derde criterium (*Er is minimale motivatie om aan het traject deel te nemen*) kan op basis van het onderzoek geen uitspraak worden gedaan. Betrouwbare gegevens over de motivatie van de jongere bij aanvang van de begeleiding konden niet worden verkregen. Over het vierde criterium (*De prognose is dat ITB het middel is om verbetering tot stand te brengen*) kan evenmin uitsluitel worden gegeven, omdat de dossiers hierover geen informatie bevatten. Feit is wel, zoals

eerder reeds is gemeld, dat nauwelijks, in elk geval niet systematisch, gevolg wordt gegeven aan (o.m.) het behoeftebeginsel en het responsiviteitsbeginsel. Ware dit wel het geval geweest, dan zou op zijn minst aannemelijk kunnen worden gemaakt dat er voldoende grond is voor de verwachting dat, gegeven de persoon van de jongere en diens leefomstandigheden, de aanpak een redelijke kans van slagen heeft. Samenvattend, het dossieronderzoek biedt onvoldoende basis voor de conclusie dat de beoogde doelgroep ook feitelijk tot ITB harde kern is toegelaten. Daarvoor rest te veel onzekerheid over de mate waarin is voldaan aan het juridisch criterium, het motivatiecriterium en het prognosecriterium.

Voor de selectie van deelnemers aan ITB-CRIEM gelden vijf criteria. Aan het *juridische criterium* blijken de CRIEM-jongeren uit de onderzoeksgroep niet te voldoen. De meeste jongeren blijken reeds een tamelijk gevuld strafblad te bezitten, waarop meestal middelzware en zware vergrijpen voorkomen; de typering *first offender* of incidentele delictpleger lijkt niet toepasselijk voor de onderzochte groep jongeren. Het tweede criterium luidt: *De etnische achtergrond is naar het oordeel van de raadsonderzoeker een belangrijke risicofactor*. Hoewel het dossieronderzoek hierover geen inzicht geeft, geldt hiervoor eveneens hetgeen zojuist over het behoeftebeginsel is gezegd. Op grond daarvan is het niet aannemelijk dat aan dit criterium wordt voldaan. Aan het derde criterium, volgens welk sprake dient te zijn van *beginnende problematiek op meerdere leefgebieden*, wordt voldaan. De meeste jongeren lijken het stadium van 'beginnende' problematiek echter reeds te hebben gepasseerd. Eerder is geconstateerd dat zij in dit opzicht nauwelijks verschillen van de harde kernjongeren. In die zin lijkt de feitelijk bereikte doelgroep van ITB-CRIEM van een zwaardere kaliber. Voor wat betreft het vierde criterium – *er is minstens een minimale motivatie bij de jongere en diens ouders om aan het traject deel te nemen* – geldt voor de jongeren én de ouders dat precieze informatie hierover in de dossiers ontbreekt. Ook voor het vijfde en laatste criterium (*De prognose is dat ITB het middel is om verbetering tot stand te brengen*) kan worden aangesloten bij hetgeen hierover bij ITB harde kern is gesteld. Dat betekent dat bij ITB-CRIEM het eveneens niet aannemelijk is dat aan dit criterium wordt voldaan. Samenvattend, er zijn sterke aanwijzingen dat de feitelijk bereikte doelgroep niet overeenkomt met de doelgroep die met ITB-CRIEM wordt beoogd. Er zijn indicaties dat het programma een zwaardere doelgroep bedient dan oorspronkelijk bedoeld.

Deze conclusies over de doelgroep worden ondersteund door bevindingen uit de interviews met sleutelfiguren. Hieruit bleek reeds dat de begrippen 'harde kernjongere' en 'CRIEM-jongere' soms erg soepel worden gehanteerd, met alle gevolgen voor het instroombeleid.

De feitelijke uitvoering van ITB blijkt in grote lijnen overeen te komen met de bedoelingen van het programma. Ook de formele procedures en afspraken die aan het programma zijn verbonden worden over het algemeen goed nageleefd. Het dossieronderzoek geeft echter aanleiding tot enkele kanttekeningen. Ten eerste geldt voor ITB harde kern en ITB-CRIEM dat de gestelde begeleidingsdoelen vaak niet voldoen aan de vereiste SMART-criteria en vindt er geen systematische tussentijdse evaluatie plaats, zoals door de methodiekbeschrijvingen wordt voorgeschreven. Ten tweede blijken in het kader van beide programma's sporadisch doelen te worden gesteld die gericht zijn op het functioneren van de ouders en op de relatie van de jongere met zijn ouder. Dit staat in schril contrast met de prominente aandacht die in

de methodiekbeschrijvingen wordt geschonken aan systeemgericht werken in het algemeen en aan interventies die op de ouders zijn gericht in het bijzonder. In het verlengde hiervan wordt – ten derde – in de onderzochte gevallen nog opvallend vaak het netwerk rondom de jongere niet bij de begeleiding betrokken. Ook dit wijkt af van wat de programma-opzet als het ware voorschrijft. Overigens geldt dat in sterkere mate voor ITB harde kern dan voor ITB-CRIEM. Een vierde kanttekening betreft de zeer geringe aandacht die in de praktijk van ITB-CRIEM wordt gegeven aan ‘het leven tussen twee culturen’ en de vaardigheden die nodig zijn om deze extra ontwikkelingstaak adequaat te kunnen vervullen; doelen gericht op het verwerven van de zogenaamde biculturele competentie worden nauwelijks gesteld. In de vijfde plaats blijkt uit de ITB harde kerndossiers dat de intensiteit van het persoonlijk contact in het begin van de begeleiding (de eerste fase) over het algemeen minder frequent is dan in methodiekbeschrijving wordt voorgesteld.

8.3. Conclusies

In dit onderzoek is ITB als het ware voor de spiegel gezet van de internationale kennis over werkzame factoren en bestanddelen van interventies voor antisociale en delinquente jongeren. Ofschoon het bouwwerk – de programmatheorie – hier en daar hiaten vertoont, wordt geconcludeerd dat het ontwerp van de beide ITB-programma’s redelijk veelbelovend is. ITB harde kern en ITB-CRIEM bezitten een acceptabel aantal elementen die aantoonbaar effectief (‘werkzaam’) zijn. Maar wellicht belangrijker is dat de geconstateerde omissies en onvolkomenheden goed te repareren zijn. Er is dus perspectief. De aangehaalde *What works*-literatuur biedt immers genoeg aanknopingspunten voor een verdere, conceptuele verbetering. Daarmee zou de soliditeit van de programma’s aanzienlijk kunnen worden verbeterd. Overigens is een ‘renovatie’ voor ITB harde kern in sterkere mate geboden dan voor ITB-CRIEM. Maar ook voor ITB-CRIEM is nog winst te boeken. Hoewel in de methodiekbeschrijving gewag wordt gemaakt van de *What works*-literatuur, en er wordt gesteld dat inzichten hieraan ontleend zijn verwerkt in de methodiek, gebeurt dit niet expliciet en zeker niet overtuigend.

In de tweede plaats wordt geconcludeerd dat de uitvoering van ITB in de praktijk niet geheel aansluit bij de programma’s zoals die oorspronkelijk zijn bedoeld. Met betrekking tot de doelgroepkenmerken en vorm en inhoud zijn soms forse discrepanties vastgesteld. Zo blijken doorgaans niet de jongeren, voor wie de interventies zijn ontworpen, tot het programma te worden toegelaten (ITB-CRIEM), danwel bestaat er onzekerheid of de juistheid van de selectie (ITB harde kern). Door een onnauwkeurige screening en selectie kunnen jongeren ten onrechte naar een relatief lichte interventie worden toegeleid, danwel een noodzakelijk zwaardere aanpak worden onthouden. Zowel vanuit ethisch oogpunt (men ontvangt niet de behandeling die men nodig heeft), als vanuit maatschappelijk perspectief (een niet-doelmatige inzet van middelen) is dit onwenselijk. Verder blijkt uit het onderzoek dat de inhoudelijke variatie van de programma’s zeer groot is. Er bestaan niet alleen verschillen tussen arrondissementen onderling, maar in sommige gevallen is er ook een grote afstand tussen het programma in de praktijk en het programma zoals dat is opgezet. Wat dat laatste betreft springt in het oog dat aan interventies die gericht zijn op de ouders, het sociaal netwerk en (in het geval van ITB-CRIEM) op het verwerven van biculturele competentie, in de praktijk over

het algemeen niet het belang wordt gehecht als op papier beschreven is. De regionale verscheidenheid brengt zekere risico's met zich mee. Zo kan als gevolg van zich min of meer autonoom ontwikkelende praktijken een mogelijke rechtsongelijkheid ontstaan voor jongeren uit verschillende arrondissementen. Aan deelname aan ITB in het ene arrondissement kunnen andere voorwaarden, verplichtingen, sancties en dergelijke zijn verbonden dan in het andere. De vele verschijningsvormen van ITB zetten ook de programma-integriteit onder druk. In de praktijk tekenen zich verschillen af tussen het 'beschreven programma' en het 'bedreven programma'. Discrepanties kunnen een succesvolle aanpak ondermijnen, omdat bepaalde onderdelen, die verondersteld worden effectief aan de uitkomst bij te dragen, niet of niet geheel overeenkomstig de oorspronkelijke bedoeling worden uitgevoerd. Vanuit de programmatheorie geredeneerd heeft dit nadelige consequenties voor het te verwachten eindresultaat. De identiteit, continuïteit en kwaliteit van het programma zijn evenmin gediend met een dergelijke *program drift*.

Ten slotte wordt vastgesteld dat de documenten waarin ITB harde kern en ITB-CRIEM officieel zijn vastgelegd, en die tot dusver consequent als methodiekbeschrijving zijn aangeduid, feitelijk niet als zodanig fungeren. De documenten in kwestie beschrijven de achtergrond, het kader, de doelstelling van het programma en interventies die kunnen worden ingezet. Wat ontbreekt – zo blijkt ook uit het onderzoek – zijn hanteerbare aanwijzingen voor het gebruik van het programma: handelingsrichtlijnen en adviezen, *do's & don't's*, die door uitvoerende hulpverleners en hun begeleiders kunnen worden gebruikt bij de dagelijkse uitvoering van het programma. Ook thans geldt, het is vaker vastgesteld, dat voor ITB harde kern dit noodzakelijker is dan voor ITB-CRIEM.

8.4. Aanbevelingen

Op grond van de bevindingen en de daarop gebaseerde conclusies worden de volgende aanbevelingen gedaan (voorzien van een 'adres').

1. *Voortgezette programmaontwikkeling (rijksoverheid, ministerie van Justitie)*
 - a. Gelet op de gebrekkige soliditeit van de beide ITB-programma's, wordt aanbevolen te investeren in een project waarin ITB harde kern en ITB-CRIEM verder worden ontwikkeld. Deze voortgezette programmaontwikkeling heeft tot doel (a) de fundamentele van de methodiek te verstevigen, mede op grond van de inzichten en kennis uit de zogenaamde *What works*-literatuur, en (b) de bestaande methodieken verder te specificeren en te concretiseren, waardoor de overdraagbaarheid van het programma wordt bevorderd. De potentiële kracht van de programma's (werkzaamheid, effectiviteit) en bovenal de behoefte die er in de praktijk bestaat aan intensieve ambulante begeleiding van antisociale en delinquente jongeren rechtvaardigen een dergelijke investering alleszins. Overigens verdient het aanbeveling om bij deze 'doorontwikkeling' zo veel mogelijk aan te sluiten op methodiek-inhoudelijke ontwikkelingen die thans in de reguliere jeugdreclassering plaatsvinden.
 - b. Het verdient aanbeveling om het (juridisch) kader waarin ITB-CRIEM wordt uitgevoerd opnieuw te bezien. Zo is de wens geuit van een op ITB-CRIEM gelijkend

programma voor autochtone *first offenders* en incidentele delictplegers. In het verlengde daarvan wordt aanbevolen strikt toe te zien op naleving van de afspraken over selectie en instroom van jongeren. Daarmee wordt bevorderd dat de op papier bestaande differentiatie tussen de doelgroepen van ITB-CRIEM en ITB harde kern ook in de praktijk tot uiting komt.

2. *Bewaking van de programma-integriteit (rijksoverheid, ministerie van Justitie; MOgroep)*

Vastgesteld is dat de uitvoering van ITB niet altijd en overal overeenkomstig de opzet geschiedt. Het programma wordt niet consequent 'bedreven zoals beschreven'. Daarmee is de programma-integriteit in het geding, hetgeen nadelige gevolgen kan hebben voor de uitkomsten van het programma. Daarom wordt de 'eigenaars' van ITB harde kern en ITB-CRIEM aanbevolen een actief beleid te voeren betreffende de integriteit van het programma, wat zou moeten voorkomen dat het programma verwatert of, letterlijk, ontaardt. In dit verband kan worden gedacht aan de ontwikkeling van een landelijk (bij)scholingsaanbod en de formulering van een pakket van kwaliteitseisen, waaraan de praktijk periodiek kan worden getoetst.

3. *Positionering en verantwoording aanvullende modules (ITB-teams / bureaus jeugdzorg)*

De relatie tussen ITB enerzijds en de zogenaamde aanvullende modules (zoals sociale vaardigheidstraining, agressieregulatietraining e.d.), die in de meeste arrondissementen beschikbaar zijn anderzijds, is nergens gedocumenteerd. Voor wie, waarom, op welk moment en met welke intensiteit bepaalde aanvullende, en naar mag worden aangenomen, noodzakelijk geachte activiteiten worden ondernomen, is niet onderbouwd. De aanbieders van ITB (bureaus jeugdzorg) wordt aanbevolen om de relatie met (eventueel in te zetten) aanvullende programma's expliciet te maken. Hierdoor wordt de positie van deze programma's verhelderd en is het eenvoudiger te verantwoorden waarom zij wel of niet moeten worden ingezet (tegenover jongeren, ouders, justitiële autoriteiten, de financier).

4. *Publiciteit en informatievoorziening (ITB-teams / bureaus jeugdzorg; rijksoverheid, ministerie van Justitie; MOgroep)*

Uit het onderzoek blijkt dat ontwikkelingen aangaande ITB (het werk, resultaten en ontwikkelingen op beleidsniveau) continu onder de aandacht van de ketenpartners en de teams zelf dienen te worden gebracht. In arrondissementen waar dit gebeurt is sprake van een min of meer bloeiende ITB-praktijk en goede samenwerkingsverbanden met partners in de justitiële keten, waarbij de 'juiste' doelgroep voor ITB wordt geselecteerd. Tevens bevorderen deze contacten de instroom van nieuwe cliënten. Het verdient derhalve aanbeveling om een actief publiciteitsbeleid te voeren. De regionale aanbieders van ITB (bureaus jeugdzorg) zouden daarin het voortouw dienen te nemen, echter daartoe voldoende gefaciliteerd door de rijksoverheid en/of de brancheorganisatie (MOgroep).

5. *Systematische informatieverzameling (jeugdreclasseringswerkers)*

ITB heeft de ambitie om maatwerk te leveren. Een programma dat optimaal is afgestemd op de noden en behoeften van de individuele cliënt vereist een gedegen en systematische verzameling van cliëntspecifieke informatie. Aanbevolen wordt om (a) daarbij stelselmatig uitvoering te geven aan het risicobeginsel, het behoeftebeginsel en het responsiviteitsbeginsel

– alle ontleend aan de *What works*-literatuur, en (b) daar per direct mee te beginnen en deze werkwijze standaard op te nemen in het hulpverleningsproces.

6. *Onderzoek naar 'good practice' (rijksoverheid, ministerie van Justitie)*

In aansluiting op dit onderzoek zou een 'effectevaluatie' worden uitgevoerd.⁴¹ Echter, een effectonderzoek (in klassiek zin) naar 'de' methodiek wordt op grond van de resultaten van dit onderzoek niet zinvol en realistisch bevonden. Daarvoor zijn de onderlinge verschillen tussen de programma's te groot. In experimenteel jargon: de onafhankelijke variabele is te weinig eenduidig en afgebakend. In plaats van een dergelijk onderzoek wordt aanbevolen om een, wellicht kleinschaliger onderzoek uit te laten voeren naar zogenaamde 'good practice'. Hierin worden behalve metingen aan de doelgroep en de interventie, ook gegevens verzameld over de uitkomsten van (enkele geselecteerde) programma's. De resultaten van dit onderzoek dienen te worden vertaald en, vervolgens, benut, in het kader van de voortgezette methodiekontwikkeling.

7. *ITB voor jongvolwassenen (rijksoverheid, ministerie van Justitie)*

Uit het onderzoek blijkt dat ITB voor jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) een min of meer marginaal bestaan leidt. Financieringsproblemen zijn er vooral de oorzaak van dat Reclassering Nederland, de voornaamste aanbieder in deze, zich langzaam aan terugtrekt. Het verdient aanbeveling om de behoefte aan ITB voor meerderjarigen aan een nader onderzoek te onderwerpen en naar gelang de uitkomsten daarvan passende maatregelen te treffen.

⁴¹ Zie "ITB, WODC Startnotitie" (projectnr. 1160).

Literatuur

- Aos, S; Lieb, R.; Mayfield, J.; Miller, M. & Pennucci, A. (2004). *Benefits and costs of prevention and early intervention programs for youth*. Olympia: Washington State Institute for Public Policy.
- Bartels, A.A.J.; Schuurma, S. & Slot, N.W. (2001). Interventies. In: Loeber, R; Slot, N.W. & Sergeant, J.A. (red.). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies* (p. 291-318). Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Beenker, L.G.M. & Bijl, B. (2003) *Van invoering naar uitvoering. Een eerste evaluatie van de implementatie van het competentiemodel in vier justitiële jeugdinstellingen*. Duivendrecht: PI Research.
- Beenker, L.G.M., Veldt, M.C.A.E. van der & Bijl, B. (2003) *BOPPI Breed Uitgemeten. Een onderzoek naar de doelgroep en de interventies van een ambulante hulpvorm voor jongeren in Amsterdam*. Duivendrecht: PI Research.
- Bijl, B. (1996). *Innovaties in de jeugdhulpverlening. Over het rendement en de soliditeit van nieuwe programma's*. Leiden: DSWO Press (academisch proefschrift).
- Boendermaker, L.; Veldt, M.C. van der & Booy, Y. (2003). *Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg*. Utrecht: NIZW.
- Bol, M.W. (2002). *Jeugdcriminaliteit over de grens. Een literatuurstudie naar ontwikkeling, wetgeving, beleid, effectieve preventie en aanpak (ten aanzien) van jeugdcriminaliteit buiten Nederland*. Den Haag: WODC.
- Burgers, J.; Grol, R. & Zaat, J. (2001). Richtlijnen en protocollen als hulpmiddel bij de verbetering van de zorg. In: Grol, R. & Wensing, M (red.). *Implementatie. Effectieve verandering in de patiëntenzorg*. Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.
- Circulaire (kenmerk 5286888/04/DJC/14 juni 2004) aan de Bureaus Jeugdzorg, afdeling Jeugdreclassering, betreffende de aanbieder methodiekbeschrijving CRIEM. Den Haag: ministerie van Justitie / DJC.
- Fonagy, P. ; Target, M. ;Cottrell, D. ; Philips, J. & Kurtz, Z. (2002). *What works for whom. A critical review of treatments for children and adolescents*. New York: The Guilford Press.
- ITB-CRIEM; Individuele trajectbegeleiding in het kader van CRIEM* (2000). Notitie ministerie van Justitie, Directie Preventie, Jeugd en Sanctiebeleid.
- Junger-Tas, J. & Slot, N.W. (2001). Preventie van ernstig delinquent en gewelddadig gedrag. In: Loeber, R.; Slot, N.W. & Sergeant, J.A. (red.). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

- Kazdin, A.E. & Weisz, J.R. (eds.) (2003). *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*. New-York/London: The Guilford Press.
- Kleiman, W.M. & Terlouw, G.J. (1997). *Kiezen voor een kans: evaluatie van harde kernprojecten*. Den Haag: ministerie van Justitie/WODC.
- Konijn, C.; Cavelaars, E. & Boendermaker, L. (2003). Effectieve interventies bij jongens met een gedragsstoornis. In: Konijn, C. (red.) *Internationaal overzicht effectieve interventies in de jeugdzorg*. (p. 48-63). Utrecht: NIZW.
- Krechtig, L. (2004). *Methodiekbeschrijving ITB-CRIEM*. Den Haag: ministerie van Justitie.
- Krechtig, L. & Menger, A. (2001). *Intensieve begeleiding van de harde kern. Een beschrijving van de aanpak*. Den Haag: ministerie van Justitie/DPJS.
- Kruissink, M. & Verwers, C. (2002). *Jeugdreclassering in de praktijk*. (reeks Onderzoek en beleid, nr. 202). Meppel: Bom Juridische uitgevers.
- Laan, P. van der & Slotboom, A.M. (2002). Wat werkt? In: Koppen, P.J. van; Helsing, D.J.; Merckelbach, H.L.G.J. & Crombag, H.F.M. (red.). *Het recht van binnen*. Deventer: Kluwer.
- Leiden, I. van; Verhagen, G. & Ferwerda, H.B. (2003). *Over de grens*. Zeist: Uitgeverij Kerckebosch.
- Loeber, R. (1998). Ontwikkelingspaden en risicoprofilen voor ernstige jeugddelinquentie en hun relevantie voor interventies: nooit te vroeg en nooit te laat. In: Koops, W. & Slot, W. (red.). *Van lastig tot misdadig. Een ontwikkelingsbenadering van lastige en misdadige kinderen en adolescenten: diagnostiek, behandeling en beleid*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Loeber, R. & Farrington, D.P. (1998). *Serous and violent juvenile offenders. Risk factors and succesful interventions*. Thousand Oaks/London/New Dehli: Sage.
- Ministerie van Justitie, Directie Jeugd en Criminaliteitspreventie (DJC) (2003). *ITB laat je niet los*. Den Haag: ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie, Directie Jeugd en Criminaliteitspreventie (DJC) (2003). *ITB: status quo en plan van aanpak*. Den Haag: ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie, Directie Jeugd en Criminaliteitspreventie (DJC) (2004). *ITB: weet wat je meet*. Den Haag: ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie / DPJS (2000). *Individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de harde kern*. Den Haag: ministerie van Justitie.
- Ministerie van Justitie (2003). *Jeugd terecht. Actieprogramma aanpak jeugdcriminaliteit 2003–2006*. Den Haag: ministerie van Justitie.
- Rossi, P.H.; Lipsey, M.W. & Freeman, H.E. (2004). *Evaluation: A Systematic Approach (7e druk)*, Thousand Oaks: Sage Publications.
- Orobio de Castro, B. (1999) *Opzet Screeningslijst Risicofactoren*. Interne notitie. Duivendrecht: PI Research.

- Spanjaard, H.J.M., Kloosterman, M.V. & Esmeijer, F.J. (2000). *Werk in uitvoering. Onderzoek naar doelgroep en kwaliteit van de SVO-ZMOK-school de Werkruijnte*. Duivendrecht: PI Research.
- Standpunt van de Minister van Justitie inzake invoering individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de harde kern, februari 2000. In: *Individuele trajectbegeleiding (ITB) voor de harde kern*, ministerie van Justitie / DPJS, februari 2000.
- Vedivo (1997). *Protocol jeugdreclassering*. Utrecht: Vedivo.
- Vedivo (2001). *Functieprofiel jeugdreclassering*. Utrecht: Vedivo.
- Vedivo (2002). *Perspectief in jeugdreclassering. Missie en methodische uitgangspunten*. Utrecht: Vedivo.
- Veerman, J.W., Damen, H. & Brink, L.T. ten (2000). *Een werkmodel voor evaluatieonderzoek in de jeugdzorg*. Duivendrecht / Nijmegen: PI Research / Praktikon.
- Vogelvang, B.O. & Janssen, L.. (i.v.). *Handboek methodiek jeugdreclassering*. Woerden/Den Haag: Adviesbureau van Montfoort/ministerie van Justitie.
- Wartna, B.S.J.; Baas, N.J & Beenackers, E.M.Th. (2004). *Effectiviteit van strafrechtelijke interventies. Welke sancties verlagen de kans op recidive? Een beknopt overzicht van de What works literatuur*. Den Haag: WODC/ministerie van Justitie.
- Wartna, B. S. J., Blom, M., & Tollenaar, N. (2004). *De WODC-Recidivemonitor*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- WSIPP/ Washington State Institute for Public Policy (2004). *Outcome evaluation of Washington State's research-based programs for juvenile offenders*. Olympia: WSIPP.

Bijlage 1 Leden begeleidingscommissie

Voorzitter:

Dhr prof.dr J.D. van der Ploeg (emeritus hoogleraar orthopedagogiek)

Leden (op alfabetische volgorde):

Mevr. dr M. Bol (ministerie van Justitie/DJJ), tot oktober 2004.

Mevr. drs T. van den Hoogen-Saleh (ministerie van Justitie/DJJ), van oktober 2004 tot december 2004

Dhr. drs M. van der Klei (MOgroep)

Dhr. drs M. Kruissink (ministerie van Justitie, WODC)

Dhr. G. Stoop (Bureau Jeugdzorg West-Brabant)

Mevr. drs M.A.E. Wimmers (ministerie van Justitie/DJJ), vanaf december 2004 tot heden

Bijlage 2 *What works?*

I. Uitgangspunten van het onderzoek van de literatuur over 'What works'

Voor de uitvoering van het literatuuronderzoek is een aantal uitgangspunten gehanteerd. Het literatuuronderzoek:

- heeft uitsluitend betrekking op reviews of meta-analyses over de begeleiding en/of behandeling van antisociaal of delinquent gedrag. Publicaties zijn alleen geselecteerd als zij betrekking hebben op interventies bij adolescenten en jongvolwassenen (grotendeels van 12 tot 24 jaar). Een tweede eis is dat de bevindingen informatie dienen te verschaffen over de effectiviteit van individuele, ambulante interventies.
- richt zich niet alleen op de werkzame factoren, maar ook op programma-aspecten die aantoonbaar niet bijdragen aan begeleidings- of behandelingssucces (en zelfs aantoonbaar contraproductief blijken te zijn).
- dient aanwijzingen op te leveren over de 'hardheid' van het bewijs. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen factoren die aantoonbaar werkzaam zijn en factoren die dat mogelijk zijn. Voor deze laatste categorie zijn er aanwijzingen dat ze effectief zijn, maar dit is nog niet voldoende empirisch onderbouwd. De hardheid hangt verder af van de mate van consistentie van de bevindingen. Met elkaar overeenstemmende onderzoeksresultaten vormen een krachtiger onderbouwing, dan elkaar (gedeeltelijk) tegensprekende bevindingen.

II. Overzicht van de resultaten van het literatuuronderzoek naar werkzame methoden en technieken voor de hulp aan jongeren met antisociaal en delinquent gedrag^a

Aantoonbaar werkzame interventies: Positieve effecten o.b.v. consistente bevindingen

Inbedding van de interventie in een juridisch kader

Individuele begeleiding / behandeling

Vaardigheidstraining (actief betrekken van de cliënt i.p.v. passieve informatieoverdracht)

Interpersoonlijke vaardigheden (bv. communicatie)

Sociale vaardigheden

Cognitieve vaardigheden

Anti-agressietraining

(Cognitieve) gedragsmatige benadering

Multiple services

gericht op het individu en het gezin

multimodale aanpak (gericht op gezin, familie, school, vrije tijd etc.)

gericht op gedrag, cognities, emoties etc.

Toezicht en controle in combinatie met individuele behandeling / begeleiding

Gedragstraining voor ouders / mediatietraining

Aantoonbaar werkzame interventies: (Overwegend) Positieve effecten o.b.v. minder consistente bevindingen

Trainen van probleemoplossingsvaardigheden
 Interventies in de leefomgeving van de cliënt
 Nazorg

Mogelijk werkzame interventies: Mogelijk positieve effecten o.b.v. inconsistente bevindingen

Interventies gericht op het veranderen van antisociale houdingen (attituden) en gevoelens
 Verminderen van contact met antisociale leeftijdgenoten en bevorderen van pro sociaal contact
 Bevorderen van ouderlijk toezicht
 Verminderen van afhankelijkheden (bv. van drugs of alcohol)
 Combinatie van sport en een individueel hulpaanbod
 Gezinscounseling

Aantoonbaar niet-werkzame interventies: Zwakke, ontbrekende of negatieve effecten o.b.v. consistente bevindingen

Activiteiten gericht op uitdaging (bv. survivaltochten en sportieve activiteiten)
 Activiteiten gericht op afschrikking
 Uitsluitend negatief bekrachtigen van ongewenst gedrag

Aantoonbaar niet-werkzame interventies: Zwakke, ontbrekende of negatieve effecten o.b.v. minder consistente bevindingen

Voorwaardelijke sancties (bv. instellen van een proeftijd)
 Niet-directieve hulp
 Dader-slachtoffer-confrontatie
 Uitsluitend toezicht en controle (bv. intensief reclasseringstoezicht)

a Samengesteld o.b.v.: Bartels, Schuurisma, & Slot (2001); Bol (2002); Fornagy, Target, Cottrell, Philips & Kurtz (2002); Konijn, Cavelaars, & Boendermaker (2003); Van Leiden, Verhagen & Ferwerda (2003); Vedio (2002); Wartna, Baas, & Beenackers (2004).

III. Consensus van onderzoekers over de beoordeling van het ITB-programma in het licht van de What works-literatuur, uitgedrukt in percentages.a

Analyse	ITB harde kern	ITB-CRIEM
<i>Stap 1: expliciet genoemde interventies</i>		
Aantal genoemde interventies in methodiekbeschrijving	7	13
Aantal volledige overeenstemmende beoordelingen (perc.)	5 (71%)	8 (62%)
Aantal gedeeltelijke overeenstemmende beoordelingen (perc.) b	2 (29%)	5 (38%)
Aantal volledig niet- overeenstemmende beoordelingen (perc.)	0 (0%)	0 (0%)
<i>Stap 2: 'overige' interventies</i>		
Aantal genoemde overige interventies in de literatuur	21	18
Aantal volledige overeenstemmende beoordelingen (perc.)	9 (43%)	12 (67%)
Aantal gedeeltelijke overeenstemmende beoordelingen (perc.) b	10 (48%)	5 (28%)
Aantal volledig niet- overeenstemmende beoordelingen (perc.)	2 (10%)	1 (6%)

^a De beoordelingen zijn gemaakt door drie onderzoekers, die in eerste instantie onafhankelijk van elkaar de onderscheiden interventies hebben gescoord.^b Van gedeeltelijke overeenstemming wordt gesproken als 2 van de 3 beoordelaars tot een gelijke score zijn gekomen.

IV. 'Overige' interventies, ontleend aan de What works-literatuur, die in de methodiekbeschrijving van ITB harde kern min of meer impliciet aan de orde komen. De interventies zijn geordend naar beoordelingscategorie.

'Overige' interventies	Behandeld	Niet behandeld	Niet duidelijk
Aantoonbaar werkzame interventies: positieve effecten o.b.v. consistente bevindingen			
Inbedding van de interventie in een juridisch kader	X		
<i>Vaardigheidstraining</i>			
- Anti-agressietraining		X	
<i>Multiple services</i>			
- Gericht op het individu en het gezin			X
- Multimodale aanpak (gericht op gezin, familie, school, vrije tijd etc.)	X		
- Gedragstraining voor ouders / mediatietraining		X	
Aantoonbaar werkzame interventies: (overwegend) positieve effecten o.b.v. minder consistente bevindingen			
Trainen van probleemoplossingsvaardigheden			X
Interventies in de leefomgeving van de cliënt	X		
Nazorg		X	
Mogelijk werkzame interventies: mogelijk positieve effecten o.b.v. inconsistente bevindingen			
Interventies gericht op het veranderen van antisociale houdingen (attituden) en gevoelens		X	
Verminderen van contact met antisociale leeftijdgenoten en bevorderen van prosociaal contact			X
Bevorderen van ouderlijk toezicht			X
Verminderen van afhankelijkheden (bv. van drugs of alcohol)		X	
Combinatie van sport en een individueel hulpaanbod		X	
Gezinscounseling		X	
Aantoonbaar niet-werkzame interventies: zwakke, ontbrekende of negatieve effecten o.b.v. consistente bevindingen			
Activiteiten gericht op uitdaging (bv. survivaltochten en sportieve activiteiten)		X	
Activiteiten gericht op afschrikking		X	
Uitsluitend negatief bekrachtigen van ongewenst gedrag		X	
Aantoonbaar niet-werkzame interventies: zwakke, ontbrekende of negatieve effecten o.b.v. minder consistente bevindingen			
Voorwaardelijke sancties (bv. instellen van een proeftijd)		X	
Non-directieve hulp		X	
Dader-slachtoffer-confrontatie		X	
Uitsluitend toezicht en controle (bv. intensief reclasseringstoezicht)		X	

V. 'Overige' interventies, ontleend aan de *What works*-literatuur, die in de methodiekbeschrijving van ITB-CRIEM min of meer impliciet aan de orde komen. De interventies zijn geordend naar beoordelingscategorie.

'Overige' interventies	Behandeld	Niet behandeld	Niet duidelijk
Aantoonbaar werkzame interventies: positieve effecten o.b.v. consistente bevindingen			
Inbedding van de interventie in een juridisch kader <i>Vaardigheidstraining</i>	X		
- Anti-agressietraining		X	
Gedragstraining voor ouders / mediatietraining		X	
Aantoonbaar werkzame interventies: (overwegend) positieve effecten o.b.v. minder consistente bevindingen			
Trainen van probleemoplossingsvaardigheden			X
Nazorg	X		
Mogelijk werkzame interventies: mogelijk positieve effecten o.b.v. inconsistente bevindingen			
Interventies gericht op het veranderen van antisociale houdingen (attituden) en gevoelens			X
Verminderen van contact met antisociale leeftijdgenoten en bevorderen van prosociaal contact			X
Bevorderen van ouderlijk toezicht	X		
Verminderen van afhankelijkheden (bv. van drugs of alcohol)		X	
Combinatie van sport en een individueel hulpaanbod		X	
Gezinscounseling			X
Aantoonbaar niet-werkzame interventies: zwakke, ontbrekende of negatieve effecten o.b.v. consistente bevindingen			
Activiteiten gericht op uitdaging (bv. survivaltochten en sportieve activiteiten)		X	
Activiteiten gericht op afschrikking		X	
Uitsluitend negatief bekrachtigen van ongewenst gedrag		X	
Aantoonbaar niet-werkzame interventies: zwakke, ontbrekende of negatieve effecten o.b.v. minder consistente bevindingen			
Voorwaardelijke sancties (bv. instellen van een proeftijd)		X	
Non-directieve hulp		X	
Dader-slachtoffer-confrontatie		X	
Uitsluitend toezicht en controle (bv. intensief reclasseringstoezicht)		X	

Bijlage 3 Deelnemers telefonische inventarisatie

Utrecht	Dhr. R. Pinas
Middelburg	Dhr. P. Castel
Breda	Dhr. G. Stoop
Amsterdam	Mevr. M. Synesael, Dhr. E. Terlinden Dhr. M. Wattimena
Den Haag	Mevr. E. Aben Dhr. J. van Ginkel
Groningen	Dhr. N. de Wegen
Roermond	Dhr. J. Koks
Rotterdam	Dhr. A. Zuydwijk
Maastricht	Dhr. L. Cornelussen
Almelo	Dhr. P. Eikenaar
Arnhem/Zutphen	Mevr. T. Feijen
Zwolle	Dhr. Y. BenAlAhlq
Haarlem/Alkmaar/Gooi	Mevr. Geri Willemse
Den Bosch	Mevr. W. van Mill
Leeuwarden	Mevr. M. Vleeshouwer
Dordrecht	Mevr. R. Holleman Mevr. A. Derksen
Almere	Dhr. W. Boonk
Assen	Mevr. M. Buurmeijer
William Schrikker Groep	Dhr. H. Knechtmans

Bijlage 4 Protocol dossieronderzoek

Algemene gegevens

<i>Respondentnummer</i>	in cijfers (voor systematiek OBJD)
<i>Personalia</i> voornamen	in letters: achternaam, tussenvoegsels en volledige
<i>Geboortedatum</i>	__ -- __ -- ____
<i>Geboorteplaats</i>	in letters (voor systematiek OBJD)
<i>Geboorteland</i>	in letters (voor systematiek OBJD)
<i>Parketnummer</i>	in cijfers (voor systematiek OBJD)
<i>Arrondissementscode</i>	in cijfers (voor systematiek OBJD)
<i>Geslacht</i>	1 = mannelijk 2 = vrouwelijk
<i>Had de jongere onderwijs/werk/andere dagbesteding bij aanvang ITB?</i>	0 = nee 1 = ja
<i>Indien nee, hoe lang al niet?</i>	In cijfers (aantal weken)
<i>Schooltype</i>	in letters (post hoc gecategoriseerd)
<i>Maatregel</i>	0 = geen 1 = vots 2 = ots 3 = voogdij
<i>Geboorteland moeder</i>	1 = Marokko 2 = Turkije 3 = Suriname 4 = Antillen 5 = Nederland 6 = overige niet-westerse landen 7 = overige westerse landen
<i>Geboorteland vader</i>	1 = Marokko

	2 = Turkije
	3 = Suriname
	4 = Antillen
	5 = Nederland
	6 = overige niet-westerse landen
	7 = overige westerse landen
<i>Strafrechterlijk kader ITB</i>	1 = ITB-hk als bijzondere voorwaarde bij schorsing van een voorlopige hechtenis
	2 = ITB-hk als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke jeugddetentie
	3 = ITB-hk als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke PIJ (bij vonnis opgelegd)
	4 = ITB-hk als bijzondere voorwaarde bij voorwaardelijke invrijheidsstelling na jeugddetentie
	5 = ITB-hk als bijzondere voorwaarde bij voorwaardelijke beëindiging van de PIJ
	6 = ITB-CRIEM als voorwaarde bij een transactie met de officier van Justitie
	7 = ITB-CRIEM als bijzondere voorwaarde bij schorsing van een voorlopige hechtenis
	8 = ITB-CRIEM bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke geldboete
	10 = ITB-CRIEM bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke jeugddetentie
	11 = ITB-CRIEM bij eindvonnis door de rechter als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke PIJ-maatregel
	12 = ITB-CRIEM bij leerplichtzaken
<i>Startdatum ITB</i>	__ -- __ -- ____
<i>Einddatum ITB</i>	__ -- __ -- ____
<i>Heeft de jongere meerdere ITB begeleidingen gehad?</i>	0 = nee
	1 = ja, twee, door verlenging
	2 = ja, twee, afzonderlijk van elkaar

3 = ja, meer dan twee, door verlening

4 = ja, meer dan twee afzonderlijk van elkaar

5 = anders, nl....

Kies voor het beantwoorden van de overige vragen de *eerste* ITB.

Is de ITB begeleiding voortijdig

0 = nee

afgebroken?

1 = ja, op initiatief jongere

2 = ja, wegens niet nakomen van afspraken

3 = ja, wegens recidive

Woonsituatie ten tijde van aanvang ITB:

1 = gezin van herkomst met beide ouders

2 = gezin van herkomst met één v.d. natuurlijke ouders, andere ouder is betrokken

3 = gezin van herkomst met één v.d. natuurlijke ouders, andere ouder is niet betrokken/overleden/onbekend.

4 = biologische ouder en een stiefouder

5 = verblijvend bij andere opvoeders

6 = zelfstandig wonend

7 = zwervend

8 = anders (bijvoorbeeld ziekenhuisopname)

10 = opname gezin (min. ouder + jeugdige) in residentiële setting

Heeft het gezin een hulpverleningsgeschiedenis?

0 = nee

1 = ja

Indien ja, hoeveel vormen van hulpverlening in de afgelopen 2 jaar?

In cijfers

Items Signaleringslijst

A. Persoonlijke- en gedragskenmerken van de jongere

1. *Openlijk antisociaal gedrag* 2 1 0

Openlijke agressie tegen anderen, bijvoorbeeld schelden, pesten, vechten, mishandelen van dieren.

2. *Heimelijk antisociaal gedrag* 2 1 0

Probleemgedrag dat stiekem, 'in het geniep' plaatsvindt, bijvoorbeeld winkeldiefstal, heling, vandalisme, brandstichten, 'ja zeggen en nee doen'.

3. *Ongehoorzaam & opstandig gedrag* 2 1 0

Regel-/normoverschrijdend gedrag als extreme koppigheid, voortdurend tegenspreken, volwassenen commanderen. (let wel: opstandigheid tegen onredelijke eisen van omgeving valt hier niet onder).

4. *Aandachtsproblemen en Hyperactiviteit* 2 1 0

Zeer druk gedrag, moeite voor langere tijd de aandacht op één activiteit te richten, om activiteiten te plannen, om stil te zitten, om stil te zijn, en om zijn beurt af te wachten of te luisteren tot iemand uitgesproken is.

5. *Lage intelligentie* 2 1 0

IQ lager dan 80, blijkend uit testgegevens.

6. *Gebruik van alcohol* 2 1 0

Nuttigt regelmatig alcoholhoudende drank (bier, wijn, sterke drank). Onder regelmatig wordt verstaan één keer per week of vaker.

7. *Gebruik van drugs*

7a) *Jongere blowt regelmatig (wiet/marihuana, hasjiesj)* 2 1 0

7b) *Jongere slikt pillen (XTC)* 2 1 0

7c) *Jongere gebruikt hard drugs (heroïne, cocaïne)* 2 1 0

8. *Tegen gevestigde orde* 2 1 0

Zet zich af, heeft geen ontzag voor 'autoriteitsfiguren', is vijandig tegenover autoriteiten, vindt regels stom en/of vindt mensen die zich eraan houden slap. (let wel: dit is een andere categorie dan 3) ongehoorzaam en opstandig gedrag: het gaat hier om de uitgesproken 'anti' houding van de jongere).

Gezinssituatie

9. b. *Geringe pedagogische kwaliteiten van de ouder(s)* 2 1 0

Ouder(s) gedragen zich tegen jongere inconsequent, zijn extreem streng straffend of stellen juist geen grenzen, geven de jongere verantwoordelijkheden die hij/zij niet aan kan, en/of betrekken de jongere bij antisociaal gedrag.

10. *Slechte relatie met ouders* 2 1 0

Jongere geeft aan nauwelijks een band te hebben met zijn ouders en 'niets te hebben' aan zijn ouders (geen steun, waardering, warmte of affectie, regelmatige, heftige ruzies tussen jongere en zijn/haar ouders).

11. *Geweld in omgeving jongere* 2 1 0

Jongere is frequent getuige van geweld in gezin of buurt, bijvoorbeeld tussen ouders, tegen andere jeugdigen, of op straat).

12. *Delinquente of antisociale ouder(s)* 2 1 0

Één of beide ouder(s) is delinquent of wordt regelmatig betrokken bij ruzies of vechtpartijen. Intimidatie van burenen, school of andere instanties door ouder(s).

13. *Ouder(s) met psychosociale problemen.* 2 1 0

Ouder(s) heeft/hebben psychische en/of sociale problemen (bijvoorbeeld verslaving, psychiatrische problemen als depressie die blijken uit opname in een instelling voor geestelijke gezondheidszorg).

14. *Sociaal isolement gezin* 2 1 0

Nauwelijks vrienden, familie, kennissen of burenen waar gezinsleden voor praktische steun of vriendschap bij terecht kunnen.

15. *Economische deprivatie* 2 1 0

Financiële en materiële problemen in gezin, laag inkomen (langdurig op bijstandsniveau), schulden / grote leningen, slechte huisvesting, gezin woont in een achterstandsbuurt.

D. Leerprestaties en gedrag op school

18. *Slechte schoolprestaties* 2 1 0

Jongere loopt achter op lesstof en/of is blijven zitten.

19. *Participatie in speciaal onderwijs* 2 1 0

Jongere volgt of heeft een indicatie voor ZMOK, (Z)MLK of andere vorm van speciaal (voortgezet) onderwijs.

20. *Spijbelen* 2 1 0

Jongere is vaak en langdurig niet op school, zonder geldige reden.

21. *Veel schoolwisselingen* 2 1 0

Jongere heeft een 'verbrokkelde schoolcarrière', heeft na de basisschool meerdere scholen voor voortgezet onderwijs bezocht.

22. *Negatieve houding t.o.v. school in het algemeen* 2 1 0

Jongere luistert niet naar leerkrachten, daagt leerkrachten uit, doet niet actief mee aan lessen, maakt een afwezige/ongeïnteresseerde indruk en/of heeft een hekel aan school.

23. *Slechte binding met huidige school* 2 1 0

Jongere vindt dat er door school geen rekening wordt gehouden met zijn/haare behoefte/wensen, voelt zich niet serieus genomen door de leraren en gaat met tegenzin naar de school waar hij/zij nu op zit.

24. *Weinig ambities* 2 1 0

Is niet gemotiveerd om goed te presteren op school, vindt het niet belangrijk om hard te werken om vooruit te komen.

25. *Geringe ondersteuning en stimulering onderwijs door ouders* 2 1 0

Ouders stimuleren jongere niet naar school te gaan of te leren, hebben nauwelijks contact met school, en/of laten jongere veel van school wisselen.

26. *Pesten* 2 1 0

Jongere pest andere leerlingen regelmatig.

E. Vrijtijdsbesteding

27. *Arme vrijetijdsbesteding* 2 1 0

Jongere heeft in vrije tijd geen hobby, sport of club, maar blijft het liefst wat rondhangen.

28. *Vrije tijdsbesteding niet bekend bij ouders* 2 1 0

Jongere en ouder(s) brengen nauwelijks samen vrije tijd door, en ouder(s) weten vaak niet wat jongere in vrije tijd doet of waar jongere in vrije tijd is.

29. *Omgang met antisociale groep* 2 1 0

Jongere brengt vrije tijd door met vrienden/kennissen die bekend staan om antisociaal gedrag.

30. *Antisociale groepsnormen* 2 1 0

Binnen de vrienden-/kennissengroep van de jongere heerst een cultuur waarin weinig waarde wordt gehecht aan school/onderwijs, en delinquentie of geweld niet wordt afgekeurd, of zelfs wordt goedgekeurd.

De interventie

Motivatie jeugdige voor deelname aan ITB 1 = externe motivatie
 2 = interne motivatie
 3 = jongere is niet gemotiveerd
 blijkt uit..... (in woorden)

Informatieverzameling bij aanvang over de:

Kans op recidive 0 = afwezig
 1 = aanwezig

Informatieverzameling bij aanvang over de

Criminogene factoren 0 = afwezig
 1 = aanwezig

Bij criminogene factoren gaat het om aanwezige factoren bij de jongere die in verband kunnen worden gebracht met het crimineel gedrag. Bijvoorbeeld onstabiele woonsituatie, afhankelijkheid van drugs, relaties met ouders en vrienden etc.

Informatieverzameling bij aanvang over de Intellectuele vaardigheden

0 = afwezig

1 = aanwezig

In de rapportage worden uitspraken gedaan over de intellectuele vaardigheden van jongeren

Informatieverzameling bij aanvang over de Praktische vaardigheden

0 = afwezig

1 = aanwezig

In de rapportage worden uitspraken gedaan over de praktische vaardigheden (op het vlak van sociale en maatschappelijke zelfredzaamheid) van jongere

Informatieverzameling bij aanvang over psychosociaal functioneren

0 = afwezig

1 = aanwezig

Middels diagnostiek, persoonlijkheidstest ed.

Weekschema

0 = afwezig

1 = aanwezig

Zijn er extra programma's/modules ingezet

0 = nee

1 = ja

Welke programma's?

in letters (post hoc gecategoriseerd)

Worden er doelen gesteld?

0 = nee

1 = ja

Worden deze doelen onderverdeeld in lange en korte termijn doelen (werkpunten)?

Onder lange termijn doelen worden doelen verstaan die voor minimaal de duur van het ITB-traject gelden. Onder korte termijn doelen/werkpunten worden doelen verstaan die voor hoogstens een aantal (max. 4) weken gelden.

0 = nee

1 = ja

Inhoud van gestelde doelen

in letters, post hoc categoriseren

Waarop hebben de doelen betrekking?

Worden doelen tussentijds geëvalueerd en mogelijk bijgesteld?

0 = nee

1 = ja

<i>Aantal contactmomenten per week</i>	in letters, post hoc categoriseren (kan per fase verschillen)
<i>Worden ouders betrokken bij de begeleiding?</i>	0 = nee 1 = ja, meerdere keren per week 2 = ja, wekelijks 3 = ja, maandelijks 4 = een enkele keer
<i>Wordt het netwerk betrokken bij de begeleiding?</i>	0 = nee 1 = ja, meerdere keren per week 2 = ja, wekelijks 3 = ja, maandelijks 4 = een enkele keer

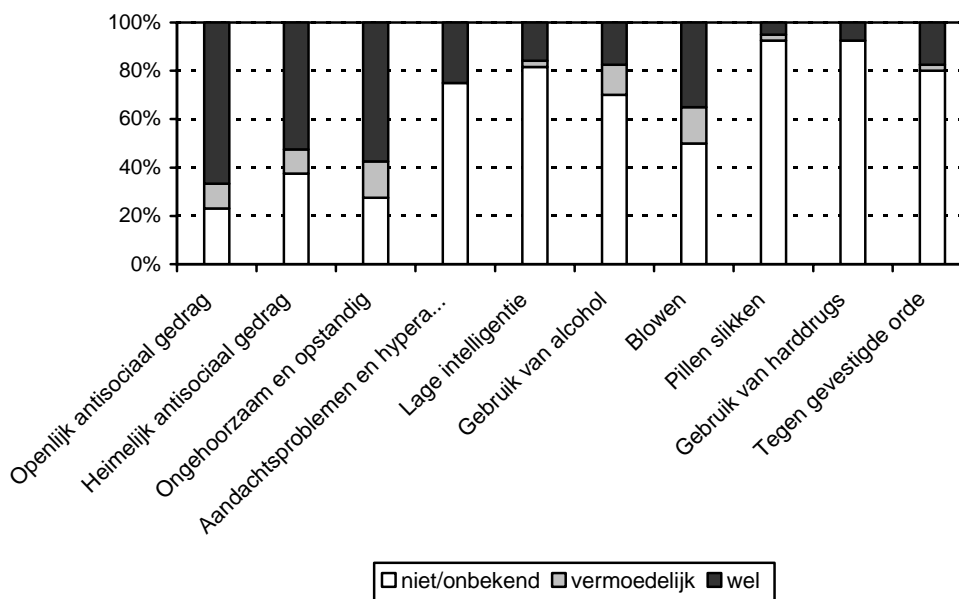
Bijlage 5 Risicofactoren op itemniveau

Inleiding

In deze bijlage wordt een overzicht gegeven van de scores op de items van de verschillende levensgebieden uit de signaleringslijst. In hoofdstuk 6 wordt de bewerking beschreven die resulteert in een dichotome weergave van een al dan niet verhoogd risico op elk levensgebied. De hier weergegeven diagrammen zijn de ruwe gegevens van alle items uit de signaleringslijst gerangschikt naar levensgebied. Voor informatie over de scoring van de items wordt verwezen naar hoofdstuk 6. De signaleringslijst items staan in bijlage 4.

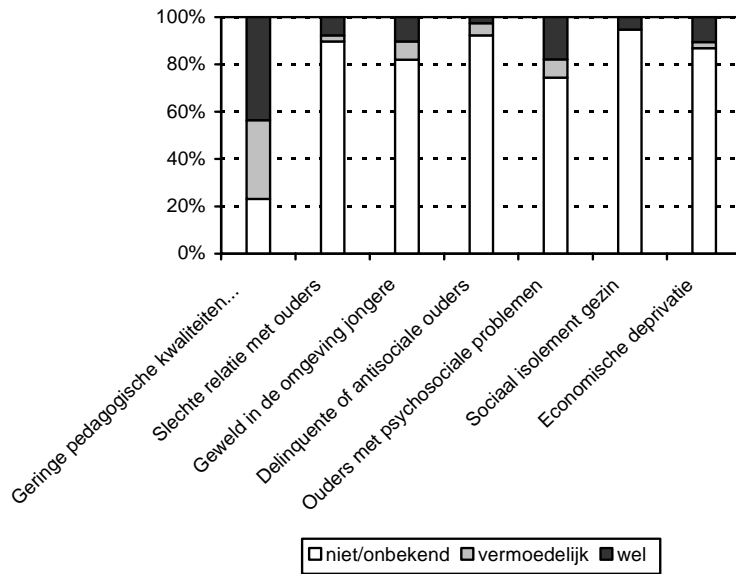
Harde Kern

Persoonlijk

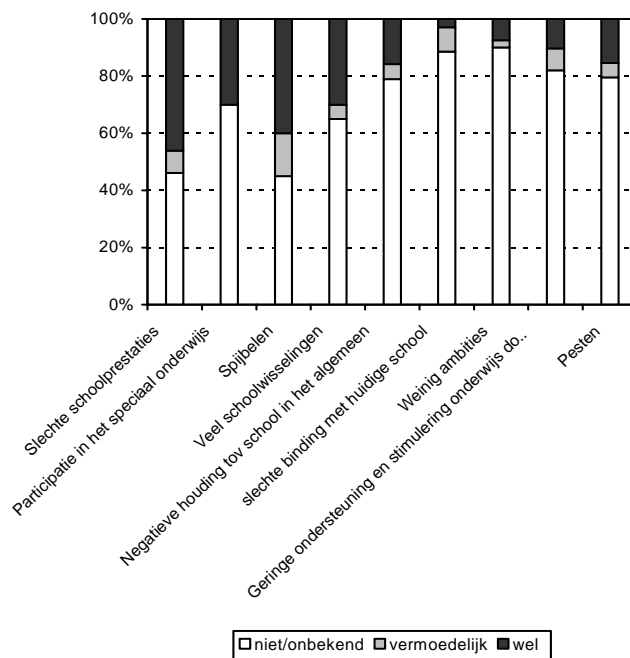
Figuur 3 Harde kern risicofactoren op itemniveau: persoonlijk

Gezinssituatie

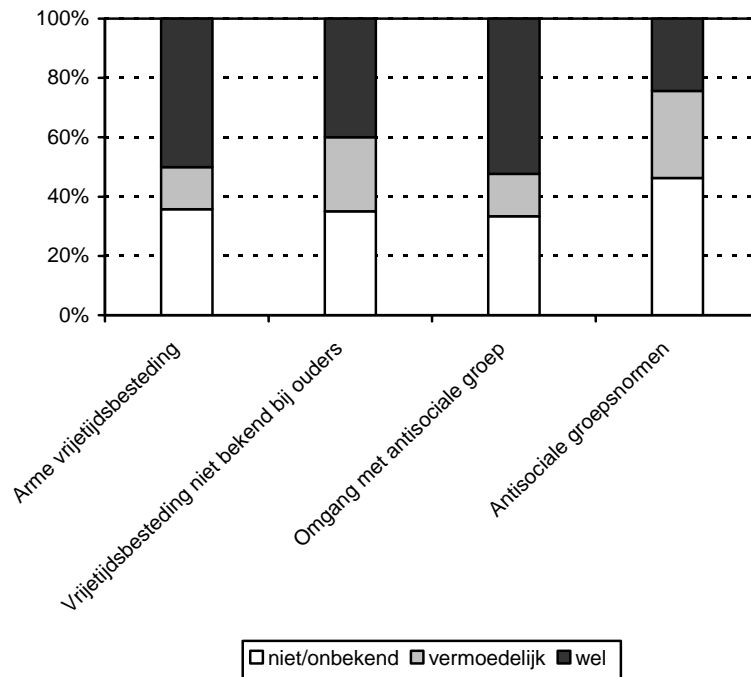
Figuur 4 harde kern risicofactoren op itemniveau: gezinssituatie

Leerprestaties en school

Figuur 5 harde kern risicofactoren op itemniveau: school en leerprestaties

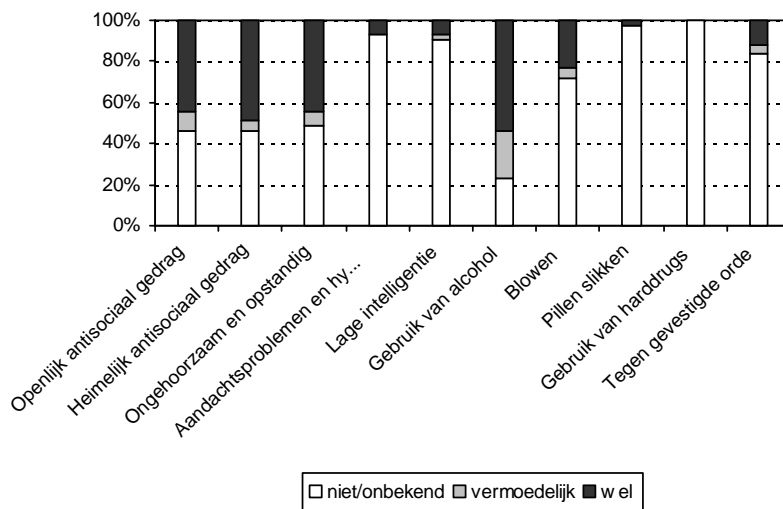
Vrije tijdsbesteding

Figuur 6 harde kern risicofactoren op itemniveau: vrije tijdsbesteding

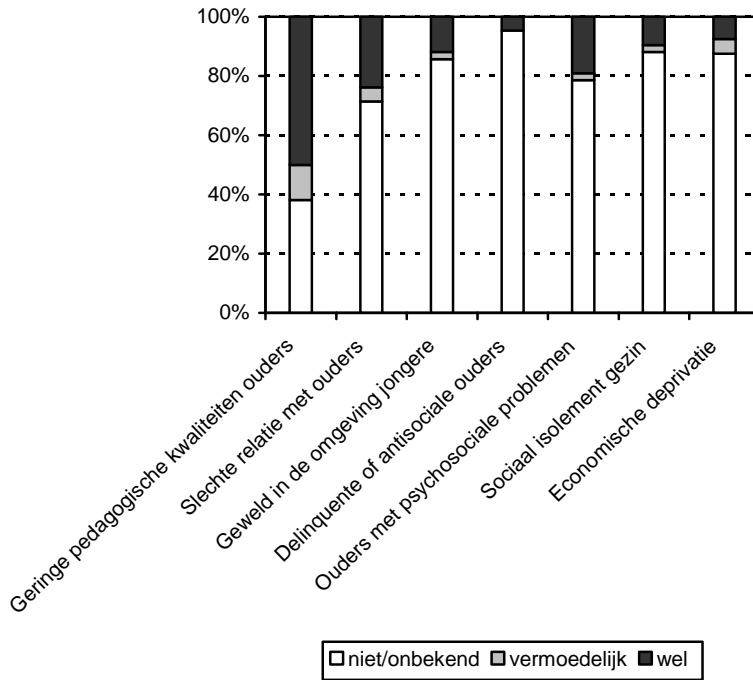
ITB-CRIEM

Persoonlijk

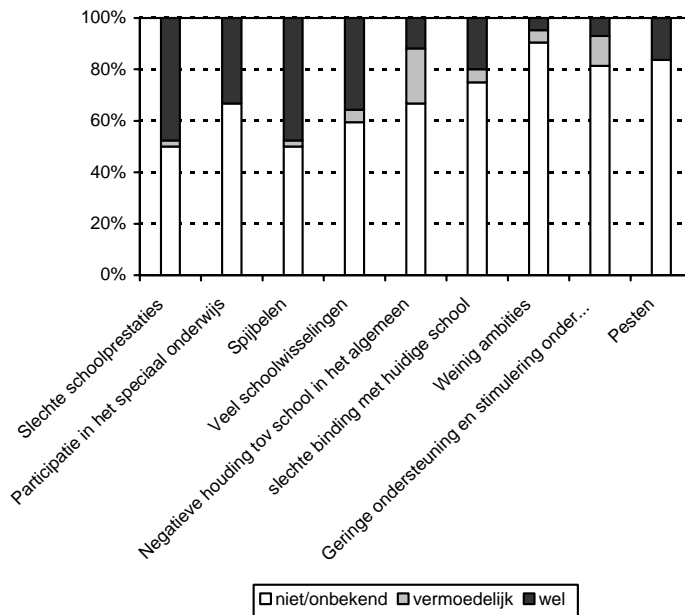
Figuur 7 CRIEM risicofactoren op itemniveau: persoonlijk

Gezinssituatie

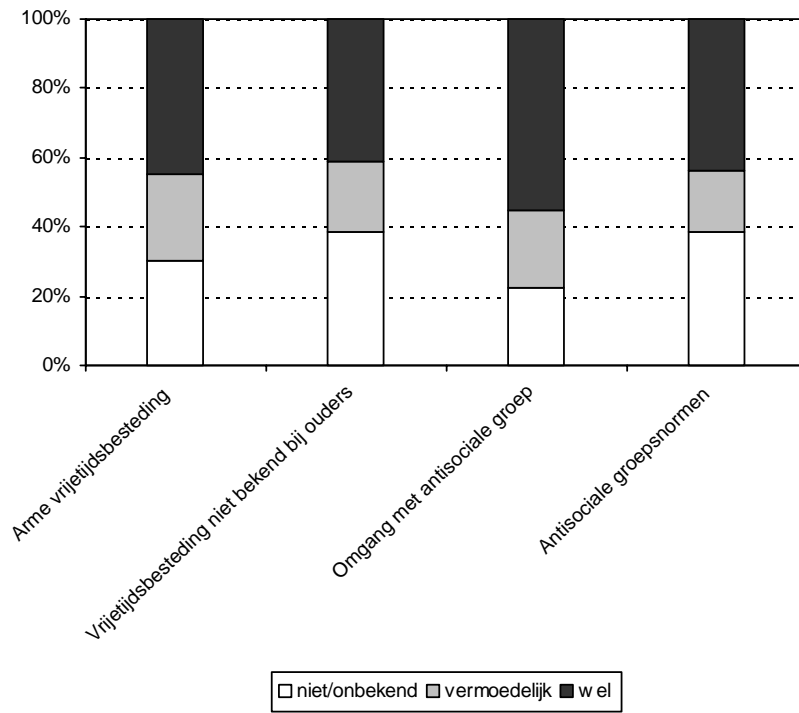
Figuur 8 CRIEM risicofactoren op itemniveau: gezinssituatie

Leerprestaties en school

Figuur 9 CRIEM risicofactoren op itemniveau: leerprestaties en school

Vrije tijdsbesteding

Figuur 10 CRIEM risicofactoren op itemniveau: vrije tijdsbesteding